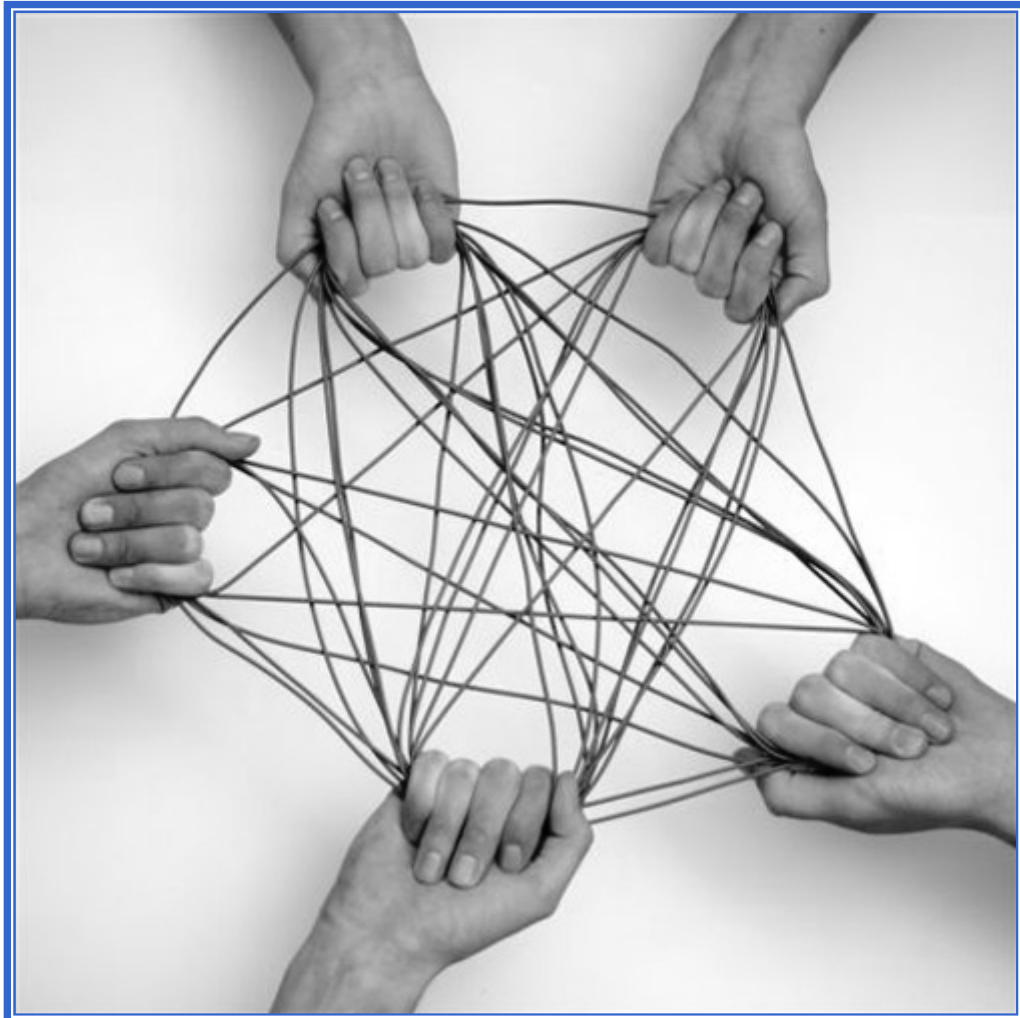

Bouwen aan een basis

Een waardevolle zoektocht naar verbinding

Heidy Daams

Studentnummer: 2015380

Fontys Hogescholen

Master Special Educational Needs (M SEN)

Opleidingscentrum Special Onderwijszorg

Opleidingscode: FCVD0202070

Begeleid door: Helma de Keijzer

Juni 2010

Inhoud

	Pagina
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	5
Introductie	6
1 Onderzoeksvraag	8-13
1.1 Aanleiding	8
1.1.1 Speerpunten van beleid	8
1.1.2 Academische Basisschool	9
1.1.3 Vervolgonderzoek	10
1.2 Doel van het onderzoek	10
1.3 Doel in het onderzoek	10
1.4 Onderzoeksvraag	11
1.5 Beginsituatie en gewenste situatie	11
2 Theoretisch kader	14-23
2.1 Visies op organisatiecultuur	14
2.1.1 Modernistische organisatieperspectief	14
2.1.2 Postmodernistische organisatieperspectief	15
2.1.3 Organisationsperspectief Veldvest	16
2.2 Cultuurmodel	17
2.3 Professionele leercultuur	18
2.4 Het leren van professionals	18
2.4.1 Diepergaande leren	19
2.5 Dialoog	21
2.5.1 Socrates	21
2.5.2 Richtlijnen	22
2.5.3 Bezinning en dialoog	22
3 Onderzoeksmethodologie	24-31
3.1 Onderzoeksparadigma	24
3.1.1 Hermeneutiek	25
3.1.2 Fenomenologie	25
3.2 Onderzoeksmethodiek	26
3.2.1 Biografisch Narratieve Interviewmethode (BNIM)	26
3.2.2 Socratische dialoog	28

3.3	Onderzoeksopzet	29
3.4	Betrouwbaarheid, ethiek en validiteit	31
4	Dataverzameling en analyse	32-39
4.1	Dataverzameling	32
4.1.1	Dataverzameling m.b.t. een oriëntatie op gedeelde waarden	32
4.1.2	Dataverzameling m.b.t. het individueel en collectief leren	33
4.2	Data-analyse	33
4.2.1	Data-analyse m.b.t. een oriëntatie op gedeelde waarden	33
4.2.2	Data-analyse m.b.t. het individueel en collectief leren	35
5	Data-interpretatie	40-45
5.1	Hoe nodig ik collega's uit tot (gezamenlijke) reflectie op overtuigingen en waarden?	40
5.2	Wat draagt de ingezette onderzoeksmethodiek bij aan het collectief leren en ontwikkelen?	42
5.3	Welke (gezamenlijke) waarden zijn van belang in een heroriëntatie op de visie van de Casimirschool?	43
5.4	Conclusies m.b.t. onderzoeksvraag	43
5.5	Aanbevelingen	45
6	Evaluatie	46-49
6.1	Procesevaluatie	46
6.2	Opbrengsten	48
6.2.1	Opbrengsten van het onderzoek voor de context	48
6.2.2	Opbrengsten van het onderzoek voor mij	48
	Nawoord	50
	Literatuur	51
	Bijlagen	54

Samenvatting

Dit onderzoek beschrijft een ‘leerzame’ zoektocht van een basisschoolteam naar gedeelde waarden welke richtinggevend kunnen zijn voor hun handelen en reflectie op de praktijk en het behouden van focus ten aanzien van veranderingsprocessen en strategisch beleid. Onderliggend aan deze zoektocht zijn onder andere de theorieën rondom het diepergaande leren (Korthagen, 2008) en het collectief leren van Verbiest (2004) en Homan (2009). In een gezamenlijk, reflectief dialogisch proces gaan de teamleden van deze basisschool op zoek naar wie zij zelf zijn, wat zij belangrijk vinden en wat hen onderling met elkaar verbindt. Daarbij worden zij uitgedaagd om nieuwsgierig te zijn naar de ander, die mogelijk andere perspectieven op ‘de werkelijkheid’ heeft. In een gezamenlijk reflectief, dialogisch proces ontstaat zo een rijke ontmoeting waarbij niet alleen eigen perspectieven kunnen worden verrijkt, maar ook een groei gemaakt kan worden naar een meer gedeelde werkelijkheidsbeleving. In dit onderzoek betreft dat het zoeken naar gezamenlijke waarden die van belang kunnen zijn in een heroriëntatie op de visie van de school. Het onderzoek kenmerkt zich als een kwalitatief onderzoek, waarbij er op enkele momenten gekozen is voor een kwantitatieve verwerking van data. Interviews volgens de Biografisch Narratieve Interviewmethode, panelgesprekken, vragenlijsten en enkele gezamenlijke gespreksmomenten vormen de structuur van deze zoektocht. Daarbij moet gezegd worden dat de onderzoeksopzet zoals deze in het onderzoek is beschreven met het team wel is gestart, maar binnen de onderzoeksperiode niet helemaal is doorlopen. De opbrengsten ten aanzien van het individueel en collectief leren na de interviews en panelgesprekken, zo blijkt uit evaluatieve vragenlijsten, zijn absoluut bemoedigend en werken motiverend om het proces verder voort te zetten na deze onderzoeksperiode. Vanuit de overtuiging dat leren een continue proces is en dat de vraag “doen we de goede dingen en doen we die goed?” relevant blijft, is het bijna vanzelfsprekend dat van een afgerond geheel ook geen sprake kan zijn.

Introductie

Bouwen aan een basis, een waardevolle zoektocht naar verbinding.

De titel van het onderzoek verwijst direct naar de kern van dit onderzoek; een zoektocht naar verbindende waarden om samen met teamleden te bouwen aan een basis voor het onderwijs op de Prof. Dr. Casimirschool.

De opleiding Coachend Innoveren, ook wel Leermonitoren genoemd binnen de Veldvest context, heeft ertoe geleid dat de zoektocht naar mijn eigen basis, mijn eigen identiteit, een vorm heeft gekregen en krijgt. Deze eerste bewustwording en diepgaande reflectie heeft mij verrijkt als mens en ervoor gezorgd dat ik meer regie kan nemen op mijn ontwikkeling en mijn dagelijkse leven. Ik heb mede door de aangereikte kennis (zowel theoretische als praktische) in de opleiding, geleerd om mezelf in situaties en situaties te beschouwen en te onderzoeken en vanuit deze reflectie bewust te handelen. Tevens heeft dit ervoor gezorgd dat ik beter aan kan sluiten bij de ander en vanuit een meer open blik de ander kan ontmoeten en de ander kan uitnodigen om ook zichzelf te onderzoeken. Er is niet maar één waarheid. Dit heeft mij nieuwsgieriger gemaakt naar de verstaanshorizon van de ander en hoewel dit soms ook 'spannende' momenten opleverde, heb ik ook ontdekt dat dit je eigen perspectieven juist kan verrijken. Ik ben hier erg dankbaar voor en deze zoektocht is dan ook wat ik anderen gun. Je leert jezelf kennen in relatie met de ander. Alleen al om deze reden is mijn betrokkenheid bij het onderzoek groot.

Daarnaast gun ik ook kinderen een zelfbewuste volwassene. Kelchtermans (1994) spreekt van zelfverstaan¹ als de sleutel voor de ontmoeting met kinderen. Wil je kinderen begeleiden in hun persoonsontwikkeling, dan is het dus van wezenlijk belang dat leerkrachten kunnen reflecteren op hun persoonlijke en professionele identiteit (Rigg & Van den Berg, 2008). Leerkrachten moeten hier dus mee bezig zijn en willen zijn.

Dit onderzoek vindt plaats in een context waarin teamleden deze opdracht, door Stichting Veldvest² ook uitgesproken in haar conceptueel kader, nog niet voelen of

---

¹ De manier waarop mensen zichzelf in situaties waarnemen, die situaties interpreteren en erin handelen.

² Scholenbestuur dat verantwoordelijk is voor zeventien basisscholen, waaronder de Prof. dr. R. Casimirschool, een speciale school voor basisonderwijs en een speciaal onderwijs (SO) school.

kunnen duiden. Het team op de Prof. dr. R. Casimirschool uit een grote behoefte aan eenheid en verbinding, welke wordt gezocht in instrumentele oplossingen. Echter, het ontbreekt aan een waarde(n)volle basis waarmee teamleden zich verbonden voelen. Dit vraagt een gezamenlijke zoektocht, een diepgaand reflectief en dialogisch proces, waarin men zich bewust wordt wat persoonlijke en gezamenlijke drijfveren zijn, waar een diepe betrokkenheid ligt en wat men kinderen gunt.

Vanuit mijn eigen betrokkenheid in deze context, waar ik inmiddels ruim vier jaar werkzaam ben, momenteel als leerkracht en clustercoördinator, is dit wat ik de Prof. dr. R. Casimirschool daadwerkelijk gùn, niet alleen om aan de behoeften van teamleden te kunnen voldoen, maar ook om als school verder te kunnen groeien naar een professionele leergemeenschap, waar met, van en door elkaar wordt geleerd. Hoe ik deze zoektocht naar gezamenlijke waarden zo vorm kan geven dat het bijdraagt aan het individuele maar vooral ook gezamenlijke leren, is voor mij een uitdaging en hoop ik met dit onderzoek te leren.

Op deze manier kan ik een onderwerp dat mijn eigen betrokkenheid heeft verbinden met het betekenisvol zijn voor (het leren in) de context. Dat is wat onderzoek doen voor mij leuk maakt.

Heidy Daams

Hoofdstuk 1   Onderzoeksvraag

1.1   Aanleiding

1.1.1   Speerpunten van beleid

Dit schooljaar staan er twee speerpunten op de strategische agenda van de Casimirschool: heroriëntatie op de visie en het ontwikkelen van een doorgaande lijn in instructie en klassenmanagement.

Teamleden geven aan dat er te veel nieuwe zaken worden opgepakt, te veel geëxperimenteerd wordt en er een grote diversiteit is in hoe leerkrachten handelen in de klas. Die beleving maakt de behoefte aan focus en gezamenlijke afspraken over leerkrachthandelen. Iedereen moet zich daaraan houden. Dat doet wat met mij. Ik vind het een dooddooener voor het (gezamenlijk) leerproces, erg oppervlakkig en niet waar het in essentie om gaat. Ik constateer een spanning met mijn overtuiging dat het niet de gezamenlijke afspraken zijn die zorgen voor focus en een doorgaande lijn, maar dat het juist iets fundamenteelers is. Ik vind dat een gedragen, gezamenlijke visie juist voor richting en focus kan zorgen en dat dit de basis zou moeten zijn voor strategisch beleid. Het gesprek zou continu plaats moeten vinden over de waardevolle inhoud daarvan en hoe deze concreet in de praktijk zichtbaar zou kunnen worden, de doorgaande lijn, ruimtelatend voor de authenticiteit van de leerkracht.

Bovendien lijkt het me zinvoller om juist de verschillen tussen mensen als iets positiefs te zien en als kracht te gebruiken voor het leren. Homan (2001) zegt dat juist deze variëteit het mogelijk maakt om flexibel op omgevingsvariaties te reageren. De verschillen die je in interactie met anderen ervaart, maken je bewust van wat je zelf waardevol vindt, wie jij bent, wat jij voor waar neemt. Je ervaart en ontwikkelt je identiteit en authenticiteit in interactie met anderen. Omdat deze identiteit doorwerkt in het hele denken en handelen, is het van wezenlijk belang dat leerkrachten die leerlingen begeleiden in hun persoonsontwikkeling ook in staat zijn om zelf te reflecteren op deze persoonlijke en professionele identiteit (Rigg & Van den Berg, 2008). Kelchtermans (1994) spreekt van zelfverstaan als de sleutel voor de

ontmoeting met de kinderen. Een zelfbewuste volwassene is dan ook wat ik kinderen gun.

Dit maakt mijn betrokkenheid bij het eerste speerpunt van beleid groot. Met name het reflectieve gesprek over welke waarden voor teamleden op de Casimirschool persoonlijk en voor het team gezamenlijk leidend zijn en hoe daaraan betekenis wordt gegeven, zie ik als een kans om het bewustzijn en leren op alle niveaus te stimuleren. Als het team zich bewust is van wat individueel en gezamenlijk echt belangrijk gevonden wordt en wat ze willen uitdragen, kan daarnaar gehandeld worden en kan de school vanuit eigen betrokkenheid en bewustzijn keuzes maken in hoe het onderwijs steeds verbeterd kan worden voor de kinderen. Deze oriëntatie op gezamenlijke waarden vraagt een andere dimensie in het gesprek dan het maken van afspraken. Een oprechte interesse in elkaar en elkaar willen verstaan, kunnen luisteren en open kunnen staan voor de ander, bewustwording van het eigen interpretatiekader en de onderliggende opvattingen en waarden en dit met elkaar willen delen.

1.1.2 Academische Basisschool

De Casimirschool heeft deelgenomen aan het project “De Academische Basisschool”, waarin geïnvesteerd is in de kwaliteit van het gesprek als aangrijpingspunt voor de ontwikkeling van de school naar een professionele leergemeenschap. Reflecterend op de kenmerken van een professionele leergemeenschap volgens Verbiest (2004), kwam de score m.b.t. reflectieve vaardigheden als laagste uit de bus (matig/voldoende) en benoemde de projectgroep de ontwikkeling van reflectievaardigheden voor een verdere groei naar een professionele leergemeenschap als eerst volgende stap. Reflectie is nodig voor bewustwording van jezelf, je overtuigingen en waarden, je identiteit. Het belang daarvan heb ik in de vorige paragraaf benadrukt. Deze bewustwording heeft een team ook als collectief nodig. Wie is de Casimirschool en wat vindt de school van belang in het onderwijs aan kinderen? In welke mate is de visie van de Casimirschool dan nog passend en richtinggevend? Hoe geeft het team daar zelf betekenis aan en wat zegt dat over eenieder? Is er sprake van gedeelde waarden?

1.1.3 Vervolgonderzoek

Uit het onderzoek dat de directeur vorig schooljaar heeft gedaan (Tromp, 2009) is gebleken dat er op de Casimirschool nauwelijks sprake is van gedeelde waarden. Een gedegen oriëntatie op waarden is als verbeterpunt beschreven om te komen tot meer samenhang en een gedragen visie. Dit onderzoek sluit daarop aan.

1.2 Doel van het onderzoek

Ik wil met dit onderzoek het individuele en collectieve bewustzijn vergroten van teamleden op de Casimirschool in een interactief collectief leerproces, waarbij het team zich oriënteert op gedeelde waarden welke van belang zijn voor de visie en identiteit van de school. Dit betekent een leerproces van bewustwording van persoonlijke overtuigingen en waarden, maar zeker ook het willen open stellen voor de ander, de ander willen begrijpen en willen verstaan, los kunnen komen van je eigen beelden en werkelijkheidsbeleving, nieuwsgierig zijn naar elkaar. In mijn onderzoek gaat het om verdieping van zelfkennis, verbreding van het eigen referentiekader en verbinding tussen de diversiteit aan waarden en betekenissen: waarin vinden teamleden elkaar?

1.3 Doel in het onderzoek

Dit onderzoek dient ertoe bij te dragen dat het team op de Casimirschool zich bewuster is van wat zij gezamenlijk waardevol en nastrevenswaardig vinden in het onderwijs aan kinderen.

Daarnaast wil ik onderzoeken wat de ingezette onderzoeksmethodiek³ bijdraagt aan het individueel en collectief leren op de Casimirschool.

---

³ Zie hoofdstuk 3.

1.4 Onderzoeksvraag

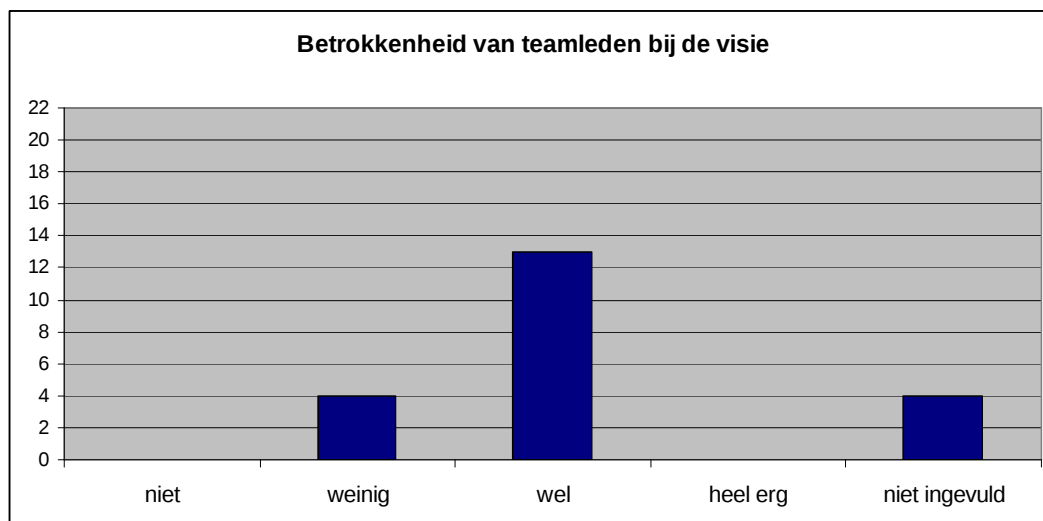
Hoe kan ik het (collectief) leren en ontwikkelen op de Casimirschool bevorderen in een oriëntatie op gezamenlijke waarden?

Deelvragen bij mijn onderzoek zijn:

1. Hoe nodig ik collega's uit tot (gezamenlijke) reflectie op overtuigingen en waarden?
2. Wat draagt de ingezette onderzoeksmethodiek bij aan het collectief leren en ontwikkelen?
3. Welke (gezamenlijke) waarden zijn van belang in een heroriëntatie op de visie van de Casimirschool?

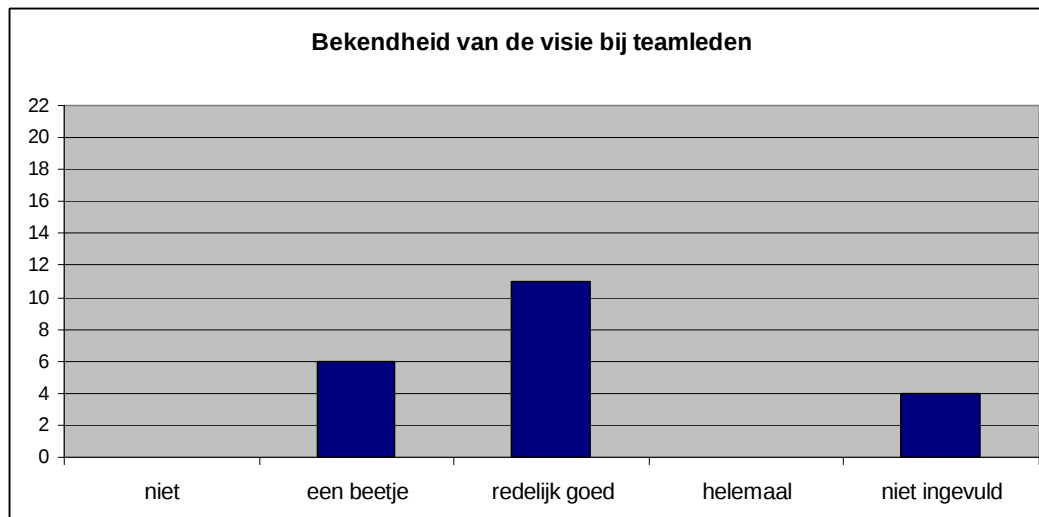
1.5 Beginsituatie en gewenste situatie

Om een beeld te krijgen in welke mate de huidige visie van de Casimirschool nog een inspirerend en richtinggevend fundament is voor een doorgaande lijn in het onderwijs, stelde ik teamleden aan het begin van deze onderzoeksperiode een aantal vragen⁴. Ik vroeg naar betrokkenheid bij en bekendheid met de visie, naar de waarde van een visie en ik vroeg teamleden of en hoe zij de visie in praktijk zichtbaar maakten. In figuur 1 en 2 is een analyse hiervan weergegeven.

Figuur 1: Betrokkenheid van teamleden bij de visie van de school.

⁴ In bijlage 1 is deze vragenlijst opgenomen.

Figuur 2: Bekendheid van de visie bij teamleden.

De Mönnink (1997) en Arts (2003) gaan ervan uit dat een visie met daarin beschreven gedeelde waarden als een fundament voor de praktijk zou moeten dienen en verankerd moet zijn in die praktijk. Teamleden geven aan dat dit wordt gemist in de huidige visie. De visie is op dit moment een document in het schoolplan en niet iets wat inspireert en scherp houdt, geen aanleiding voor gesprek, geen beschrijving van ambities en gedeelde waarden en de visie is weinig praktijkgericht. Het is een vaststaand document met mooie woorden en dat geeft wrijving met mijn kijk op visie als een dynamisch geheel van gedeelde waarden waarover het gesprek continu gevoerd zou moeten worden om focus te houden op die dingen die je als team belangrijk vindt. Volgens Arts (2003) maakt een visie het nemen van keuzes met betrekking tot strategisch beleid en veranderingsprocessen gemakkelijker en bevordert het communicatie en dialoog over wat men gezamenlijk nastrevenswaardig vindt. Een visie werkt daarmee inspirerend, zorgt voor samenhang, focus voor ontwikkeling en ondersteunt de identiteit van de school. Een visie komt dan tot leven en zal daarmee bijna vanzelfsprekend ook voor betrokkenheid en draagvlak zorgen. Dat dit op de Casimirschool nog niet het geval is, blijkt uit de resultaten van de enquête. Een gezamenlijke oriëntatie op wat men nastrevenswaardig vindt en waarom vindt op de Casimirschool nog niet plaats. Er is dus in zoverre ook geen sprake van centrale waarden die als uitgangspunt dienen voor het denken en handelen.

Graag zou ik op de Casimirschool wat meer terug willen zien van de kenmerken, passend bij het integratieperspectief (De Mönnink, 1997). Hoewel er verschillende

praktijken binnen de school lijken te ontstaan, liggen er dan een gemeenschappelijke visie en gedeelde waarden aan ten grondslag. Binnen dit perspectief zijn teamleden het met elkaar eens over wat hen te doen staat en waarom dat de moeite waard is. Hierover vindt continu het gesprek plaats. Ik gun de school wat meer eenheid en focus, maar daarbij zijn naar mijn idee juist ook verschillen nodig. Ik zie dat als een kracht voor het individueel en collectief leren en voor de kwaliteit van het gesprek, maar daarover meer in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 2   Theoretisch kader

Dit onderzoek dient een ontwikkeling op gang te brengen naar een meer professionele leercultuur op de Casimirschool, waarin een gedeelde en gedragen visie fundamenteel is voor het handelen in de praktijk. Om je te kunnen verbinden met een visie, moet je er betekenis aan kunnen geven en er achter kunnen staan. Je moet weten of je de visie vanuit eigen waarden en overtuigingen kunt onderschrijven. De Mönnink (1997) definieert waarden als omschrijvingen van hetgeen belangrijk en 'eigenlijk vanzelfsprekend' wordt gevonden. Waardebegrippen zitten op het niveau van opvattingen over hetgeen nastrevenswaardig is zonder dat daarbij vaststaat of duidelijk is hoe de waarde er in de praktijk uit ziet. Dit onderzoek dient ertoe bij te dragen dat teamleden op de Casimirschool individueel en gezamenlijk onderzoeken wat zij waardevol vinden in het onderwijs en hoe zij kijken naar kinderen. Dit vraagt dan mijn inziens om een lerende cultuur, waarin de leerkracht zijn collega's wil ontmoeten, zich met zijn collega's wil verbinden en zijn eigen opvattingen en waarden wil onderzoeken. Kortom; een cultuur waarin collega's met, van en door elkaar willen leren.

2.1   Visies op organisatiecultuur

In het eerste hoofdstuk verwees ik naar enkele organisatieperspectieven van waaruit Veldvest naar organisatieculturen kijkt. Crijns (2008) maakt in zijn onderzoek ook een onderscheid tussen enkele organisatieperspectieven van waaruit organisaties en organisatieculturen kunnen worden bekeken. Ik zal deze op relevantie voor mijn onderzoek beschrijven. Daarnaast plaats ik de visie die Veldvest hanteert m.b.t. deze perspectieven.

2.1.1   Modernistische organisatieperspectief

Binnen het modernistische perspectief wordt organisatiecultuur benaderd als een apart onderdeel van de organisatie, die op een voorspelbare wijze kan worden beïnvloed. In deze visie wordt organisatiecultuur gezien als een stabiel systeem van aannames, waarden en normen die alleen maar te veranderen is door het

management (Crijns, 2008). Modernisten benaderen cultuur met als doel om één organisatiecultuur te scheppen waar eenheid in denken en handelen bestaat. Dit lijkt enigszins overeen te komen met de wens van teamleden op de Casimirschool. Bij mij past deze visie op organisatiecultuur niet. Ik geloof niet dat er daadwerkelijk sprake kan zijn van één cultuur. Dat doet geen recht aan de uniciteit en authenticiteit van de werknemers. Verschillen zullen er altijd zijn en mogen er ook zijn in mijn optiek. Binnen dit perspectief worden deze verschillen als ongewenst beschouwd. Het lijkt mij juist verrijkend om vanuit een gezamenlijke fundamenteel (gedeelde waarden) te verkennen hoe collega's hieraan op verschillende manieren betekenis verlenen, juist om een proces van cultuurverandering (naar samen leren en ontwikkelen) in gang te zetten. In interactie met elkaar word je je bewust van wat er voor jou toe doet en hoe jij naar een bepaalde situatie kijkt. In interactie met elkaar kun je anders over dingen gaan denken. Je eigen horizon verbreden, nieuwe betekenisconstructies vormen. Bij een eenheid in denken en handelen, zoals in de modernistische visie op cultuur, zou het betekenen dat men uitgaat van één werkelijkheidsbeleving, iets wat vaststaat. Dat lijkt me een dooddoener voor het leren op alle niveaus in de organisatie. Het postmoderne organisatieperspectief hanteert een andere visie, waarop ik in de volgende paragraaf zal in gaan.

2.1.2 Postmodernistische organisatieperspectief

Het postmodernistische perspectief gaat er van uit dat mensen niet reageren op een objectieve werkelijkheid, maar op een wereld die gevormd is door hun eigen interpretaties, hypothesen en theorieën ten aanzien van de vraag hoe de wereld in elkaar zit. Er is sprake van een meervoud aan culturen binnen één organisatie. Hier wordt cultuur gezien als iets wat een organisatie is en niet iets wat een organisatie heeft (Crijns, 2008). Postmodernisten gaan ervan uit dat er verschillende manieren zijn om tegen de werkelijkheid aan te kijken. Een werkelijkheid die wordt gevormd door een zich dagelijks aanpassende sociale constructie. Postmodernisten beweren dat het kijken naar organisatiecultuur vanuit één perspectief slechts een deel van de werkelijkheid laat zien. Zij karakteriseren organisatiecultuur in termen van ambiguïteit, complexiteit, multipliciteit en flux. Hiermee wordt bedoeld dat een organisatiecultuur zich in een voortdurende staat van verandering bevindt, verre van homogeen is en bestaat uit tegenstrijdige waarden, normen en meningen die

dagelijks in stand worden gehouden en veranderd door medewerkers. Taal speelt een belangrijke rol in het construeren van de werkelijkheid. Taal is een middel om de dingen die men waarneemt, waarover men denkt, te benoemen en te delen. In taal druk je uit wie je bent en wat voor jou waardevol is. Het postmodernisme gaat ervan uit dat de werkelijkheid wordt gecreëerd door voortdurende interactie tussen mensen. Hiermee maakt Crijns (2008) een koppeling naar het symbolisch interpretatieve perspectief, waarbij de nadruk ligt op het sociale proces van het construeren of produceren van een gemeenschappelijke werkelijkheid of werkelijkheden. Wat wij als de werkelijkheid ervaren, wordt vanuit het symbolisch interpretatieve perspectief beschouwd als een resultaat van voortdurende interactie. Mensen creëren in interactie met elkaar de (beelden van de) wereld om hen heen en houden die werkelijkheid in stand.

Dit onderzoek moet een bijdrage leveren aan deze waardevolle interactie. Het moet teamleden bewust maken van deze verschillende werkelijkheidsbeelden en deze bespreekbaar maken, zodat collega's zich bewust worden van hun eigen interpretaties en achterliggende opvattingen, overtuigingen en waarden en ontdekken dat anderen anders kunnen denken of dingen anders kunnen zien. Dit bespreekbaar maken, maakt de eigen kijk op de werkelijkheid reflexief, waardoor ruimte ontstaat om (gezamenlijk) nieuwe betekenissen te construeren. Volgens Homan (2009) ontstaat zo het leren/ veranderen van binnenuit en ontwikkelen zich gezamenlijke “betekeniswolken” ofwel een groepsintelligentie (Homan, 2001). Dit vraagt natuurlijk wel wat van de kwaliteit van het gesprek en de nieuwsgierigheid naar het andere perspectief.

2.1.3 Organisatieperspectief Veldvest

De Mönnink (2009) schrijft dat het postmoderne paradigma recht doet aan alle verschillen en zich alleen nog bekommert om de kwaliteit van het gesprek. In onze context is dat nog een brug te ver, aldus de Mönnink. Het symbolische paradigma vertrekt vanuit zin en betekenisgeving van de direct betrokkenen. Vanuit de overtuiging dat veranderingsprocessen van binnenuit moeten ontstaan, ziet de Mönnink dit paradigma als aangrijpingspunt voor het vergroten van de professionaliteit van de leerkracht. Veranderingsprocessen kunnen van binnenuit ontstaan als de school zelf een rode draad vindt die kan zorgen voor koersvaste

consistentie. Die rode draad bestaat dan uit de omschrijving en praktische uitwerking van de (nagestreefde) schoolcultuur met daarbinnen een heldere visie op de corebusiness van de school: onderwijs en vorming (de Mönnink, 2007). Deze duiding van 'rode draad' past ook meer bij mijn idee over de rode draad.

Graag zou ik binnen de Casimirschool meer kenmerken terug willen zien van een professionele leercultuur, waarbij een gemeenschappelijke visie zorgt voor focus m.b.t. veranderingsprocessen en de communicatie bijdraagt aan het collectief leren. Veldvest ziet zichzelf ook als een lerende organisatie, waarbij men de professional stimuleert om eigen verantwoordelijkheid te nemen om zich persoonlijk en professioneel te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan de school als geheel. Veldvest heeft dit uitgewerkt in het Cultuurmodel.

2.2 Cultuurmodel

Veldvest gebruikt het Cultuurmodel (De Mönnink, 2007) als theoretische beschrijving voor de manier waarop binnen een organisatie alle personeelsleden kunnen groeien naar professionaliteit. Het gaat er om dat haar professionals kritisch reflecteren op hun functioneren en hun functioneren verbinden met vier dimensies (structuren, rollen, relaties, waarden) om zo bij te dragen aan de school als geheel. Deze vier dimensies kenmerken en beïnvloeden de schoolcultuur. In het Cultuurmodel krijgt de dimensie waarden een bijzondere plek, want waarden worden gezien als het niveau waarop de cultuur zichtbaar kan worden gemaakt in de gerichtheid ervan. Welke waarden onderliggend zijn in een bepaalde situatie is niet altijd duidelijk. Soms spelen meerdere waarden een rol, soms botsen waarden ook, maar juist als deze ambiguïteiten expliciet gemaakt worden, kunnen ze een vruchtbare aanleiding zijn voor de schoolontwikkeling. "Pas dan kunnen ze aanleiding zijn voor een gesprek waarin naast analyse, ruimte is voor legitimatie en koersbepaling". (De Mönnink, 1997, p.33)

Waarden geven dus een 'koers' aan en nodigen uit tot reflectie. Zo ontstaat de ruimte om centrale waarden aan te scherpen, te actualiseren of te vervangen. Daarbij gaat het er volgens De Mönnink om te zoeken naar een motiverende gemeenschappelijke visie waarin meerdere waarden een samenhang hebben die houvast geeft voor het handelen. Aan deze zoektocht moet dit onderzoek een bijdrage leveren. Het moet mensen vooral ook nieuwsgierig maken naar het zoeken zelf, want juist daarin leert

de mens zichzelf en de ander kennen. In de bereidheid om ook de persoonlijke waarden bespreekbaar te maken en te willen onderzoeken welke waarden op schoolniveau koersbepalend zouden moeten zijn, blijkt volgens De Mönnink (1997) de professionaliteit van elke medewerker. Het bespreekbaar willen en kunnen maken van persoonlijke waarden en het kunnen meedenken over centrale waarden van de school vraagt een professionele cultuur, waarin reflectie in de breedte en diepte, nieuwsgierigheid naar elkaar en de kwaliteit van het gesprek belangrijk zijn.

2.3 Professionele leercultuur

Er bestaan verschillende omschrijvingen van professionele leergemeenschappen of leerculturen. Leidend voor mijn onderzoek vormt de theorie rondom professionele leergemeenschappen door Verbiest (2004). Reflectie, samen leren, kritische reflectieve dialoog, openheid, gedeelde verantwoordelijkheid, een onderzoekende houding en committent met de visie en de missie van de school worden door Verbiest onder andere als kenmerken voor een professionele leergemeenschap beschouwd. In dit onderzoek wil ik een oriëntatie op (gezamenlijke) waarden zien als inhoudelijk thema voor het stimuleren van het (collectief) leren en reflecteren. Het proces van visieontwikkeling wordt door Arts, J., Kok, J., Sleegers, P., Verbiest, E. & Wit, C. de. (2003) genoemd als aanjager voor het continu gezamenlijke leerproces. Het gaat daarbij om een dóórgaande dialoog tussen betrokkenen over hoe zij met elkaar de praktijk willen vormgeven, over de beelden, de principes en opvattingen, de doelen en de belangen waardoor ze zich daarbij laten leiden. Dit vraagt een diepgaande vorm van reflectie, een open nieuwsgierigheid naar elkaar, een goed interactieklimaat en een kritische reflectieve dialoog. En natuurlijk de bereidheid om met en van elkaar te willen leren.

2.4 Het leren van professionals

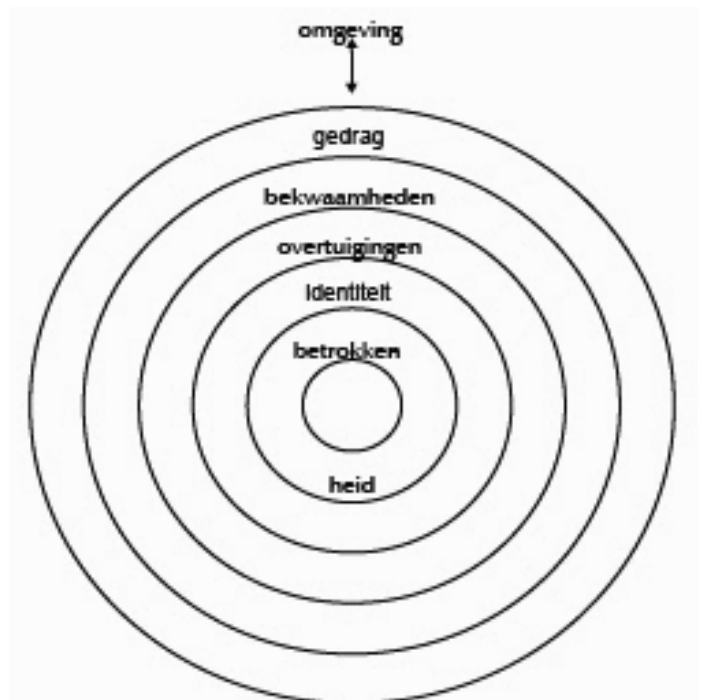
Het voorgaande laat zien dat het van belang is om met elkaar het gesprek te voeren over onderliggende waarden die sturing geven aan het denken en handelen. Volgens Verbiest (2004) leren onderwijsprofessionals vooral door een kritische (reflectieve) dialoog met collegae over het eigen handelen als leraar en de daarachter liggende opvattingen over leren en onderwijzen. In deze dialoog gaat het er niet om elkaar te willen overtuigen, maar

om het verhelderen van praktijken, het expliciteren van achterliggende opvattingen en deze indien nodig te herzien. Dit lijkt eenvoudig, maar praktijk wijst uit dat het in gesprek vaak moeilijk lijkt om los te komen van eigen beelden, overtuigingen en waarden. Op de Casimirschool is er, mogelijk door de onbewustheid er nog van, weinig aandacht voor het expliciteren van en doorvragen op onderliggende opvattingen, overtuigingen en waarden. Als er met een team een proces van waardenoriëntatie wordt gestart, betekent dit dat teamleden moeten kunnen reflecteren op eigen overtuigingen, waarden en identiteit. Korthagen (2008) spreekt dan over een diepergaande reflectie. Hij beschrijft dat het reflecteren op diepere niveaus nodig is als zaken echt raken en blijven bezighouden en verwijst daarbij naar de diverse lagen volgens het model van Bateson (1972) en het binnen- en buitenkant leren zoals Dilts (1990) dat hanteert. Argyris (1982) heeft het over drie niveaus van leren; het zogenaamde single- double en triple loop leren. In de volgende paragraaf wordt het diepergaande leren verder beschreven en gerelateerd aan de visie die de stichting Veldvest hanteert.

2.4.1 Diepergaand leren

Om een vorm van leren te stimuleren dat de diepere lagen raakt zoals Korthagen (2008) dat beschrijft, is het zogenaamde model van Bateson bruikbaar. Het model maakt duidelijk dat er verschillende niveaus in de persoonlijkheid van een mens zijn die een rol kunnen spelen bij het functioneren.

De buitenste niveaus; gedrag en bekwaamheid zijn voor anderen zichtbaar en de meer naar binnen gelegen niveaus; overtuigingen, identiteit en betrokkenheid raken meer de kern van de persoon. De verschillende lagen hangen met elkaar samen en beïnvloeden elkaar (Korthagen, 2002). Leren op een laag niveau leidt niet noodzakelijk tot leren op een hoger niveau. Leren op een hoger niveau heeft echter wel altijd

Figuur 3: Lagen van de persoonlijkheid in het model van Bateson.

effect op de lagere niveaus. Hoe hoger het niveau waarop wordt ingestoken, hoe beter het beklift bij de persoon

–het raakt meer de kern van de persoon– en resulteert in daadwerkelijke verandering.

Het niveau van leren wat ik wil bereiken met dit onderzoek bevindt zich op de naar binnen gelegen niveaus van de persoon en zijn niet direct zichtbaar voor anderen. Daarvoor is het gesprek van belang waarbij onderliggende opvattingen en waarden aan de oppervlakte komen. Verbiest (2004) spreekt dan over de reflectieve dialoog. Het voeren van een reflectieve dialoog vraagt om reflectievaardigheden. Reflectie is daarbij niet alleen een vaardigheid, maar ook een houding van openheid, alertheid, nieuwsgierigheid en motivatie om vragen te stellen bij de vanzelfsprekendheden in de eigen ervaringen en die van een ander. Reflectie is het vermogen om jezelf en het eigen denken en handelen, evenals de context waarin dit plaatsvindt, doelbewust en expliciet tot voorwerp van nadenken te maken. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen reflectie in de breedte en reflectie in de diepte (Fontys OSO, reader leer en onderzoekslijn). Bij het leren als professionele activiteit gaat het om een bredere benadering van de werkelijkheid, waarbij reflectie op gedrag (single-loop leren) niet volstaat om onderliggende opvattingen en overtuigingen helder te krijgen of een probleem op te lossen. Daarvoor is diepgaander reflectie nodig. Reflectie vindt dan plaats om een situatie te begrijpen vanuit onderliggende opvattingen en waarden en om ervan te kunnen leren. Onderliggende opvattingen en aannames worden dan onder de loep genomen. Argyris (1982) omschrijft dit als double-loop leren. Daar waar identiteit, waarden en zingeving expliciet onderwerp van reflectie zijn spreekt Argyris van triple loop leren. Dit niveau is van belang voor dit onderzoek.

Veldvest (2002) verwacht van haar werknemers dat zij kunnen reflecteren en leren op single-, double- en tripleloop niveau. Wil reflectie bijdragen tot professionele ontwikkeling dan moet het persoonlijk interpretatiekader (de onderliggende opvattingen, waarden en normen) mee onder de loep genomen worden. Reflectie is er dan op gericht de geldigheid van dat persoonlijk interpretatiekader te verhogen. Mogelijk leidt deze reflectie tot nieuwe inzichten. Persoonlijke en professionele ontwikkeling gaan zo samen en pas dan is er sprake van echt, diepergaande leren waar Veldvest nadrukkelijk op in zet (Veldvest, 2002). De vraag dient zich aan welke vorm van gesprek helpend is om het niveau van triple loop leren te kunnen benaderen. Vanuit verschillende theorieën wordt de reflectieve dialoog als een

relevante gespreksvorm aangehaald. In de volgende paragraaf ga ik daarom verder in op de achtergronden van de dialoog.

2.5 Dialoog

De relevantie van de (reflectieve) dialoog voor dit onderzoek is vanuit verschillende theorieën al enigszins belicht. In deze paragraaf ga ik in op het ontstaan van de dialoog, de richtlijnen voor een goede dialoog en het doel van een dialoog. Ik beschrijf daarbij vanuit verschillende theorieën wat de waarde is van een dialoog voor het individueel en collectief leren.

2.5.1 Socrates

Duiken we in de geschiedenis van de dialoog, dan komen we terecht bij de meester der dialogen, Socrates (469-399 v.Chr.). Op zoek naar 'de waarheid', vanuit de veronderstelling "ik weet dat ik niets weet", was zijn uitgangspunt dat men een inzicht niet verwerft door het medegedeeld te krijgen, maar door er gezamenlijk naar te zoeken (Regouin, 1990). Socrates leerde de mensen om zelf en met elkaar 'waarheid' te vinden, om zelfstandig te leren denken en zuiver te redeneren. Hiervoor gebruikte Socrates de dialoog (Het Nieuwe Trivium, 2009):

- Een Socratische dialoog is een vorm van langzaam denken, zodat een grotere diepgang mogelijk is.
- Een Socratische dialoog is gericht op fundamenteel denken over onze onderliggende redenen, waarden, visies.
- Een Socratische dialoog is gericht op nieuw denken, op voorbij je oude denken gaan.

Veel van ons denken is instrumenteel, we willen problemen oplossen. Het ging Socrates er niet zozeer om het antwoord op een vraag of een oplossing voor een probleem te vinden, maar vooral om de zelfbezinning en de gezamenlijke reflectie die er het gevolg van was. Kessels (2004) beschrijft het als het doen van gezamenlijk onderzoek en waarheidsvinding: 'Hoe zit het nu echt? Wat is hier van belang? Waar draait het om? Wat betekent dit eigenlijk?' Het Socratische gesprek is daarmee meer dan het uitwisselen van standpunten en dus geen discussie. Om te voorkomen dat

een Socratisch dialoog een discussie wordt, is het gesprek gebonden aan een aantal richtlijnen. Deze zal ik in een volgende paragraaf nader toelichten.

2.5.2 Richtlijnen

Een goede dialoog verbindt mensen, maakt ruimte en zorgt voor begrip. Voor een goede dialoog beschrijft Kessels (2008) daarom enkele richtlijnen:

- Neem de tijd. Een dialoog is een vorm van langzaam denken, gericht op diepgang.
- Luister. Stel vragen. Verplaats je in een ander. Bekijk de wereld door de ogen van de ander.
- Er hoeft geen beslissing uit te komen. Begrip kweken en zicht krijgen op elkaars denkbeelden is voldoende resultaat.
- Denk niet tégen de anderen ('ja, maar'). Denk mèt de anderen, denk samen, denk als één hoofd ('ja, en').
- Fixeer niet op oplossingen. Onderzoek de onderliggende redenen, waarden of visies van een probleem of een oplossing.
- Maak ruimte voor nieuw denken. Ga voorbij het oude denken.

Het voeren van een dialoog vraagt van deelnemers een bepaalde grondhouding die samenvalt met de voorwaarden voor een dialoog: veiligheid, vertrouwen, openheid, acceptatie van elkaar, oprechte interesse en empathie, onbevangenheid, vrijheid, ruimte en een gelijkwaardige inbreng van deelnemers.

Een dialoog is, wanneer het goed gevoerd wordt, een krachtig instrument om (gezamenlijke) leerprocessen op gang te brengen, kennis en ervaring met elkaar te delen en een atmosfeer van onderlinge betrokkenheid te scheppen. Een dialoog nodigt uit tot bezinning. Daarover vertel ik meer in de volgende paragraaf.

2.5.3 Bezinning en dialoog

'Dia' betekent in het Grieks 'door' en 'logos' staat voor 'betekenis'. Een dialoog is een gesprek over persoonlijke betekenisverleningen. In een dialoog staan het doorgronden van de ervaringen en de onderliggende vooronderstellingen, gevoelens, waarden en normen van zichzelf en de ander centraal. Het gaat daarbij, zoals ook in

de vorige paragraaf genoemd, niet om het overtuigen van de ander, maar op het verstaan van zichzelf en de ander om daarmee collectief nieuwe betekenissen te construeren (Dixon, 2000). Verstaan gaat verder dan begrijpen en omvat ook gevoelsaspecten. Dit zelfverstaan komt volgens Rigg & Van den Berg (2008) ten goede aan het onderwijs en de kinderen, want een leerkracht die zichzelf op dit niveau kent, is een zelfbewuste, bevlogen leerkracht die de leerlingen inspireert vanuit zijn persoon-zijn. Hij speelt daarmee tevens een belangrijke rol in de persoonsvorming van leerlingen. Een leerkracht die zichzelf is, brengt deze persoonlijke aspecten bewust tot uitdrukking in zijn denken en handelen als leerkracht. En zo vertalen de niveaus van 'betrokkenheid' en 'identiteit', waarin waarden een belangrijk fundament vormen, zich ook naar andere niveaus die Korthagen (2002) de niveaus van overtuigingen, competenties en gedrag noemt. Van wezenlijk belang dus dat een leerkracht hier aandacht voor heeft.

Dit onderzoek moet bijdragen aan de bezinning op deze diepere lagen van teamleden op de Casimirschool, zowel op individueel niveau als op teamniveau, om daarmee, zoals Rigg & Van den Berg (2008, p.85) beschrijven "het team weer te herinneren aan datgene waar het hen ten diepste om te doen is".

De dialoog houdt deze waarden levendig en levert een bijdrage aan de explicitering daarvan. Daarnaast is de dialoog op deze manier ook belangrijk omdat het dan de lijn door de school heen bewaakt. Hoe ik dit reflectief dialogisch proces zal inrichten voor dit onderzoek en wat de betekenis is voor het leren van teamleden op de Casimirschool, zal ik beschrijven in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3   Onderzoeksmethodologie

Dit onderzoek moet een antwoord geven op de centrale vraag *“hoe ik het collectief leren en ontwikkelen op de Casimirschool kan bevorderen in een oriëntatie op gezamenlijke waarden”*.

Dit onderzoek is gebaseerd op kenmerken van een kwalitatief onderzoek. Baarda (2005) zegt hierover dat de nadruk ligt op het begrijpen of doorgronden van individuele mensen, groepen of situaties. Centraal staat dat een fenomeen bij voorkeur moet worden bestudeerd binnen de eigen context. Dit past bij een interpretatieve onderzoeksopvatting. De methodieken die ik gebruik voor mijn onderzoek nodigen uit tot bezinning, dialoog en tot een oriëntatie op gedeelde waarden. Mijn onderzoek zal daarmee kwalitatieve data opleveren en ik ben me ervan bewust dat ik als onderzoeker zelf ook participeer in het onderzoek en dat mijn eigen subjectiviteit dan ook van invloed is op uitspraken, interpretaties en conclusies in het onderzoek. In dit hoofdstuk zal ik dan ook expliciet aandacht besteden aan ethiek, betrouwbaarheid en validiteit.

3.1   Onderzoeksparadigma

De geschiedenis van wetenschappelijk onderzoek onderscheidt drie belangrijke vormen van een onderzoeksopvatting⁵ die sturing geven aan de concrete uitvoering van onderzoek (Boeije, 2009). Mijn onderzoek is een kwalitatief onderzoek en gaat uit van een interpretatieve onderzoeksopvatting. Een interpretatieve onderzoeksopvatting raakt de kern van het onderzoek, aangezien dit onderzoek zich richt op het van binnen uit begrijpen wat individuele teamleden beweegt, maar ook op het doorgronden wat het team gezamenlijk beweegt in hun onderwijs aan kinderen. Het van binnenuit willen begrijpen van personen in hun context is afkomstig vanuit de hermeneutiek en de fenomenologie, de achtergronden van de interpretatieve onderzoeksopvatting. De bestudering van de personen als geheel, maar daarnaast ook het team als geheel, wordt ook wel holistisch genoemd (Boeije, 2009).

---

⁵ Empirisch analytisch, interpretatief, kritisch emancipatoire (Boeije, 2009).

3.1.1 Hermeneutiek

Baarda (1995) noemt hermeneutiek de kunst van het interpreteren.

In de context van de hermeneutiek wordt interpreteren vaak aangeduid met de term “verstehen” (Leezenberg & de Vries, 2001). Het gaat er dan om de mens in zijn geheel te willen begrijpen, dus niet alleen zijn gedrag, maar ook zijn innerlijke drijfveren. Dit onderzoek moet ertoe bijdragen dat juist ook deze innerlijke drijfveren worden ontdekt, zowel individueel als op teamniveau. Dit zelfverstaan ontstaat in interactie met anderen. Vanuit dit zelfverstaan zal ik teamleden uitnodigen om vanuit openheid en nieuwsgierigheid op zoek te gaan naar andere ‘verstaanshorizonnen’ en deze toe te laten, zodat de eigen verstaanshorizon zich hierdoor kan verbreden. Binnen de hermeneutiek spreek je dan van horizonverbreding (Leezenberg & de Vries, 2001).

Streven daarbij is om zowel in de gesprekken met teamleden alsook teambreed uiteindelijk te komen tot horizonversmelting, oftewel in een dialoog komen tot wederzijds verstaan (het met elkaar in overeenstemming komen van verschillende denkkaders), zodat een meer gemeenschappelijke verstaanshorizon zich kan ontwikkelen (Bersselaar, 2003). Roozendaal (2005) noemt dit dialectisch proces waarin verschillende horizonnen in elkaar verweven worden ook wel een hermeneutisch dialectisch cirkel. Dit is in dit onderzoek vooral van toepassing in de zoektocht naar welke waarden teamleden op de Casimirschool met elkaar delen.

3.1.2 Fenomenologie

De fenomenologie, benaderd vanuit het symbolisch interactionisme, past bij dit onderzoek. Roozendaal (2005) zegt hierover dat mensen in interactie hun eigen definities van de werkelijkheid leren, deze veranderen, transformeren en vervangen en dat zij zo een gemeenschappelijk gedeelde definitie van de werkelijkheid ontwikkelen. Hiermee hebben zij een actieve rol in het construeren van de werkelijkheid. In een oriëntatie op gedeelde waarden van teamleden op de Casimirschool is het precies ook dit interactief proces, wat zich richt op bewustwording van eigen definities en een wederzijds begrijpen (“verstehen”) en waarbij teamleden dus een actieve rol krijgen in het construeren van een gezamenlijke betekenisverlening m.b.t. gedeelde waarden. De fenomenologie, dat

zich richt op het leren van volwassenen, past vooral in het onderzoeken naar hoe het collectief leren middels een oriëntatie op gedeelde waarden gestimuleerd kan worden.

Het is duidelijk dat een interpretatieve onderzoeksopvatting onder mijn onderzoek ligt. Vanuit deze onderzoeksopvatting zet ik in de volgende paragraaf uiteen welke onderzoeksmethodiek ik inzet om antwoord te vinden op de centrale onderzoeksvraag en –deelvragen.

3.2 Onderzoeksmethodiek

In dit onderzoek kies ik een methodiek die uitnodigt tot bezinning op niveau van overtuigingen, identiteit en waarden en de interactie tussen collega's daarover stimuleert. Ik maak gebruik van verschillende onderzoeksmethodes, die ik in de volgende paragrafen verder zal toelichten.

3.2.1 Biografisch Narratieve Interview Methode (BNIM)

Narratief onderzoek richt zich op het ontlocken en interpreteren van verhalen van mensen, bijvoorbeeld hun levensverhalen of verhalen over betekenisvolle situaties. De narratieve benadering gaat uit van de mens als verhalenverteller. De identiteit van personen en organisaties komt pas tot leven in verhalen over concrete mensen en gebeurtenissen. In verhalen toont zich de dieptestructuur ofwel 'gesitueerde subjectiviteit' van personen: identiteit, zingeving, waarden, motieven en verlangens (Jacobs, 2010) oftewel: In taal druk je uit wie je bent. De narratieve benadering komt voort uit een hermeneutiek die gericht is op de betekenisverleningen van mensen. Zij neemt niet de objectieve werkelijkheid als uitgangspunt, maar de manier waarop mensen naar de werkelijkheid kijken en deze beleven. Ieder mens creëert zijn eigen werkelijkheid binnen zijn context. Binnen deze onderzoeksbenadering gaat het er om de ander zijn verhaal te laten vertellen en te helpen het te (re)construeren. De rol van de onderzoeker is de ander te stimuleren zijn verhaal te vertellen, te (her)interpreteren en te zoeken naar betekenisvolle samenhangen. Het gaat om het achterhalen van aspecten uit dit verhaal die relevant zijn voor het onderzoeksonderwerp. (Rigg & Van den Berg, 2003). Deze methode past goed in

mijn onderzoek, omdat ik in het verhaal van de respondenten zicht kan krijgen op de diepere lagen van de persoonlijkheid. Het niveau van overtuigingen en waarden is voor dit onderzoek van belang

Het interview verloopt volgens een vaste structuur⁶:

1. SQIUN (Single Question aimed at inducing Narrative). Voor dit onderzoek: *“Vertel me je verhaal over jouw onderwijsperiode. Alle ervaringen en gebeurtenissen die daarin voor jou persoonlijk van belang waren.”*
2. Pushing for PIN's (Particular Incident Narratives)
3. (na eerste analyse) Semigestructureerd interview.

De analyse van de interviewgegevens gebeurt volgens een hermeneutisch proces. Hierbij gaat het om een vorm van interpretatie waarbij een deel vanuit de context van het geheel begrepen moet worden, en het geheel vanuit de delen. Ik analyseer zelf het interview op onderliggende waarden, opvattingen en overtuigingen.

Ook zal een panel een microanalyse uitvoeren, waarbij zin voor zin geïnterpreteerd wordt. Na deze microanalyse zal ik de panelleden vragen om weer naar het geheel te kijken en een samenvatting te maken over de respondent. Wat zeggen de delen over de persoon?

Ik besteed tijdens deze panelanalyses ook aandacht aan het leer- en interactieklimaat (Homan, 2001) en maak verbinding met:

- het kijken vanuit de eigen verstaanshorizon; hoe je kijkt, zegt wat van je zelf.
- de kwaliteit van het gesprek en nieuwsgierigheid naar de ander; de ander willen verstaan.
- het creëren van ruimte voor de ontmoeting met andere werkelijkheidsbeelden (Homan, 2009).

De analyses worden daarna besproken met de respondent, zodat ook de respondent hierop nog een reactie kan geven en de interpretaties betrouwbaarder worden. Ook in dit gesprek is er aandacht voor reflectie op eigen opvattingen, overtuigingen en waarden vanuit de transcripties en analyses.

In de resultaten van de analyses probeer ik vervolgens te zoeken naar verbindingen: zijn er gedeelde waarden uit af te leiden?

---

⁶ Bron: PowerPoint BNIM + verdiepende literatuur over de BNIM, Jacobs, G., Lectoraat Professionele Waarden en Kritische Dialoog, Fontys OSO.

Wat dit heeft opgeleverd zal ik presenteren aan het team. Wat betekenen de uitkomsten van de analyses voor het vervolg? Zijn dit waarden die iedereen kan onderschrijven? Pas als dit helder is en er waarden zijn gevonden die iedereen kan onderschrijven, kan de stap gemaakt worden naar een proces van gezamenlijke betekenisgeving. De actieve rol die teamleden in het onderzoek krijgen, maakt dat het onderzoeksproces enige flexibiliteit kent. Baarda (2005) zegt dat dit ook kenmerkend is voor kwalitatief onderzoek. Het proces van betekenisverlening vindt plaats in een Socratische dialoog. In de volgende paragraaf ga ik hier verder op in.

3.2.2 Socratische Dialoog

In hoofdstuk 2 heb ik al één en ander verteld over Socrates en de Socratische dialoog. Voor mijn onderzoek is de Socratische dialoog relevant, omdat het een bijdrage kan leveren aan het leren kennen van eigen opvattingen, overtuigingen en waarden (verstaanshorizon) en die van een ander, wat leidt tot een groter zelfverstaan en een verbreding van de eigen verstaanshorizon. Daarnaast levert de Socratische dialoog ook een bijdrage aan het leren formuleren van ideeën, zorgvuldig argumenteren, luisteren, geduld betrachten, vragen stellen, anderen en jezelf beter beluisteren en begrijpen en daarmee dus ook aan het leer- en interactieklimaat. Volgens Kessels (2004) is de Socratische dialoog daarmee, wanneer het goed gevoerd wordt, een krachtig instrument om gezamenlijke leerprocessen op gang te brengen.

In dit onderzoek zal aan de hand van een dialoog volgens Socratische 'gespreksregels' op zoek gegaan worden naar een gezamenlijke betekenisgeving met betrekking tot de gedeelde waarden, ofwel horizonversmelting vanuit de hermeneutiek. Steeds zal er ook aandacht zijn voor de kwaliteit van het dialogisch proces zelf, zodat aan het leer- en interactieklimaat bewust aandacht wordt besteed en de kansen om het leren te stimuleren ook echt worden benut.

3.3 Onderzoeksopzet

In de vorige paragraaf heb ik geschetst welke methodieken ik hanteer binnen mijn onderzoek om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag en -deelvragen. In deze paragraaf zal ik een korte beschrijving geven van de onderzoeksopzet. In bijlage 3 is deze uitgebreider uitgewerkt.

Het moge duidelijk zijn dat het stimuleren van het individueel en collectief leren in een proces van waardenoriëntatie niet iets is wat in een maand is afgerond. Sowieso zal van 'afgerondheid' geen sprake zijn, immers het leren met, van en door elkaar is een continue proces, evenals het gesprek over wat nastrevenswaardig en waardevol is. Uitgaande dat er enige flexibiliteit mogelijk is, wordt het onderzoek als volgt opgezet:

1. Teamleden meenemen in en voorbereiden op onderzoek.
Zorgen voor bekendheid en betrokkenheid bij team. Teamleden krijgen een indruk van eigen rol in het onderzoek.
2. BNIM met vijf teamleden.
Uitgaande van een grote gevarieerdheid in personen (en daarmee verstaanshorizonnen) worden vijf teamleden uitgenodigd voor een interview volgens de BNIM.
3. Interviews zelf analyseren.
Ik analyseer de interviews op onderliggende waarden en overtuigingen, selecteer stukken voor de panelgesprekken en markeer opvallende zaken voor de nabespreking met respondent.
4. Analyse in panels.
In panels worden de interviewstukken geanalyseerd op onderliggende waarden en overtuigingen. Er is bewust aandacht voor de kwaliteit van het gesprek en de bijdrage aan het leren.
5. Terugkoppeling van analyses naar respondenten.
Klopt dit met zoals de respondent zichzelf ziet? Ook eventuele vragen of opvallende zaken vanuit het interview worden besproken. Ik zal met de respondent bespreken wat dit proces heeft bijgedragen aan zijn leren en bewustwording van de persoonlijke identiteit.

6. Vergelijken eigen analyse + analyse in panel.

Aan de hand van deze vergelijking maak ik een overzicht van welke waarden, overtuigingen, opvattingen volgens mijn interpretatie gezamenlijk wordt gedeeld.

7. Terugkoppeling naar het team wat de interviews en analyses hebben opgeleverd aan gezamenlijke waarden.

Presentatie van de uit de interviews gebleken gezamenlijke waarden aan het team. Zijn dit ook waarden die iedereen kan onderschrijven? Wat betekent dit voor het vervolg? Door dit niet bij voorbaat vast te leggen, ontstaat er ruimte om creatief en actief mee te kunnen denken en mee verantwoordelijkheid te dragen voor het vervolg.

Gezien de tijd die binnen deze onderzoeksperiode beschikbaar is, is dit haalbaar binnen deze onderzoeksperiode. Het is duidelijk dat het proces een vervolg heeft. Mijn inziens krijgt het eigenlijke hermeneutisch dialogisch proces met aandacht voor interpretatie, horizonverbreding, horizonversmelting na deze fase vorm in reflectief dialogische bijeenkomsten, waarbij ik als leermonitor zal focussen op het met elkaar in verbinding brengen van verschillende verstaanshorizonnen. Volgens Homan (2009) is dit de motor voor teamleerprocessen en het ontstaan van collectieve betekenissen. De concrete invulling van het proces ligt nog niet vast. Het vraagt van mij als leermonitor dat ik goed anticipeer op wat er ontstaat in deze interactie en wat nodig is om het gezamenlijk leren verder te stimuleren. Homan (2001) zegt daarover dat een lineaire benadering niet van toepassing is op teamleerprocessen. Hooguit is datgene dat de facilitator doet één van de vele inputs in het teamleerproces. Het leren van een team is een spontaan proces, dat niet op bevel kan worden uitgevoerd. Kernkwaliteiten van de facilitator zijn daarom vooral wijsheid (om niet te snel en te veel te interveniëren), concentratie (om elk signaal dat in de groep leeft te kunnen vangen en te versterken), geduld (wachten tot dat 'de vis toehapt') en geluk.

3.4 Betrouwbaarheid, ethiek en validiteit

Baarda (2005) geeft aan dat het moeilijk is om een kwalitatief onderzoek te herhalen onder dezelfde omstandigheden, waardoor het minder betrouwbaar zou zijn. Omdat er in dit onderzoek wordt gewerkt met de verhalen van mensen, lijkt dit ook het geval te zijn, immers, een volgende keer zal een respondent waarschijnlijk een enigszins ander verhaal vertellen. Echter, de BNIM gaat ervan uit dat de mens in zijn verhalen tot uiting brengt wie hij of zij is, een relatief constante te midden van veranderingen, dus ook in een 'ander' verhaal zou iemand zichzelf tonen.

De betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek wordt verder vergroot doordat ik het hele team in zoveel mogelijk stappen binnen het proces betrek. Daar waar conclusies moeten worden genomen of analyses moeten worden gemaakt, doe ik dat samen met de teamleden, waardoor ik blinde vlekken bij mezelf kan signaleren en uitspraken en conclusies betrouwbaarder zijn.

De keuze van respondenten gaat uit van een grote variatie in personen. Dit geeft een brede oriëntatie op welke waarden momenteel leidend zijn in ons onderwijs en kijken naar kinderen en maakt daarmee de uitkomsten m.b.t. gedeelde waarden ook meer betrouwbaar.

De respondenten nemen op vrijwillige basis deel aan het interview. Ik zal de respondenten voorafgaand aan het interview uitleggen wat er met de interviews gebeurt en ik zal hen toestemming vragen om het interview op te nemen en delen van het interview te gebruiken voor een analyse met andere teamleden. De interviews worden volledig geanonimiseerd en ik zoek daarbij samen met de respondent naar stukken die zinvol zijn voor analyse in het team. Daarbij komen die stukken in aanmerking die zich ten eerste lenen voor analyse op waarden en die ten tweede niet direct duidelijk maken om welke respondent het gaat. De analyses worden ook met de respondenten teruggekoppeld om af te stemmen of het verhaal juist is geïnterpreteerd en of de respondent goed is verstaan. Dit vergroot daarnaast nog extra de betrouwbaarheid van de analyses.

Hoofdstuk 4   Data verzameling en analyse

In het voorgaande hoofdstuk heb ik geschetst hoe het onderzoek er in praktijk uit ziet en hoe ik mijn onderzoeksgegevens heb verzameld. In dit hoofdstuk zal ik beschrijven welke data het onderzoek heeft opgeleverd en hoe ik deze heb geanalyseerd om vervolgens in hoofdstuk 5 deze data te interpreteren en te verbinden aan de onderzoeksvraag en –deelvragen.

4.1   Dataverzameling

De deelvragen in dit onderzoek nodigen uit om op twee gebieden gegevens te verzamelen; gegevens m.b.t. welke waarden gedeeld worden door teamleden op de Casimirschool en gegevens waaruit ik kan concluderen wat deze zoektocht naar gedeelde waarden heeft bijgedragen aan het leren op individueel en collectief niveau.

4.1.1   Dataverzameling m.b.t. een oriëntatie op gedeelde waarden

Zoals ik in hoofdstuk 3 omschreef, heb ik om een overzicht te krijgen van centrale waarden bij individuen, gebruik gemaakt van de Biografisch Narratieve Interview Methode. Met vijf verschillende teamleden deed ik een interview. In bijlage 4 is een voorbeeld opgenomen van een transcript volgens de Biografisch Narratieve Interview Methode. Deze transcripten vormden de data die ik kon analyseren op onderliggende waarden, opvattingen en overtuigingen. In het voorbeeldtranscript in bijlage 4 is dat te zien. De analyses die vormden op zichzelf ook weer relevante data om op zoek te gaan naar verbindende waarden en opvattingen. Dit zal ik verder uitwerken in de volgende paragraaf.

Aan de dataverzameling met betrekking tot het proces van gezamenlijke betekenisgeving ben ik in dit onderzoek niet meer toegekomen helaas. Hierover kan ik dus in dit onderzoeksverslag niet rapporteren. Dit is natuurlijk wel een vervolgstap in het proces van oriëntatie op gezamenlijke waarden en daarom zal ik het meenemen in de algemene conclusies.

4.1.2 Dataverzameling m.b.t. het individueel en collectief leren.

Om te onderzoeken of het proces van waardenoriëntatie een bijdrage heeft geleverd aan het individueel en collectief leren van teamleden op de Casimirschool, heb ik enkele vragenlijsten ontwikkeld. Eén vragenlijst vulden de teamleden in die met mij de fases van de BNIM hebben doorlopen, direct na de derde sessie en de andere vragenlijst vulden de teamleden in die in de panelgesprekken hebben geparticipeerd, maar dan twee weken na de panelgesprekken, zodat er ook de mogelijkheid was om er al dan niet nog verder over na te kunnen denken. De vragen zijn gericht op het verkennen van de eigen verstaanshorizon en die van een ander, de 'kunst' van het interpreteren, de kwaliteit van het gesprek volgens achtergronden van de (reflectieve) dialoog en weerspiegelen het leren als een gezamenlijk interactief proces. De vragen zijn daarmee onderbouwd vanuit de theoretische achtergronden beschreven in hoofdstuk 2 en 3. De vragenlijsten zijn toegevoegd als bijlage 6.

4.2 Data-analyse

Ook in deze paragraaf zal ik een onderscheid maken tussen de data-analyse met betrekking tot de oriëntatie op gedeelde waarden en de data-analyse met betrekking tot het individueel en collectief leren van teamleden op de Casimirschool.

4.2.1 Data-analyse met betrekking tot een oriëntatie op gedeelde waarden

De interviews die met een vijftal teamleden zijn gevoerd zijn door mij geanalyseerd op onderliggende waarden, opvattingen en overtuigingen. Daarnaast hebben andere teamleden door middel van een microanalyse, waarbij zin voor zin geïnterpreteerd wordt, geanalyseerd. Door middel van een PowerPoint met een gerichte opdracht, welke te vinden is in bijlage 5 konden teamleden na een oefenronde zelf in de panels gaan analyseren. Daarnaast maakten de teamleden na het panelgesprek allemaal individueel een samenvatting over de geïnterviewde persoon. Wat zeggen de interpretaties over de persoon? Wat is voor hem of haar belangrijk? De panelanalyse was van belang om mijn analyse betrouwbaarder te maken en voor mijn analyse

eventuele nieuwe perspectieven aan te rijken. Een overzicht van deze analyses is als bijlage 7 toegevoegd.

Vervolgens was het zaak om uit deze analyses, na deze besproken te hebben met betreffende respondenten, waarden en overtuigingen te zoeken die uit alle analyses naar voren zijn gekomen. In onderstaand overzicht is van deze waarden en overtuigingen een weergave gemaakt.

Waarden en/of opvattingen bij 5 respondenten	Waarden en/of opvattingen bij 4 respondenten	Waarden en/of opvattingen bij 3 respondenten
Samenwerken Acceptatie Gezamenlijkheid Delen, gesprek (persoonlijk + professioneel) Sfeer (Zelf)Vertrouwen Betrokkenheid (persoonlijke + taak)	Contact, relatie Positiviteit Onvoorwaardelijke acceptatie Jezelf (mogen) zijn, authenticiteit Openheid Structuur Bevestiging Steun Veiligheid Humor Duidelijkheid Afstemming Assertiviteit Gedreven, ambitie Je mening hebben/ geven Reflectie Relativeren Welbevinden Gezien, gehoord en gewaardeerd willen worden	Teamspirit Uitdaging Doelgericht/ opbrengstgericht (Zelf) Sturing Opgeruimd Borging Gezelligheid Tact Behulpzaam Communicatie (korte lijnen en direct) Je houden aan afspraken, strikt Autonomie Respect Analyseren Motivatie Inzet Competentie

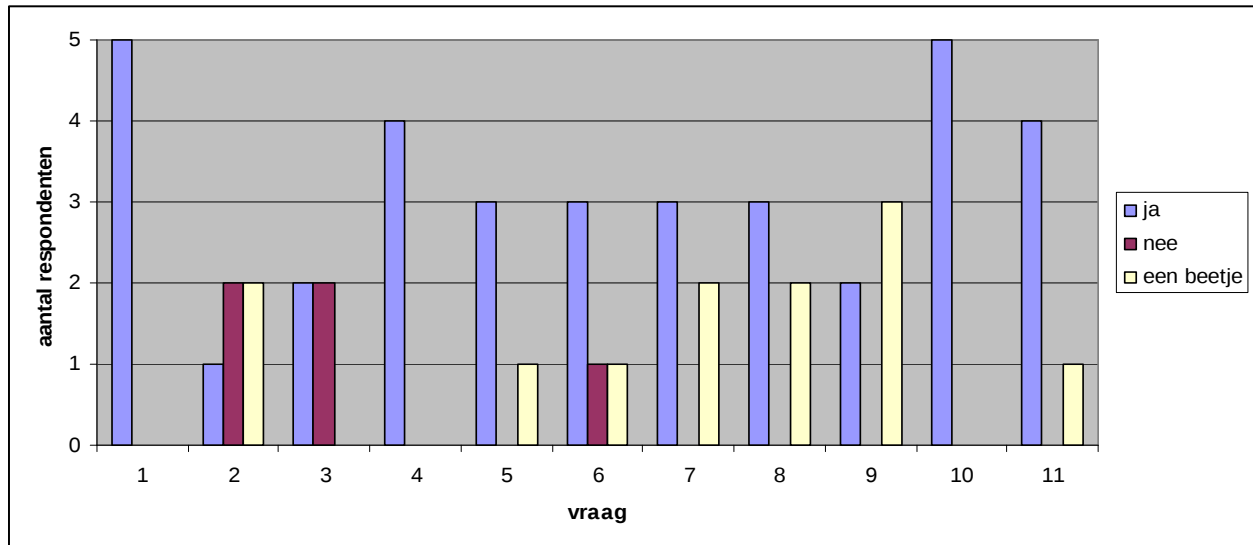
De waarden die in de linkerkolom staan worden door alle respondenten belangrijk gevonden. Dit zouden dus de waarden kunnen zijn die de teamleden van de Casimirschool met elkaar verbindt. Ik heb er overigens wel voor gekozen om alle waarden die door een meerderheid van de respondenten zijn genoemd, in het

overzicht op te nemen. Dit zouden de waarden kunnen zijn die ook door een meerderheid van het team worden gedeeld en daarmee zijn deze wel degelijk van belang. De presentatie van dit overzicht aan het team zal wel per kolom gaan, waarbij wordt begonnen met de meest linkse kolom. Zijn dit waarden die iedereen onderschrijft? Nadat de verbindende waarden voor dit moment zijn gevonden, zal in het proces gekeken worden of een ordening gemaakt kan worden. Hiervoor kan zoals in de onderzoeksopzet beschreven 'het muurtje' worden gebruikt, maar dit gaat wel in overleg met het team. Het muurtje is een reflectietechniek die reflectie bevordert op onderwijsdoelen en normen en waarden die onder het handelen van docenten liggen (Korthagen, Koster, Melief & Tigchelaar, 2002). De waarden die uit de analyses kwamen worden daarbij op kaartjes geschreven. Teamleden gaan dan met deze kaartjes een muurtje 'bouwen'. De onderste rij "bouwstenen" bevatten de voor hen meest fundamentele waarden, daarop komt een rij bouwstenen die voor hen wel belangrijk of waar zijn, maar minder dan de onderste rij enz. Daarna zal de betekenis van deze waarden voor eenieder moeten worden verkend.

4.2.2 Data-analyse m.b.t. het individueel en collectief leren

In de overzichten op de volgende bladzijde zijn de resultaten van de vragenlijsten met betrekking tot het individueel en collectief leren verwerkt.

Individueel leren n.a.v. de BNIM interviews

Figuur 4: Evaluatie interviews. De gestelde vragen zijn in onderstaand overzicht vermeld.

- 1 Ik was nieuwsgierig naar hoe anderen mijn verhaal hebben geïnterpreteerd.
- 2 Ik vond het spannend hoe anderen mijn verhaal zouden interpreteren.
- 3 Ik vond de associaties en interpretaties van de ander verrassend.
- 4 Ik herken me in de analyses.
- 5 Ik werd me ervan bewust dat mijn woorden verschillende associaties en interpretaties kunnen oproepen.
- 6 Ik werd me ervan bewust dat mijn eigen associaties en interpretaties veel zeggen over mij.
- 7 Ik heb daar later nog over nagedacht.
- 8 Ik vond de Biografisch narratieve Interview Methode (BNIM) met de nabespreking bijdragen aan mijn bewustwording over mezelf.
- 9 Ik vond de BNIM bijdragen aan mijn leren.
- 10 Ik vind het fijn dat ik mocht deelnemen aan de BNIM.
- 11 Ik vond het een waardevolle ervaring.

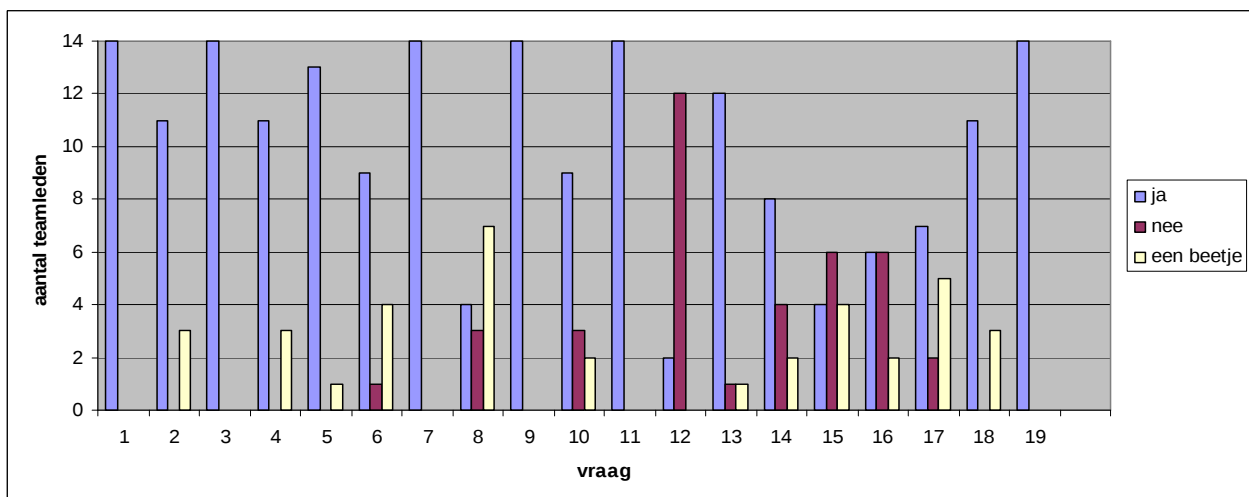
Op de vraag wat respondenten wilden meenemen vanuit deze interviewervaring kwamen verschillende antwoorden, maar alle respondenten vonden de spiegeling vanuit hun verhaal naar zichzelf in bepaalde mate waardevol en vonden het verrassend dat uit een klein stukje verhaal zoveel informatie gehaald kon worden over henzelf. De derde sessie leende zich ervoor om uitgebreid bij het eigen verhaal en analyses stil te staan. Een respondent noemde *“deze spiegeling wel een keer fijn.”* Een ander noemt: *“Grappig om te zien hoe mensen die je al langer kent soms*

een ander beeld van je hebben dan je hebt verwacht” en “hier nooit bewust bij stilgestaan te hebben”. Alle respondenten gaven aan dat het interview in enige mate bijdroeg aan de bewustwording over zichzelf en het leren. “Vooral weer de bewustwording van je eigen denkwijzen/ patronen. Dat heeft me weer even aan het denken gezet”, zo noemde één respondent.

Een andere respondent noemde “ik heb geleerd dat ik een gevoelig iemand ben”. Er werden ook leerpunten uitgehaald, bijvoorbeeld: “Het moeilijkste voor mezelf vond ik het niet inspringen op reacties van anderen; gewoon de andere reactie accepteren voor wat ‘ie is.”

Alle respondenten vonden het fijn om geïnterviewd te zijn volgens deze methode. Het werd “verhelderend”, “fijn” en “leuk” genoemd. In bijlage 8 zijn alle evaluaties van respondenten opgenomen.

Collectief leren n.a.v. de panelgesprekken

Figuur 5: Evaluatie panelgesprekken. De gestelde vragen zijn in onderstaand overzicht vermeld.

- 1 Ik toonde nieuwsgierigheid naar associaties en interpretaties van de ander.
- 2 Het lukte me om vrij te associëren en te interpreteren.
- 3 Ik heb me actief ingezet tijdens de panelgesprekken.
- 4 Ik had het idee dat anderen nieuwsgierig waren naar mijn associaties en interpretaties.
- 5 Ik kon mijn associaties en interpretaties delen.
- 6 Ik kon mijn associaties en interpretaties delen, zonder overtuigend te zijn.
- 7 Ik luisterde naar anderen en liet de ander uitspreken.
- 8 Ik wilde de ander begrijpen in zijn interpretaties en associaties en stelde daartoe verhelderingsvragen bv. “Wat bedoel je precies met....?”

- 9 Ik heb het idee dat ik de ander kon verstaan (begrijpen).
- 10 De ander heeft mij daarin bevestigd.
- 11 Ik kon het accepteren wanneer anderen andere associaties en interpretaties hadden dan ik.
- 12 Ik vond het verrassend dat anderen andere associaties en interpretaties hadden dan ik.
- 13 Ik werd me ervan bewust dat dezelfde woorden bij anderen andere associaties en interpretaties kunnen oproepen.
- 14 Ik werd me ervan bewust dat mijn eigen associaties en interpretaties veel zeggen over mij
- 15 Ik heb daar later nog over nagedacht.
- 16 Ik vond de panelgesprekken bijdragen aan mijn bewustwording over mezelf.
- 17 Ik vond de panelgesprekken bijdragen aan mijn leren.
- 18 Ik vond de panelgesprekken bijdragen aan het gezamenlijk leren.
- 19 Ik vond de kwaliteit van het gesprek tijdens de panelgesprekken goed.

De panelgesprekken zijn direct na afloop op kwaliteit van het gesprek en leren geëvalueerd. Er was een actieve betrokkenheid en een open, veilige sfeer waar te nemen tijdens de panelgesprekken. Na afloop werden deze panelgesprekken positief gewaardeerd, wat blijkt uit de grafiek. Een respondent zei: *“Je hoort andere zienswijze waardoor je na gaat denken en door er samen over te praten leer je dat je bepaalde zaken ook anders kunt interpreteren. Als het in deze fijne sfeer kan plaatsvinden is wat mij betreft dit voor herhaling vatbaar.”*

Door de panelgesprekken zodanig voor te bereiden en bewust stil te staan bij de kwaliteit van gesprek en reflectie ook op eigen waarden en overtuigingen, waren deze panelgesprekken betekenisvol voor het leren van teamleden op de Casimirschool. In de evaluaties werd dit ook genoemd door teamleden. De openheid in gesprek en de nieuwsgierigheid naar elkaar maakte dat teamleden zich ervan bewust werden dat dezelfde woorden door anderen heel anders geïnterpreteerd kunnen worden en dat dit ook wat zegt over je zelf. Dat lijkt de grootste opbrengst te zijn van de panelgesprekken. Een teamlid omschreef het als *“het kijken, luisteren en het zien van mensen vind ik heel persoonlijk. Heeft met jezelf te maken. Daarom is het voor mij ook helemaal niet raar dat mensen een andere kijk of visie hebben over iets of iemand. Ik vind het niet moeilijk, wel heel interessant, boeiend.”* Sommige teamleden gaven aan dat het moeilijk was om *“niet in je eigen systeem te denken”* en niet over de personen achter de verhalen na te denken. Uit de data-analyse blijkt dat de panelgesprekken meer bijdroegen aan het gezamenlijk leren dan aan het individuele leren. Twaalf van de veertien teamleden vonden de panelgesprekken in enige mate bijdragen aan het eigen leren en iedereen vond de panelgesprekken

bijdragen aan het gezamenlijk leren. De kwaliteit van het gesprek werd positief gewaardeerd en maakte dat er voldoende openheid en veiligheid was om vanuit een oprechte nieuwsgierige houding de ander te willen verstaan en waarin andere, nieuwe perspectieven werden geaccepteerd. Een teamlid noemde het als *“praten met meer diepgang”*. Overige reacties zijn opgenomen in bijlage 8.

Wat het onderzoek tot nu toe heeft bijgedragen aan het vinden van een antwoord op de centrale onderzoeksvraag en –deelvragen zal ik beschrijven in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 5 Data interpretatie

Dit onderzoek werd gestuurd door een aantal vragen. De centrale onderzoeksvraag luidde: Hoe kan ik het (collectief) leren en ontwikkelen op de Casimirschool bevorderen in een oriëntatie op gezamenlijke waarden?

Deelvragen hierbij waren:

- Hoe nodig ik collega's uit tot (gezamenlijke) reflectie op overtuigingen en waarden?
- Wat draagt de ingezette onderzoeksmethodiek bij aan het collectief leren en ontwikkelen?
- Welke (gezamenlijke) waarden zijn van belang in een heroriëntatie op de visie van de Casimirschool?

In dit hoofdstuk zal ik allereerst beschrijven welke antwoorden ik heb kunnen vinden op de deelvragen van dit onderzoek om vervolgens te kijken wat dit betekent voor de centrale onderzoeksvraag en het vervolg.

5.1 Hoe nodig ik collega's uit tot (gezamenlijke) reflectie op overtuigingen en waarden?

Vanuit de verschillende theoretische achtergronden zoals beschreven in hoofdstuk twee wordt de reflectieve dialoog genoemd als middel om de reflectie op double en triple loop niveau te stimuleren. In een dialoog staan het doorgronden van de ervaringen en de onderliggende vooronderstellingen, gevoelens, waarden en normen van zichzelf en de ander centraal (Dixon, 2000). Door de ontmoeting met andere werkelijkheidsbeelden worden de eigen perspectieven reflexief (Homan, 2009). Ik ben in de onderzoeksopzet daarom steeds op zoek geweest naar hoe ik deze reflectieve dialoog kon inzetten. Binnen deze onderzoeksperiode deed ik dat in de Biografisch Narratieve Interview Methode (BNIM) en bijbehorende panelgesprekken.

De BNIM is helemaal gericht op bewustwording en reflectie op overtuigingen, opvattingen en waarden. In verhalen toont zich de dieptestructuur ofwel 'gesitueerde

subjectiviteit' van personen: identiteit, zingeving, waarden, motieven en verlangens (Jacobs, 2010) oftewel: in taal druk je uit wie je bent.

Met name in de derde sessie, waarin het verhaal en bijbehorende analyses met betreffende respondenten zijn besproken, was er uitgebreid aandacht voor deze reflectieve dialoog. Hierin probeerde ik als leermonitor ook die vragen te stellen die respondenten brachten tot reflectie op onderliggende overtuigingen, waarden, patronen en identiteit. Alle respondenten noemden in de nabespreking de bijdrage aan deze persoonlijke bewustwording. Hetzelfde blijkt ook uit de analyses, waarbij ik zelf de verschillen bemerkte in diepgang van reflectie (Korthagen, 2008)). Soms kostte het me meer moeite om tot reflectie uit te nodigen en de diepgang in reflectie verschilde erg per respondent. Ik merkte dat deze diepgaande reflectie en daarmee ook het diepergaande leren nog niet zo vanzelfsprekend is voor teamleden. Deze interviewmethode, mijn bewuste vraagstelling en mijn nieuwsgierigheid naar de ander, maakte dat er een verdieping mogelijk was in de gesprekken. Alle respondenten vonden het een waardevolle ervaring die in meer of mindere mate bijdroeg aan de bewustwording over zichzelf en het eigen leerproces.

Ook in de voorbereiding van de panelgesprekken vroeg ik me af of ik deze zo kon inrichten dat het bijdroeg aan de reflectie op eigen overtuigingen, opvattingen en waarden (Bateson, 1972). Ik had deze zodanig georganiseerd dat het niet alleen ging om het geven van eigen interpretaties, zoals bij panelgesprekken de bedoeling is, maar dat er door gericht te sturen op de kwaliteit van het gesprek ook ruimte was voor een open ontmoeting met anderen, het verbreden van de eigen verstaanshorizon en de bewustwording dat eigen interpretaties en associaties samenhangen met eigen overtuigingen, opvattingen en waarden. In de uitvoering van de panelgesprekken deed ik interventies die bijdroegen aan de kwaliteit van het gesprek en de reflectie op onderliggende opvattingen en waarden. Ik stelde vragen, nodigde uit om verder toe te lichten, vroeg naar het waarom achter de interpretatie, bedankte voor de inbreng, stelde verschillende perspectieven naast elkaar, vatte samen, vroeg of ik het juist had geïnterpreteerd. En vooral; ik oordeelde niet en liet mijn eigen beelden even buiten beschouwing. Ik probeerde echt bij de ander aan te sluiten. Dit droeg bij aan een open, veilige en uitnodigende sfeer tijdens het gesprek, wat teamleden bevestigden. Na de gesprekken evalueerde ik het analyseproces, maar ook de kwaliteit van het gesprek en de reflectie op eigen overtuigingen en

waarden, zodat ook deze panelgesprekken een bijdrage konden leveren aan het collectief leren.

5.2 Wat draagt de ingezette onderzoeksmethodiek bij aan het collectief leren en ontwikkelen?

Het team is in het doorlopen proces helemaal meegenomen, waarbij in de panelgesprekken een actieve inbreng van hen werd gevraagd. Door dit goed voor te bereiden, heb ik mogelijkheden gecreëerd om in deze fase al bewust het gezamenlijk leren te stimuleren, voornamelijk in de kwaliteit van het gesprek en de bewustwording van eigen opvattingen, overtuigingen en waarden. Uit de analyses blijkt dat er een nieuwsgierigheid was naar elkaar en dat droeg bij aan een open en veilige sfeer tijdens het gesprek. Uit de analyses blijkt dat de panelgesprekken met name bijdroegen aan de bewustwording dat dezelfde woorden door anderen heel anders geïnterpreteerd kunnen worden en dat dat dus persoonlijk is. Een teamlid zei tijdens de evaluatie: *“ik kom er nu achter dat je zo snel een oordeel over iemand hebt gevormd en dat je dat dus ook zo is in de dagelijkse praktijk.”* Het gesprek was open en *“met meer diepgang”* zoals een teamlid beschreef, waardoor er ook aandacht kon zijn voor bewustwording van het eigen interpretatiekader en het ontdekken van andere. Deze momenten van interactie zijn daarmee zeker waardevol gebleken voor het collectief leren. Roozendaal (2005) zegt hierover dat mensen in interactie hun eigen definities van de werkelijkheid leren, deze veranderen, transformeren en vervangen en dat zij zo een gemeenschappelijk gedeelde definitie van de werkelijkheid ontwikkelen. Bij de panelgesprekken gebeurde dat een klein beetje, maar er was nog geen sprake van een zoektocht naar een gedeelde definitie van de werkelijkheid. Er was juist bewust aandacht voor het verschil om tot horizonverbreding te komen. Dat is gelukt, zo blijkt uit de analyses. In het vervolg van dit proces, waarvan op de Casimirschool zeker sprake zal zijn, zal er naast deze horizonverbreding steeds meer aandacht komen voor horizonversmelting, het gezamenlijk zoeken en vooral ook betekenis geven aan gedeelde waarden die van belang kunnen zijn in een heroriëntatie op de visie van de school.

5.3 Welke (gezamenlijke) waarden zijn van belang in een heroriëntatie op de visie van de Casimirschool?

Uit de BNIM analyses zijn waarden af te leiden die door “de meest” verschillende teamleden worden gedeeld. Dit is beschreven in hoofdstuk 4. Deze waarden moeten nog met andere teamleden worden besproken, om te kijken welke waarden echt worden gedeeld door iedereen. Vooralsnog kan op deze deelvraag dus nog niet echt antwoord worden gegeven.

Van belang is het dat teamleden daarbij beseffen dat dit overzicht niet iets vaststaands is. Waardenoriëntatie en visieontwikkeling zijn dynamische en voortdurende processen. Continu moet het gesprek worden gevoerd over waarom we de dingen doen die we doen en wat goed is voor kinderen, zodat de koers die de school wil gaan helder blijft en basis voor reflectie op het eigen denken en handelen van leerkrachten. Teamleren gaat dan niet over het eenmalig tot stand komen van nieuwe gedeelde betekenissen, maar ook over het (steeds opnieuw) doorbreken van eenmaal bestaande betekenissen en het ontwikkelen van nieuwe groepsbeelden (Homan, 2001).

5.4 Conclusies m.b.t. onderzoeksvraag

Hoe kan ik het (collectief) leren en ontwikkelen op de Casimirschool bevorderen in een oriëntatie op gezamenlijke waarden?

Uit de analyses en interpretaties daarvan mag geconcludeerd worden dat er op de Casimirschool een gezamenlijk waardevol proces van reflectie en dialoog is gestart. De tot nu toe toegepaste methodiek draagt zowel op individueel als op collectief niveau bij aan de bewustwording van het eigen interpretatiekader en de kwaliteit van het gesprek, waardoor meer diepgang in het gesprek mogelijk was en de individuele verstaanshorizonnen konden worden verbreed.

De BNIM was daarbij met name betekenisvol voor het individueel leren en de panelgesprekken met name voor het collectief leren. Ik ben me ervan bewust dat ik in de begeleiding van de panelgesprekken een voorbeeldfunctie had voor de anderen door vanuit mijn nieuwsgierigheid heel bewust aan te sluiten bij de ander en door middel van mijn vraagstelling te proberen die ander te kunnen verstaan en die

ander uit te nodigen te reflecteren op eigen interpretaties en associaties. Door een gerichte voorbereiding van de panelgesprekken, transparant te zijn in het doel hiervan en de panelgesprekken ook te evalueren op kwaliteit van het gesprek en bijdrage aan de reflectie op eigen waarden, opvattingen en overtuigingen hadden de panelgesprekken, zo blijkt uit de analyse, een toegevoegde waarde voor eigen bewustwording en het collectief leren.

Gaandeweg het onderzoek werd steeds duidelijker dat mijn vooraf gestelde onderzoeksopzet met uitgewerkte methodiek niet helemaal haalbaar was binnen deze onderzoekstermijn. Het proces dat is aangegaan vraagt zorgvuldigheid en diepgang en mag daarom ook zeker niet overhaast gebeuren. Een proces van teamleren kan volgens Homan (2001) ook niet lineair benaderd worden. Het leren van een team is een spontane activiteit, welke onder de juiste condities kan ontstaan. Het gaat er als leermonitor dus om dit leren te faciliteren. Dit vraagt een enigszins flexibele onderzoeksopzet om vanuit reflectie op het proces en mijn eigen begeleidende rol daarin steeds te kunnen doen wat een bijdrage zou kunnen leveren aan het leren en de kwaliteit van het leer- en interactieklimaat. Omdat ik in het proces ook een actieve inbreng en medeverantwoordelijkheid van het team vroeg, moest ik zoeken naar momenten die beschikbaar waren voor gezamenlijke dialoog. In de drukte van alledag viel dat niet mee. Dit maakt dat ik mijn conclusies vooralsnog baseer op de eerste fases zoals beschreven in de onderzoeksopzet. In mijn eigen vooronderstelling zou juist het vervolg op het tot nu toe gelopen proces nog betekenisvoller kunnen zijn voor het collectief leren. Daarin staat de dialoog meer centraal en vraagt het verdere proces nog meer om diepergaande reflectie. Persoonlijk vind ik het dus erg jammer dat ik daar nu nog niets over kan zeggen, maar ik vind de kwaliteit van het proces belangrijker. Ik gun de school en de leerkrachten dit waardevolle proces. Hiermee wordt wel duidelijk wat aanbevelingen zijn voor het vervolg. In de volgende paragraaf zal ik dit kort beschrijven.

5.5 Aanbevelingen

Het zou voor de context waarin het onderzoek plaatsvond erg jammer zijn als het onderzoeksproces wat met de teamleden is gestart na dit onderzoek zou stoppen, eigenlijk onmogelijk. Persoonlijk vind ik de opbrengsten van dit 'kleine' stukje proces voor het leren van teamleden op de Prof. dr. R. Casimirschool al zo stimulerend en bemoedigend dat het proces gewoon vraagt om vervolgd te worden. Ik zou het vanuit mijn eigen betrokkenheid ook graag verder voortzetten.

De onderzoeksvraag en -methodologie kan richtinggevend blijven, maar moet wel vanuit enige flexibiliteit worden benaderd. Ik zal me steeds moeten afvragen hoe ik het leren kan faciliteren en de interactie tussen teamleden kan stimuleren, om daarmee de ontmoeting tussen verschillende perspectieven te organiseren, waardoor de eigen werkelijkheidsbelevingen reflectief worden en ruimte gecreëerd kan worden voor het ontstaan van nieuwe (collectieve) perspectieven.

Hoofdstuk 6   Evaluatie

De opleiding afsluiten met een meesterstuk, een onderzoek. Ik keek hier erg naar uit en was erg enthousiast en gemotiveerd om te beginnen, omdat mijn betrokkenheid bij het onderzoeksonderwerp groot was, maar ook omdat deze onderzoekende houding past bij mijn eigen nieuwsgierigheid naar de wereld om mij heen en mijn voortdurend aanwezige behoefte om dingen te kunnen begrijpen. In dit hoofdstuk zal ik beschrijven wat het onderzoeksproces voor mij heeft betekend, wat het voor mij heeft opgeleverd en hoe het onderzoeksproces is verlopen.

6.1   Procesevaluatie

“Kom maar op.....dit wordt super.....eindelijk ruimte en tijd om eens lekker met het team aan de slag te gaan op een gebied waar mijn eigen betrokkenheid ligt en waar ik ook nog iets zinvols kan betekenen voor de school.” Met deze gedachten startte ik mijn tweede leerjaar van de leermonitorenopleiding en ging ik dromen over mijn onderzoek. Ik maakte plannen, dacht na over wat ik wilde betekenen, vanuit welke motieven en voor wie. Ik had vrij snel helder wat ik wilde gaan onderzoeken, dacht ik. Helaas had ik een geweldige onderzoeksgroep en een geweldige onderzoeksbegeleider die mij voortdurend weer in twijfel wisten te brengen. Deed ik wel de goede dingen, wat legitimeerde mijn handelen, paste dit wel bij wat ik als leermonitor wilde betekenen, wilde ik niet te veel invullen, te veel ontwikkelen, te veel voor anderen oplossen. Bijzonder vervelend, want deze steeds terugkerende verwarring zorgde bij mij, als een persoon met een toch vrij diepgewortelde behoefte aan zekerheid en voorspelbaarheid, steeds opnieuw voor momenten van onrust en spanning (ambigüiteit). Ik moest overigens wel steeds ook concluderen dat deze verwarring en twijfel me scherper maakte en leidde tot kritischer reflectie en een beter resultaat binnen het onderzoeksproces. Gaandeweg het onderzoeksproces heb ik geleerd om met deze twijfels en onrust beter om te gaan, ze te accepteren en te relativiseren, erop te vertrouwen dat het me zou stimuleren tot iets beters. Ik kon de kritische feedback van mijn onderzoeksgroep en –begeleider daardoor anders gaan zien en gaan benutten. Dit waren krachtige momenten die mijn eigen perspectieven op het onderzoek en op mijn rol daarin als leermonitor verrijkten. Ik denk dat mijn onderzoeksgroep ook bij mij heeft waar kunnen nemen dat ik gedurende het

onderzoeksproces beter met deze 'onzekerheden' kon omgaan en met meer rust en afstand naar mijn onderzoek en mijn eigen leerproces daarin kon blijven kijken. Voor mij is dat wel enigszins een doorbraak te noemen. Het proces wat ik daarin zelf heb doorgemaakt, is ook wat ik anderen gun en wat in mijn onderzoek steeds terug komt. Anderen kunnen met andere perspectieven jouw eigen kijk op situaties echt verrijken. Dat is zo waardevol. Ik ben veel kritischer naar mezelf gaan kijken, diepgaander gaan reflecteren, mezelf gaan onderzoeken en gaan nadenken over wat maakt dat ik doe zoals ik doe en denk zoals ik denk, wat ik belangrijk vind en wie ik wil zijn. Mijn eigen waarheden en werkelijkheden ben ik met enige flexibiliteit gaan benaderen en dit was helpend in de open ontmoeting met de ander. Ik kan mijn eigen opvattingen, overtuigingen, waarden, oordelen enz. nu al beter van een afstand bekijken en deze bewustwording geeft me mogelijkheden om beter aan te kunnen sluiten bij de ander. Voor mij als leermonitor en voor mijn onderzoek was dat natuurlijk erg belangrijk.

Gericht op de onderzoeksinhoud kan ik verder nog zeggen dat ik het erg jammer vind dat ik in het proces niet wat verder ben gekomen. Ik had graag ook de fase van reflectieve dialoog nog op bijdrage aan het collectief leren en ontwikkelen willen onderzoeken en beschrijven. Gaandeweg het onderzoek werd me steeds meer duidelijk dat dat gezien de tijd niet haalbaar was. Ik vond dat ik voor kwaliteit moest gaan en geen dingen moest overhaasten. Ik maakte me wel zorgen of ik binnen deze onderzoeksperiode relevante data kon verzamelen met betrekking tot het collectief leren en ontwikkelen. Ik heb daarom gekeken of ik in de panelgesprekken extra mogelijkheden kon creëren voor het collectief leren, hoewel deze daar eigenlijk niet voor zijn bedoeld. Ik vind dat ik deze optimaal heb benut en dat maakt dat ik over de opbrengsten tot nu toe toch tevreden ben. Omdat het proces in de context toch vervolgd wordt, heeft het dit kleine stukje proces wel verrijkt en betekenisvol gemaakt voor het collectief leren en ontwikkelen.

Het doorlopen van deze onderzoekscyclus vond ik een leuke en leerzame ervaring. Ik heb kennis opgedaan over onderzoek doen en hoe je een onderzoeksverslag schrijft. Op de theorie rondom paradigma's kreeg ik maar moeilijk grip en daarmee heb ik echt lang gestoeid, maar ik begreep de relevantie voor het doen van onderzoek, dus moest ik me daar uitvoerig in verdiepen.

Ik heb verder gemerkt dat het belangrijk is om een scherpe onderzoeksvraag te formuleren om te kunnen focussen gedurende het onderzoeksproces. Deze zou ik een volgende keer mogelijk nog 'smaller' formuleren, hoewel ik vind dat het me goed is gelukt om die focus te houden. Daarbij moest ik mezelf dwingen om keuzes te maken in de onderbouwing van mijn onderzoek.

Een grotere uitdaging was het schrijven van het onderzoeksverslag en dan met name het 'beknopt' of kernachtig kunnen schrijven. De feedback en ondersteuning van mijn onderzoeksbegeleider was daarin zeker helpend, maar ik geloof dat dit in het schrijfproces de grootste uitdaging was! Daarom in het volgende hoofdstuk...een kernachtige weergave van de opbrengsten, voor mij en voor de context.

6.2 Opbrengsten

6.2.1 Opbrengsten van het onderzoek voor de context

De BNIM droeg bij aan het zelfverstaan van de respondenten en nodigde uit tot diepgaande reflectie. Teamleden hebben ervaren dat eenzelfde werkelijkheid op meerdere manieren geïnterpreteerd kan worden en dat het delen van deze interpretaties bij kan dragen aan de bewustwording van zichzelf en de eigen verstaanshorizon. Dit vormt een mooie basis voor het vervolg van het onderzoek, waarbij naast horizonverbreding gezocht wordt naar waar de verschillende horizonnen met elkaar kunnen versmelten. Reflectie en dialoog zijn daarbij de kernbegrippen.

6.2.2 Opbrengsten van het onderzoek voor mij

Hoewel ik me besef dat ik ook in deze paragraaf niet volledig kan zijn, zal ik beschrijven wat het doen van dit onderzoek voor mij heeft gebracht...kernachtig:

- Kennis over het doen van onderzoek.
- Ervaring in het doorlopen van een onderzoeksproces.
- Verdieping in voor het onderzoek relevante theorieën.
- Ik heb ervaren dat twijfel en onrust, het veronzekeren naast onprettig voor dat moment ook krachtig en nodig kan zijn voor het leerproces. Het zette mij aan tot kritische reflectie, waardoor het proces en het product beter werden. Ik kon deze

onrust daarom makkelijker accepteren als onderdeel van mijn proces en dat gaf rust, ruimte en vertrouwen.

- In taal druk je uit wie je bent. Het onderzoek maakte me bewust dat dit echt zo is.
- Een bijzondere kennismaking met de BNIM.
- Ik ben als leermonitor meer zichtbaar geworden in deze context.
- Ik voel me meer verantwoordelijk voor de kwaliteit van het gesprek en voel me daar ook zekerder in. Ik heb ervaren dat mijn communicatie bij kan dragen aan het diepergaande leren van anderen en mezelf en er dus toe doet. Het lukt me steeds wat beter om vanuit de metapositie naar het gesprek te kunnen kijken en vanuit een open nieuwsgierigheid aan te kunnen sluiten bij de ander. Ik doe nu veel bewuster interventies die de kwaliteit van het gesprek en de kansen voor het leren stimuleren. Dit vraagt ook een continu reflectie op de situatie en mijzelf; wat is hier te leren, wat is nodig en wat legitimeert mijn handelen?
- Ik ben nog meer de waarde gaan inzien van interactieprocessen voor de eigen identiteitsontwikkeling en het leren.
- Een geweldig leerzame ervaring in de onderzoeksgroep. De ondersteuning van de onderzoeksgroep en mijn onderzoeksbegeleider hebben steeds mijn eigen perspectieven verrijkt en mij aangezet tot diepgaande reflectie op eigen opvattingen, patronen, rolneming en identiteit.
- Ik ben trots op mijzelf en mijn prestatie.
- En enorm gemotiveerd en gedreven om verder te gaan met dit onderzoeksproces binnen deze context.

Nawoord

Dit onderzoek levert met name een bijdrage aan het zelfbewustzijn en diepergaande leren van teamleden op de Prof. dr. R. Casimirschool, maar kan mogelijk een inspiratiebron zijn voor anderen die op zoek zijn naar hoe zij een waarde(n)volle reflectie en dialoog onder teamleden willen stimuleren. Het moge duidelijk zijn dat het beschreven proces alleen een start is geweest en na deze onderzoeksperiode wordt vervolgd. Ik heb er met veel enthousiasme, betrokkenheid en discipline aan gewerkt.

Dan zou ik graag als laatste een paar woorden van dank uitspreken:

- Aan de teamleden van de Prof. dr. R. Casimirschool voor hun inzet in het onderzoeksproces en betrokkenheid en nieuwsgierigheid naar elkaar.
- Aan mijn geweldige onderzoeksgroep voor hun “verwarrende” feedback, de vele leerzame ontmoetingen en hun ondersteuning als critical friends.
- Aan mijn eveneens geweldige onderzoeksbegeleider Helma de Keijzer voor haar ondersteuning en begeleiding, kritische feedback, openheid en haar betrokkenheid en enthousiasme voor het leren en onderzoeken. Diepe bewondering.
- Aan mijn collegaleermonitoren voor het waardevolle gezamenlijke leerproces.
- Aan Stichting Veldvest, die mij de kans gaven om aan deze opleiding te mogen deelnemen en potentie zagen in mij als leermonitor.

Literatuur

- Argyris, C. (1982). *Reasoning, learning, and action. Individual and organizational*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Arts, J., Kok, J., Slegers, P., Verbiest, E. & Wit, C. de (2003) *Speelbal of spelbepaler. Over professionele ontwikkeling, schoolontwikkeling en kwaliteit*. Brochure: Q-primair.
- Baarda, D.B., Goede, M.P.M., de & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen / Houten: Wolters Noordhoff
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. New York: Ballantine.
- Bersselaar, V. van den (2003). *Wetenschapsfilosofie in veelvoud. Fundamenten voor onderzoek en professioneel handelen*. Bussum: Coutinho,
- Boeije, H. (2009). Onderzoeksmethoden [Electronic version]. Retrieved April 4, 2010 from http://www.boomonderwijs.nl/documenten/proefhoofdstukken/onderzoeksmethoden_proefhoofdstuk.pdf
- Crijns, J.W. (2008). *Een postmoderne kijk op cultuurverandering. Ontwikkeling van een model voor cultuurverandering*. Open Universiteit Nederland.
- Dilts, R. (1990). *Changing belief systems with NLP*. Cupertino: Meta Publications
- Dixon, N.M. (2000). *Dialogo op het werk. Een gids voor managers*. Amsterdam: Nieuwezijds.
- Het Nieuwe Trivium. *De Socratische Methode – Achtergrond*. Retrieved December 28, 2009 from <http://www.concivi.nl/docs/Socratisch%20gesprek.pdf>
- Homan, T. (2001). *Faciliteren van het leren van teams*. Retrieved may 26, 2010 from <http://www.ou.nl/eCache/DEF/2/06/238.html>
- Homan, T. (2009). *Veranderen als chaotisch proces*. Retrieved may 26, 2010 from <http://www.ou.nl/eCache/DEF/2/06/238.html>
- Kessels, J. (2004). Socratische gespreksvoering. Reflecteren op praktijkvragen [Electronic Version]. *Het Nieuwe Trivium*.
- Kessels, J., Boers, E. & Mostert, P. (2008). *Vrije ruimte praktijkboek. Filosoferen in organisaties*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

- G. Kelchtermans. (1994). *De professionele ontwikkeling van leerkrachten basisonderwijs vanuit het biografisch perspectief*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Korthagen, F. (2008). *Leren van binnenuit. Onderwijsontwikkeling in een nieuwe tijd*. Soest: Uitgeverij Nelissen.
- Korthagen, F. (2002). Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding [Electronic version]. *VELON Tijdschrift voor lerarenopleiders*, jrg 23 (1).
- Korthagen, F., Koster, B., Melief, K. & Tigchelaar, A. (2002). *Docenten leren reflecteren. Systematische reflectie in de opleiding en begeleiding van leraren*. Soest: Uitgeverij Nelissen
- Lezenberg, M. en Vries, G. de (2001). *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001.
- Mönnink, J. de (1997). *Schoolcultuur en pedagogisch profiel. Geïnspireerd strategisch beleid in een postmoderne context*. 's Hertogenbosch: KPC.
- Mönnink, J. de (2009). *Veldvest Koerszoeker. Een verkenning naar identiteit als brug naar strategisch beleid*. Veldhoven: Stichting Veldvest.
- Regouin, W. (1990). *De Socratische methode. Enkele gedachten over het stellen van vragen in supervisie*.
In Regouin, W. (Eds.) (2005). *Supervisie in coaching en beroep. Verzameling tijdschriftartikelen uit de periode 1983-2002*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Rigg, E. & Berg, B. van den (2003). *Identiteit ontwikkel je samen. Zelfonderzoek van leraren en scholen naar hun identiteit* [Electronic Version]. Utrecht: Marnix Academie, Lecoraat: Dynamische identiteitsontwikkeling
- Roozendaal, A. (2008). *Contextueel leiderschap. Diagnose en ontwikkeling met behulp van de Referentiemethode*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Stichting Veldvest (2006). *Strategisch beleidsplan 2006-2010. Groeien naar gezamenlijke verantwoordelijkheid*. Veldhoven: Stichting Veldvest.
- Stichting Veldvest (2002). *Visie op mens en maatschappij. Inleiding koers en missie* Veldhoven: Stichting Veldvest.
- Tromp, M. (2009). *Coachen en Innoveren. Wat zijn de bevorderende en belemmerende factoren in het leren van individuen in de culturele context van een schoolorganisatie?* Meesterstuk t.b.v. Master Special Educational Needs (M SEN), Fontys OSO.

- Veen, D. van en Veugelers, W. (1996). *Vernieuwing van leraarschap en lerarenopleiding*. Apeldoorn: Garant.
- Verbiest, E. (2004). *Samen wijs. Bouwstenen voor professionele leergemeenschappen in scholen*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.

Overige bronnen:

- Jacobs, G. (2010), powerpointpresentatie en bijeenkomst BNIM (Biografisch Narratieve Interview Methode). Lectoraat Professionele Waarden en Kritische Dialoog, Fontys OSO.
- Fontys, *reader leer en onderzoekslijn*

Bijlagen

	Pagina
Bijlage 1 Vragenlijst meting beginsituatie	55
Bijlage 2 Professionele leergemeenschappen	56
Bijlage 3 Uitwerking onderzoeksopzet	58
Bijlage 4 Transcriptie en analyse interview	60
Bijlage 5 Voorbereiding panelgesprekken	83
Bijlage 6 Vragenlijsten m.b.t. individueel en collectief leren	86
Bijlage 7 Analyses interviews	88
Bijlage 8 Evaluaties interviews en panelgesprekken	98

Bijlage 1 Beginsituatie

Met onderstaande vragenlijst heb ik de beginsituatie m.b.t. bekendheid, betrokkenheid en beeldvorming bij de visie van de Casimirschool in beeld gebracht.

Naam:		
1. Ben je op de hoogte welke uitgangspunten in onze schoolvisie staan? Kies uit:		
nee, helemaal niet	☐	
ehm...ik weet er één	☐	
redelijk goed	☐	
helemaal!	☐	
2. Welke uitgangspunten beschrijft onze visie? De hele uitleg erbij hoeft niet hoor....en niet opzoeken hè? Voor nu is dat echt belangrijk!		
____		
3. Wat is voor jou de (meer)waarde van een visie?		
____		
4. Wat zou er volgens jou in een schoolvisie moeten staan?		
____		
5. In welke mate draag je onze visie op onderwijs uit? Wat merken bv. collega's/ ouders/ kinderen/ externe instanties hiervan? Probeer enkele concrete voorbeelden te benoemen wat jij doet/zegt.		
Ik draag onze visie ____ in sterke mate uit. Heb je 'niet' ingevuld, ga dan door naar de volgende vraag. Heb je een ander antwoord gekozen, geef dan een korte toelichting (zie vraag):		
____		
6. In welke mate voel je je betrokken bij onze visie? Kies uit:		
niet	☐	
weinig	☐	
wel	☐	
heel erg	☐	

Bijlage 2 Professionele leergemeenschappen

Verbiest (2004) beschrijft dat het in de kern gaat het om samen leren in en over de onderwijspraktijk om daarmee optimale voorwaarden te scheppen voor de ontwikkeling van kinderen. Meer concreet gaat het erom de dingen die men doet nog beter te doen, zich nieuwe dingen eigen te maken en/of om het eigen leren of leervermogen te optimaliseren. Het voortdurend streven naar kwaliteit(sverbetering) hoort volgens Verbiest bij de professional. In collectieve leergemeenschappen worden leerkrachten dan ook uitgenodigd hun vaak impliciet aanwezige praktijkkennis (tacit knowledge), die hun handelen stuurt, te expliciteren, te toetsen en te reconstrueren. De reflectieve dialoog wordt daarvoor als middel gebruikt.

Verbiest beschrijft het bouwen aan een professionele leergemeenschap als het ontwikkelen van capaciteiten op verschillende niveaus, namelijk persoonlijk (reflectief handelen), interpersoonlijk (gezamenlijk leren) en organisatorisch (sociaal-culturele condities en structuren) niveau. Deze drie capaciteiten beïnvloeden elkaar en zijn onderling van elkaar afhankelijk. Daarom zouden ze volgens Verbiest in samenhang ontwikkeld moeten worden wil een school kunnen uitgroeien tot een professionele leergemeenschap. Dit is ook wat Veldvest onderschrijft. Veldvest beschouwt zichzelf als een lerende organisatie, die continu probeert in te spelen op de zich steeds veranderende omgeving. Als lerende organisatie gaat het bij Veldvest met name om:

- het leren van eigen ervaringen en van die van anderen;
- het tijdig ontwikkelen van kennis, expertise en vaardigheden om effectief in te kunnen spelen op veranderende omstandigheden;
- teamleren: niet alleen het individu maar het geheel wordt deskundiger;
- het delen van een gemeenschappelijke visie waardoor intrinsieke motivatie ontstaat.

Op een lerende school stellen medewerkers zich open op en ervaren de teamleden commitment met de visie en de missie van de school. De beleidsontwikkeling ontstaat interactief en bottom-up. Daarnaast is er enerzijds voldoende duidelijkheid en structuur, en anderzijds genoeg ruimte voor eigen verantwoordelijkheid, beslissingen, creativiteit en inbreng. (Veldvest, 2006)

Ook Verbiest (2004) benoemt enkele kenmerken waaraan professionele leergemeenschappen voldoen, die overeenkomen met de punten zoals Veldvest die onderschrijft, maar op sommige punten wat specifiekier zijn uitgewerkt, namelijk:

1. Een duidelijke, expliciete en gedeelde visie op het leren van leerlingen en op de ondersteuning daarvan door de leraren en school.
2. Nadruk op het onderzoeken van de eigen onderwijspraktijk en het verbeteren van het proces van onderwijzen.
3. Collectieve leerprocessen van de betrokken professionals en toepassing van het geleerde in het onderwijs.
4. Een reflectieve dialoog tussen de professionals over hun handelen in de klas en hun onderwijs.
5. Leraren die beschikken over competenties voor het functioneren in professionele leergemeenschappen.
6. Ondersteunend en gedeeld leiderschap dat mogelijkheden schept voor samen leren.
7. Ondersteunende structurele condities voor het leren van de leraren.
8. Onderwijsprofessionals leren vooral door een kritische dialoog met collegae over het eigen handelen als leraar en de daarachter liggende opvattingen over leren en onderwijzen.

Bijlage 3 Onderzoeksopzet

1. Teamleden meenemen in en voorbereiden op onderzoek.

Voordat ik daadwerkelijk mijn gegevens ga verzamelen, zorg ik er middels een uiteenzetting van doel, inhoud en relevantie van mijn onderzoek voor dat teamleden op de hoogte zijn van mijn onderzoek en onderzoeksopzet en betrokken raken bij het onderzoek. Tevens wordt geschetst welke inspanning van teamleden in het onderzoeksproces wordt gevraagd. Ik zal hen gelegenheid geven vragen te stellen hierover en op- aanmerkingen te maken.

2. BNIM met vijf teamleden.

Vervolgens zal ik met vijf teamleden een interview afnemen volgens de biografisch narratieve interview methode (BNIM). Ik kies daarbij alleen zelf de eerste respondent en houd bij deze keuze rekening met de mate van uitgesprokenheid in visie en opvattingen over onderwijs, diversiteit in de respondentengroep vanuit rol binnen de school. Om een zo breed mogelijke groep respondenten te vormen, vraag ik diegene iemand aan te wijzen waarvan hij of zij denkt dat die het meest anders is dan hij of zij zelf (andere verstaanshorizon). Diegene kiest vervolgens weer de volgende respondent en zo gaat dat door, totdat ik vijf heel verschillende respondenten heb geïnterviewd.

3. Interviews zelf analyseren.

Ik analyseer de interviews op onderliggende waarden en overtuigingen. Daarnaast kijk ik welke stukken mogelijk geschikt zijn voor een analyse met andere teamleden en ik kijk welke opvallende zaken mogelijk nog aanleiding zijn voor een terugkoppeling met betreffende respondent.

4. Analyse in panel.

Enkele delen uit de interviews zal ik in overleg met de betreffende respondent selecteren om met andere teamleden te analyseren op onderliggende waarden en overtuigingen. Hiervoor organiseer ik een gezamenlijke teambijeenkomst, waarbij de interviewfragmenten in groepjes worden

geanalyseerd. Ik geef daarbij richtlijnen om de kwaliteit van het gesprek te verhogen vanuit achtergronden van de dialoog en Socratische dialoog, zodat er veel ruimte is om persoonlijke interpretaties in te brengen en te doorgronden en verschillende interpretaties naast elkaar te bezien (horizonverbreding). Na de analyse evalueren we het proces in de panels op de kwaliteit van het gesprek en de bijdrage aan het leren.

5. *Terugkoppeling van analyses naar respondenten.*

Gezamenlijk met respondenten kijken naar de analyses. Klopt dit met zoals de respondent zichzelf ziet? Ook eventuele vragen of opvallende zaken vanuit het interview worden besproken. Ik zal met de respondent bespreken wat dit proces heeft bijgedragen aan zijn leren en bewustwording van persoonlijke identiteit.

6. *Vergelijken eigen analyse + analyse in panel.*

Mijn interpretatie van belangrijke waarden en overtuigingen leg ik naast de analyse van de panels. Ik maak vervolgens een overzicht van wat volgens mijn interpretatie gezamenlijk worden gedeeld. Daarbij maak ik een onderscheid tussen de waarden die door twee, drie, vier en vijf respondenten worden gedeeld.

7. *Terugkoppeling naar het team wat de interviews en analyses hebben opgeleverd aan gezamenlijke waarden.*

Presentatie van de uit de interviews gebleken gezamenlijke waarden aan het team. Zijn dit ook waarden die iedereen kan onderschrijven? Wat betekent dit voor het vervolg? Daarbij is er ruimte voor het team om te reageren of suggesties te doen. Mogelijk zal er samen met het team een selectie gemaakt moeten worden. Hiervoor kan bijvoorbeeld de reflectieve werkvorm van “het muurtje” gebruikt worden (Van Veen & Veugelers, 1996).

Als er echt gedeelde waarden zijn gevonden, dan nodig ik het team uit om actief mee na te denken over het vervolg. Door dit niet bij voorbaat vast te leggen, ontstaat er ruimte om creatief en actief mee te kunnen denken en zich mee verantwoordelijk te voelen voor het vervolg.

Bijlage 4 Transcriptie en analyse interview

De namen zijn in dit interview geanonimiseerd. De geïnterviewde wordt verder aangeduid met "G". De interviewer duid ik aan met "I".

Grijs = deze stukjes zijn geselecteerd voor analyse in het panel.

Roze = onderliggende waarden, opvattingen, overtuigingen

Geel = opvallende zaken waar ik in de nabespreking nog vragen over heb gesteld.

Sessie 1

I: Nou, I., fijn dat je er bent. Zoals je weet doe ik onderzoek naar welke waarden wij als team gezamenlijk delen ook richting de visie van de school en de doorgaande lijn en ik ben daarom heel erg nieuwsgierig naar jouw verhaal over jouw onderwijsperiode. Alle gebeurtenissen en ervaringen die voor jou persoonlijk daarin belangrijk waren. Je mag zo meteen gaan vertellen, ik zal je niet onderbreken, ik ga alleen maar luisteren en tussendoor ga ik een heleboel aantekeningen maken voor het geval ik je straks nog wat wil vragen over jouw verhaal. Dus als je wilt, mag je beginnen. We hebben ongeveer 20 minuutjes voor de eerste ronde.

G: Voor de eerste ronde? En dat is voor mijn verhaal.

I: Voor jouw verhaal.....

G: En geldt dat voor mijn hele onderwijsploeg of hier op school mijn ploeg?

I: Nee, gewoon jouw periode in het onderwijs. Dus het verhaal over jouw onderwijsperiode en alle gebeurtenissen en ervaringen die voor jou daarin persoonlijk van belang waren.

G: Oké, oh, dan ga ik starten. Nou wat de gebeurtenissen betreft die voor mij van belang waren of nog steeds zijn, dat heeft wel heel erg te maken met mijn vorige werk. Ik heb weliswaar een onderwijsachtergrond, maar ben als

leerkracht begonnen binnen de jeugdhulpverlening op medisch kleuterdagverblijf T. en dat is voor mij wel een hele belangrijke periode geweest als het gaat om mijn kijken naar kinderen, omgaan met kinderen en ja min of meer ook kijken naar onderwijs.

Toen ik daar begon in '88 was dat een instituut voor kinderen tot en met zeven jaar die om wat voor reden dan ook niet deel konden nemen aan het regulier onderwijs. En dat betekent dat je met zeven kinderen of zes kinderen in een groep doorbracht met twee volwassenen en daar was eentje een leerkracht van en de ander een groepsleidster. Die hadden toentertijd HBO-J gedaan, omdat de kinderen van 5-6-7 toch ook een onderwijsondergrond moesten hebben werd er ook een leerkracht bijgezet. Wat ik daar heb geleerd is om kinderen te nemen zoals ze zijn. Dat moest ook bijna wel je grondhouding zijn en van daaruit kijken wat je met elkaar teweeg kon brengen en hoe, nou ja, veilig je de omgeving van de kinderen kon maken zodat ze zich, nou ja, goed konden ontwikkelen. Wat daarin heel belangrijk was, wat ik heb geleerd en wat mij nu heel erg helpt, is leren relativeren. Je kunt omgaan met de kinderen en ze bieden op het moment dat ze bij jou zijn, bij jou in de klas zijn, bij jou in het gebouw zijn, om jou heen vertoeven. Als je voor jezelf daar vrede mee hebt en de problemen niet mee naar huis neemt, dan maak je het voor de kinderen een stuk plezieriger, maar ook voor jezelf. Dus op het moment dat ze bij jou zijn dan kun je ze een goede omgeving bieden en op dat moment ook alles geven wat je ze kunt geven.

Nou en toen ben ik daar weggegaan en toen ben ik hier gekomen en dat is inmiddels bijna tien jaar geleden. Ik ben daar trouwens weggegaan, omdat ik daar niet parttime kon werken. Ik had inmiddels 3 kinderen en nou ja, dat hield voor mij daar gewoon op. En toen ben ik hier gaan werken. Ja, dat is misschien best een hele rare onderwijsloopbaan, want ik mis natuurlijk wel, ik mis dat voor mezelf, ik heb dat gewoon niet gehad. Het gaat er waarschijnlijk ook niet meer van komen. Ik ken niet wat het is om jarenlang een klas te draaien. Dat groepsgebeuren op T. is niet te vergelijken met een klas draaien in het reguliere onderwijs. En ik ben hier binnen gekomen en toen heb ik één dag in de week groep 8 gedaan samen met de toenmalige leerkracht en dat is mij wel heel goed bevallen en ook de leeftijdscategorie van groep 8, ja en de gebeurtenissen, jee, daar is nogal wat op het pad gekomen en de

gebeurtenissen die dan zitten in het vlak van dat het met kinderen niet lekker gaat of dat het niet loopt zoals wij met zijn allen denken dat het zou moeten lopen, dat zijn wel de dingen die mij natuurlijk interesseren en waar je voelsprietten voor hebt ontwikkeld. Dat maakt wel dat die, ook al was het maar één dag in de week, dat het voor mij wel een hele **waardevolle dag was en dat ik ook al was het maar één dag, dat ik een toch een heel goed contact had met de kinderen**. Ja, ik moest wel helemaal duiken in het onderwijs, de didactiek, daar was ik na dertien jaar jeugdhulpverlening, was ik daar wel uit. En ik moet zeggen, daar ben ik natuurlijk hoe dan ook niet meer goed ingekomen, want met één dag in de week red je dat niet. En ik ben vrij snel daarna ook in het IB werk gerold en dat doe ik nog steeds. En gebeurtenissen die voor mij...ja wat bij mij toch altijd nog de boventoon voert is dat mijn werk, maar dat is waarschijnlijk toch ook mijn interesse, zich meer richt op het stukje **hulpverlening**, dan didactiek. Maar dat komt ook omdat ik daar, kijk ik heb me daar wel in ingelezen, maar **ik kan niet terugvallen op een hele dosis ervaring als het gaat om voor de klas, ik vind het zelf wel een gemis**. Ik vind dat ook wel lastig, anderen geven niet aan dat ze dat een gemis vinden. Ik vraag er ook wel eens rechtstreeks naar.

Ja, ik zit nog even na te denken naar echt gebeurtenissen. Ja het zijn toch altijd gebeurtenissen die voor mij liggen op het vlak van **contact hebben met kinderen. Waar je iets voor ze kunt betekenen, waar je het makkelijker voor ze kunt maken, waar je ze een veilig gevoel kunt geven, waar je ouders daarin ook mee kunt nemen, daarin ook kunt helpen**. Ik moet zeggen dat behelst ook een wel heel groot deel van mijn werk nu hoor. **Het zou misschien wel, is wel de bedoeling ook anders moeten of meer op het coachings en meer op de klas als geheel**, die weg zijn we nu ook wel ingeslagen. Als ik nu kijk naar voorgaande jaren, zit er gewoon wel heel veel op hulpverleningsvlak. Het heeft wel mijn interesse, dat blijft gewoon. Naar ouders, naar kinderen, naar leerkrachten natuurlijk. Ik ben me er wel terdege van bewust, dat we babbelen heel veel over kinderen, maar de leerkracht heeft er wel mee te dealen in de klas. Daar ben ik me wel heel goed van bewust. Niet dat ik het dan perse makkelijker kan maken of op kan lossen, want zo is het ook weer niet, maar ik snap wel hoe moeilijk dat is.

Ik vind de **gezamenlijkheid** die er binnen het onderwijs is en hier binnen school en **daar over praten met elkaar**, ja ik vind dat **een uitdaging**, ik vind dat leuk. Ik zie daar ook tegenstrijdigheden in. Dat vind ik ook weer leuk. Wel zeggen dat we met zijn allen één kant in willen, maar als er dan iets **afgesproken wordt**, **dan zie je toch weer een paar neuzen de andere kant op gaan**, maar ik vind het ook uitdagend om die **gesprekken aan te gaan** en. Ja, ik vind het **contact met mensen** heel waardevol.

Nou ja, dat zoeken naar die gezamenlijkheid, ik vind dat, nou dat **drijft mij** wel. Om het voor de kinderen ook zo duidelijk mogelijk te maken, want soms als je erover nadenkt dan maken ze ook gewoon van de ene naar de andere klas, sommige kinderen maken gewoon een **wereldreis**. Dat denk ik van dat **kan de bedoeling niet zijn**. Dan vind ik het wel heel belangrijk dat **karakters behouden** blijven. Ik vind gedrag is gedrag en iedereen heeft zijn eigen bagage en zijn eigen dingetjes voor de klas, normen en waarden, wormen en maden zoals ze ze zo mooi noemen. Een stukje **eigenheid** natuurlijk, dat moet ook erin blijven, maar er zijn gewoon **dingen** waarvan ik denk, ja, die kunnen we **makkelijker maken voor kinderen en dus ook voor onszelf**, denk ik, maar ik zie ook wel hoe moeilijk het is. Maar ik vind praten daarover, **dingen uitzetten met elkaar**, nou, een flinke **discussie**, nou laat maar komen, dat vind ik helemaal niet erg. En als je me dan vraagt welke gebeurtenissen daarin belangrijk zijn: ik ben wel een **afsprakenmens**. Ik vind als je dingen, nou ja, **deel** het met elkaar in ieder geval. Dat wil niet zeggen dat je ook overal over mee hoeft te beslissen met zijn allen, maar ik loop ook wel aan tegen, nou, dat er in het verleden dingen zijn beloofd, afgesproken, tussen vier muren zijn besproken, waar anderen nu last van hebben, omdat je ze **gewoon niet waar kunt maken**. Dan denk ik van ja, dat we wat dat betreft nu een goede weg ingeslagen zijn. **Duidelijke afspraken, ook met name naar ouders toe**. Dit kunnen jullie van ons **verwachten** en dat verwachten wij weer van jullie. Het is jullie kind en ga de discussie maar aan en de confrontatie. Kijk als je eens een keer nee verkoopt of wij kunnen dit niet, dan hoeven mensen **je niet meteen minder aardig te vinden**. Ik vind altijd 'je moet **doen wat je zegt en zeggen wat je doet**'. En verder vind ik **humor** gewoon heel belangrijk op de werkvloer. Naar kinderen toe heb ik dat heel erg. Ik denk dat ik thuis ook **dezelfde ben** als hier op mijn

werk. Ik vind dat collega's onderling ook, ik vind dat zo'n belangrijk bestanddeel. En verder, tjee...

I: Gebeurtenissen en ervaringen die voor jou belangrijk waren.

G: Nou, gebeurtenissen die voor mezelf belangrijk waren. Moet dat in het onderwijs zijn of mag dat ook...

I: In jouw onderwijsperiode....

G: In mijn onderwijsperiode....in mijn hele onderwijsperiode en dan neem ik het natuurlijk wel weer helemaal, is natuurlijk wat heel belangrijk voor me is geweest, is de geboorte van mijn eigen drie kinderen, want die hebben om het zo te zeggen de scherpe kantjes er wel vanaf gehaald. Dat heeft mij wel heel erg doen beseffen dat je, nou aan de andere kant als ouder zijnde ook wel erg overgeleverd kunt zijn. En dan hoeven mensen het niet altijd met je eens te zijn, maar een stuk **invoelingsvermogen** is dan wel heel prettig. En een stukje **voorzichtigheid** daarin vind ik ook wel....het is makkelijk om tegen ouders te zeggen, je moet dit en je moet dat, je zou niet dit of je zou niet dat, maar zo werkt het gewoon niet. Als het je eigen kind is, sta je daar heel anders in. En het wil niet zeggen dat de hele wereld moet wijken voor jouw kind, maar nou ja, door de ervaring met mijn eigen drie kinderen dat het ook allemaal wat anders loopt dan met name de omgeving denkt dat het zou moeten lopen, ga je daar wel anders in staan. Het feit dat ik ouders dat mee kan geven dat ik die kant ook ken, heeft voor mijn werk ook wel heel veel meerwaarde. Dan kunnen ze je soms ook echt zo aan zitten kijken van: Is dat bij jou ook zo, ja? En verder gebeurtenissen, jee, ja, nou ja, dat je **niet altijd alles oplost met** discussiëren en het maar opengooien en ik heb hier last van en nou mag jij weer. **Soms verandert er helemaal niks en dan moet ik het toch echt bij mezelf zoeken, hoe lastig ik dat ook vind.** Ik heb last van als afspraken niet nagekomen worden en dat hollewaai, hoe moet ik dat zeggen, als dingen niet **goed overgebracht worden of kunnen worden.** Dat je denkt het te delen met elkaar, maar dat het dan een mededeling is en dat je dan maar weer verwacht dat de ander daar maar weer heel veel mee doet. Dus ik kwak een mapje op

jouw bureau en dan heb ik het geïmplementeerd. Zo werkt het bij mij niet. Ja, ik heb daar last van. En ik heb er ook last van als ik al honderd keer heb geprobeerd dat met iemand te bespreken, dat dat dus toch niet dichterbij elkaar komt of tot een oplossing komt en dan blijf ik dus dat ik daar voor mezelf wat makkelijker een weg in moet zoeken en niet, nou niet moet blijven hopen dat de ander daar ook in gaat veranderen. Daar heb ik wel last van gehad. Dat is nu minder. Dat komt ook door verschuivingen van mensen en stoelen. Maar daar heb ik denk ik te veel energie aan verspild in het verleden. En verder...tjee.

I: We hebben nog een paar minuutjes....

G: Nog een paar minuten.....belangrijke gebeurtenissen.

Nou ja, ook denk ik wel het afscheid van mensen, mensen die de revue hebben gepasseerd, collega's. Ik verbaas me er op één of andere manier toch ook weer over hoe snel je daar weer aan went. Dat je denkt van 'oh die gaat weg' en jee en dit en dat en ach, een week later weet je al niet meer beter. Ik vind ons eigenlijk best heel flexibel zo in onderwijsland als het gaat om omgaan met mensen en ja, wat voor mij ook wel belangrijk is geweest, ook al is dat ook weer lang geleden is als kinderen op je werk sterven en nou spring ik wel op een heel anders iets, maar ik ben even aan het graven in de dingen die boven komen. Dat vind ik wel heel indrukwekkend, heel verdrietig.

Tjee, nog meer belangrijke gebeurtenissen....er blijven altijd kinderen bij in je loopbaan, kinderen waar je zo'n bijzonder goed contact mee had. Dat was er maar een enkeling die zich dan toe liet in zijn of haar wereldje, maar wat mij altijd bij blijft is een jongen op T.. Dat was echt, nou ja, we moeten het altijd bij onszelf zoeken waarom we kinderen lastig vinden, maar dit was wel voor iedereen een heel moeilijk mannetje. Ook voor zichzelf ook voor ouders was dit een heel ingewikkeld kind, heel agressief ook. En op de één of andere manier had ik daar een klik mee ik zal dat ook nooit vergeten. Toen was hij al een tijdje weg op T. en toen kwam hij weer een keertje kijken hoe het er nu mee was en ik stond op de speelplaats en hij stond bij die deur en hij zag me staan en hij riep heel hard: I. (naam)!! En hij vloog me in mijn armen. En dat vond ik zo'n bijzonder moment, dat vond ik echt een heel bijzonder moment.

Dat staat mij ook altijd zó bij, ja. Maar met een enkel kind daar had je dat toen, zo'n hele goede band. En ik heb ook wel eens een leerling gehad die mij aan de grond kreeg. Daar ben ik twee weken door thuis geweest. Die zoog mij helemaal leeg. Dat is een beetje de kentering geweest waarin ik ben gaan leren relativeren. Ik kan voor haar niet meer betekenen dan dat ik in die acht uur hier op mijn werk doe en ik moet het verder loslaten. Dat is toen begonnen dat proces. Dat zijn hele rotte weken geweest, maar het is uiteindelijk goed geweest. Voor mij heel erg goed. **Helaas is het met het meisje hoe dan ook nergens meer goed gekomen, uit huis geplaatst, instituten en noem maar op. Voor het leven lang beschadigd.** Hoe het nu met haar gaat weet ik niet, dat is te lang geleden. Ze is nu dik in de twintig. Dat zijn wel allemaal dingen die ik nu meeneem in onderwijsland en nou ja, dat maakt tot de persoon die ik ben in combinatie met mijn eigen leven thuis, mijn eigen kinderen, mijn man, noem maar op. Ik denk wel dat ik aardig in balans ben. Nou, niet aardig, ik voel dat ik in **balans** ben, laat ik het zo zeggen. Ik heb ook altijd wel de stelling voor mezelf, zodra het thuis niet meer lekker loopt of met de kinderen of dat dat heel veel energie gaat kosten, dat ik dat meeneem naar mijn werk, dan moet ik stoppen met werken. Nou dat is in al die honderd jaar nog niet geweest, dus dat is voor mij een teken dat ik in balans ben en dat ik mijn werk kan doen zoals ik het doe.

I: Oké, was het dat denk je?

G: Ja, ik denk het wel.

I: Nou dank je wel. Je hebt nu even pauze. Ik ga dan even door mijn aantekeningen kijken om te kijken of ik je straks nog wat vragen wil stellen. Ik kom je halen als ik zover ben.

Sessie 2:

I: Zo, fijn dat je er weer bent. Ik heb nog een paar vragen naar aanleiding van je verhaal. Je begon je verhaal met de periode in 1988 dat je als leerkracht werkte in de jeugdhulpverlening in medisch kleuterdagverblijf T.. Je zei dat dat

een belangrijke periode was in het kijken naar kinderen, kijken naar onderwijs, het omgaan met kinderen. Zou je misschien iets meer over die periode nog kunnen vertellen? Kun je je daar nog meer van herinneren?

G: Ja, daar kan ik me nog wel meer van herinneren. Ik heb toen na de Pedagogische Academie, dat was toen nog de PA, wij waren de laatste lichting PA, heb ik de opleiding speciaal onderwijs gedaan en in dat laatste jaar kreeg ik op mijn stageadres te horen van de leerkracht toen waar ik stage liep van god, mijn broer is directeur van T., misschien moet je daar eens solliciteren. Want toen lagen de banen niet voor het oprapen en ik wilde natuurlijk, ik woonde inmiddels op mezelf en ik zat al op kantoor omdat ik geld nodig had, dus ik daar gesolliciteerd en daar ben ik toen aangenomen en toen kwam ik eigenlijk van heel vers van school, kwam ik in jeugdhulpverleningsland en daar kwam ik meteen alles tegen wat ik in mijn beschermde eigen omgeving en opvoeding nog nooit tegen was gekomen en dan heb ik het over kindermishandeling, seksuele mishandeling, seksueel misbruik, drugsgebruik, noem maar op, alles waar kinderen tot en met zeven jaar geconfronteerd konden worden, dat kwam ik tegen op mijn werk. En toen ik daar kwam werken, kon nog vijftig procent van de kinderen die T. bezochten naar de basisschool, het reguliere basisonderwijs, toen ik daar wegging bijna dertien jaar later, was dat nog geen tien procent meer. Dus die problematiek is daar ook heel erg verergerd zullen we maar zeggen en ik ben daar wel heel erg thuis geraakt in wat is autisme, wat is ADHD, wat betekent het gewoon überhaupt voor een kind als je leventje gewoon niet gaat zoals je eigenlijk als kind, dat het wel zo zou moeten gaan. Gewoon lekker onbezorgd, in een warm nest. Nou ja, ik heb zo wat kinderen gezien die dat gewoon niet hebben gehad. Die dus ook niet de reguliere weg konden bewandelen als het gaat om schoolontwikkeling. Nou ja en de bijdrage die ik daar dertien jaar aan heb kunnen leveren samen met een collega in een groep, dat was ook echt noodzakelijk met z'n tweeën in een groep van 6, 7, 8 kinderen, dat was gewoon ook heel veel agressie en stoelen die door de klas vlogen en kinderen die tot rust, nou soms echt moesten bedwingen met vasthouden en van alles, allerlei therapieën eromheen.

- I: En kun je je nog een situatie, omdat 'je was net afgestudeerd' zei je en kwam daar zo eigenlijk meteen binnen. Kun je je nog een situatie herinneren die toen echt indruk op je maakte, zo in een eerste periode?
- G: Ja, maar dat is wel een situatie geweest die mij zelf niet is overkomen. Mag dat ook of moet het mijzelf zijn overkomen?
- I: Liever wat jou zelf is overkomen.
- G: Wat mij zelf is overkomen. Oké. Ja, wat wel heel erg indruk op mij heeft gemaakt, is dat meisje had ik in de eerste of het tweede jaar dat ik daar werkte bij mij in de groep. Dat meisje heette V. en die woonde samen met haar vader en die vader was zwaar drugsverslaafd. Zij moest ook in het weekend 's avonds met hem mee. Dan sliep zij achter in de auto en dan ging hij dealen. Ze woonden in Eindhoven in een, nou ja, niet in een villawijk, volgens mij woonden ze in de Kruidenbuurt. Ja, dat weet ik wel zeker dat dat daar was. Daar bleken ook een paar kamers van dat huis afgesloten te zijn vanwege ongedierte en enorme bevuiling, dus ze konden niet eens meer in hun hele huis wonen. En dat meisje dat bleef zó ongelooflijk loyaal naar haar vader toe. Geen fout woord over haar vader of ze ontplofte zelf, dus dat proces van loyaal zijn naar je ouders toe, dat is giga. Dat had ik nooit verwacht. Iedereen ziet toch hoe slecht het daar bij jou is?
- I: En weet je nog een situatie waarin je merkte, die loyaliteit zeg maar, dat je dat merkte waarop ze dat had, wat er toen gebeurde?
- G: Ja dat weet ik nog wel. Ik had een collega die nogal scherp van de tongriem gesneden was en op een gegeven moment maakte die een grapje of een opmerking of iets in ieder geval over drugs en spuiten en noem maar op en ik zie nòg dat meisje, ze was toen zes jaar, ik zie haar nog naar ons toe komen met opgeheven vinger: en jullie houden je bek over spuitjes zetten! En dat was voor ons zo'n teken van: whoops, fout!
- I: En hoe reageerde je daar toen op?

Nou mijn collega reageerde heeft daarop gereageerd, omdat de opmerking van humor of wat daar over ging kwam van haar, dus ik heb daar zelf niet eens op gereageerd. Ik weet wel dat we, we hebben het daar samen nog lang over gehad daarna, dat mijn collega wel reageerde van: "je hebt gelijk, daar moet ik niks over zeggen", want nou ja goed, die houding hadden we wel, van ja, dat moeten we niet doen, dat is onhandig en dat was ook niet goed, maar ja, ja dat was heftig, maar ja, we hebben ook hele agressieve kinderen gehad die echt, wilden ze anderen niks aandoen of toch niet die stoel naar andermans hoofd gooien, die je echt op schoot vast moest houden, eigenlijk totdat ze uitgeput waren, letterlijk uitgeput van het strijden en dan kon je ze loslaten. Dan was je zelf ook wel kapot, maar goed. En kinderen die wegliepen, vond ik ook altijd wel indrukwekkend, gewoon weglopen, weg, gewoon weg, de straat op, Eindhoven in, weg.

I: Een periode met veel herinneringen nog.

G: Ja, maar ook veel leuke herinneringen, want het was niet zo dat dat de boventoon voerde, want de situaties dat we gewoon lekker met zes of acht kinderen in de groep, gewoon knus met elkaar onze activiteiten deden, wat dan ook, ja die voerde gelukkig de boventoon, ja.

I: En toen een jaar of tien geleden, toen kwam je hiernaar toe? Weet je nog hoe dat precies ging? Hoe die periode dat je hier naar toe kwam....je had gesolliciteerd....

G: Ja, ik weet nog dat ik mijn ontslag had genomen op T.. Nou, ik had daar ook vrede mee. Ik dacht ik zie wel wat er op mijn pad komt en ik weet nog wel E. die was toen anderhalf en die had al een zware operatie achter de rug en ik had zoiets van, nou ik ga het eens even rustig aankijken, ik ga niet, we zien het wel. En toen stond er nou, nog geen drie, vier weken daarna, stond er een advertentie in de krant dat ze iemand zochten voor één dag in de week groep acht en een gedeelte ondersteuning van, nou ja, we hadden toen de eerste rugzakleerlingen eigenlijk, was dat begeleiding, een slechtziende leerling en

daar was onder andere ondersteuning nodig en wat in de klassen. Het zou zo'n twee dagen zijn. Ik denk ja, dat is toch eigenlijk wel heel erg leuk. Ik zag ook dat het op de Casimirschool was. Die school kende ik alleen maar uit de verhalen en omdat ik er in het verleden geweest was omdat een moeder van kinderen hier, mijn collega was op T. en in die tijd brachten wij wel eens haar kinderen naar school en reden wij door naar T.. En ik weet nog wel dat ik altijd als ik hier binnen kwam, zoiets had van "Jezus wat een takkenzooi". Het was toen echt één grote gribus vond ik. Dus ik had altijd zoiets van, nou ja, dat is mijn school gewoon niet.

I: Maar hoe zag je dat dan? Wat zag je dan?

G: Wat ik zag? Dooie planten, dozen op stapels, papieren overal, jassen overal, speelgoed overal, scheve tekeningen aan de muur, kapotte tekeningen aan de muur, lege bekers, vieze bekers, de kapstokken, de grond alles lag vol, alles. Ja en dat was voor mij toch een eerste indruk van die gang die ik hier zag. Ik vond het verschrikkelijk. Ik vond het echt een gribus, echt verschrikkelijk.

I: Dus je kwam hier binnen met al een....

G: Ik kwam hier heel bevooroordeeld kwam ik binnen, ja. Want het beeld had ik gevormd en nou ja, verder kende ik eigenlijk helemaal niet hoe het onderwijs werd gegeven, dat wist ik echt niet, maar ja, dat wist ik van alle scholen niet echt moet ik zeggen, dus daar ging het mij nog niet eens om. Ik vond het gewoon een takkenzooi. Ja echt, dus, maar goed, mijn collega was helemaal enthousiast over deze school, want het sociaal-emotionele en fijn. Maar goed ik heb daar toen nooit over nagedacht dat ik her wel eens zou kunnen gaan werken.

I: In die takkenzooi....

G: In die takkenzooi. En die advertentie.....ja, dat betrof toch de Casimirschool, maar ik had ook zoiets van wie niet waagt, wie niet wint. En het is dichtbij en toch weer terug in het onderwijs, dat vond ik ook wel weer spannend, dus ik

heb die brief geschreven, ik werd uitgenodigd en toen waren er, nou, heb ik gesprek gehad. En ik kan me nog héél erg herinneren, de directeur van de Jan-Lighthart zat er toen bij, H. heette die geloof ik, ja, en ik weet nog wel dat hij wel tien keer vroeg van maar hoe denk jij dat te gaan doen, van kleuters een groepje van zes, naar een groep 8 in het basisonderwijs?

I: Dat vroeg hij tijdens het sollicitatiegesprek?

G: Tijdens het....en hij heeft het wel hònderd keer gevraagd naar mijn idee en ik weet nog wel dat ik iedere keer heb geantwoord, ja dat weet ik nog niet. Ik ga gebruik maken van de ervaring die ik heb opgedaan en daar leg ik de nadruk maar in het contact maken en de relatie aangaan met die kinderen en dan zie ik het wel en dan verdiep ik me in de stof en in wat ik daar moet doen voor die klas, maar ik ga eerst voor die relatie met die kinderen en een ander antwoord kon ik niet geven, maar hij blééf daar maar op hameren als of ik al een of ander lesprogramma helemaal voor me uit moest stippelen. Ik weet ook nog dat we nog een proefles moest geven met een aantal mensen en dat zou dan de doorslag geven. Nou dat vond ik helemaal erg. Rijtjes stoelen achterin waarin zij zaten en ik na dertien jaar weer een keer voor groep 8. Nou ja, volgens mij waren ze goed geïnstrueerd want dat ging verder prima. Nou en toen kreeg ik telefoon dat ik het geworden was en toen ben ik begonnen hier.

I: En weet je nog hoe dat telefoongesprek ging? Wat er toen gezegd werd?

G: Volgens mij belde A. en volgens mij van "God wij kunnen jou vertellen dat jij onze nieuwe collega wordt, dat je aangenomen"...een heel kort telefoongesprek, ik was heel blij. Letterlijk weet ik het niet meer, maar ja dat was de strekking. Ja, maar ik had echt zoiets van: yes ik ben er door heen, ik ben het geworden, joehoe. Ik was wel heel blij en ik heb me hier vanaf het begin af aan ook op mijn gemak gevoeld. Ik zag inmiddels ook dat de school wat meer opgeruimd was, dus ja. Er was ook een andere directeur. Daarvoor was G. geloof ik, die heb ik nooit gekend. Toen ik begon was het J. en er is

toen wel een slag gemaakt in het opruimen van de school en daar zijn we nu nog steeds mee bezig.

- I: En toen was je dus hier op school en je ging werken in die groep acht, één dag in de week met die toenmalige leerkracht. Je zei 'het is me goed befallen. Ik had het idee dat het een waardevolle dag was die ene dag in de week'. Er was nogal wat op je pad gekomen. Kun je daar misschien nog een voorbeeld van geven, van wat er op zo'n waardevolle dag op je pad kwam? Staat je daar nog een herinnering van bij?
- G: Ja, daar staat me nog wel een herinnering van bij, wel meerdere, maar dat is een beetje de strekking wat ik dan **waardevol** vond van zo'n dag. Want ik had natuurlijk het lesprogramma van zo'n dag, het was een woensdagochtend, dus het was eigenlijk nog niet eens een dag en het lesprogramma lag klaar, want ik kwam daar midden in die week en nam dat over. Ja, dan heb je al een kant en klaar pakket liggen en de tijd en de ruimte was er ook niet dat je daar heel erg **je eigen draai aan geeft. Dat vond ik ook weer niet erg, want ik had die kennis en die bagage helemaal niet, dus dat was fijn dat dat uitgestippeld klaar lag.** Het waardevolle van zo'n ochtend was dan toch...ik weet nog wel dat toen ik begon in die klas, waren er een aantal kinderen, met name één meisje, wat in mijn ogen ook uit een erbarmelijke thuissituatie kwam en dat was wel een meisje wat vaak onder vuur lag in de klas en met pesten te maken had. Daar had ik wat **vertrouwen van gewonnen**, dus wat haar dwarszat en dat was tot broekplassen toe in groep 8. Ik kon haar daarmee wel **helpen** en het was ook weer fijn dat ik dat **door** kon **spelen** naar de leerkracht, want die zei tegen mij, wat jij in die ene ochtend aan **contact hebt met die kinderen**, dat vind ik zo bijzonder, want ik pluk daar weer de vruchten van de rest van de week en ik kan ook **doorpakken op problemen** waar jij mee gestart bent. Dus dat was voor mij heel waardevol en dan denk ik van ja, je bent er maar zo kort, maar als dit dan een deel is van die ochtend, dan is 'ie voor mij, dan vind ik hem geslaagd.
- I: Je zei dat je daarnaast vrij snel in het IB werk was gerold. Kun je me eens vertellen hoe dat ging? Hoe dat je daar ingerold bent?

G: Ja, ik weet nog wel dat toen S. en J., ja S. en J., die deden toen IB werk. Ik wist eigenlijk helemaal niet zo wat het precies inhield. Het heette toen geloof ik ook nog leerling-coördinator. En ik denk dat ik een jaar die groep 8, nee die groep 8 heb ik wel drie jaar gedaan, maar die dag ondersteuning dat, nou dat was wat losvaster. Wel dat ene meisje, dat slechtiende meisje en later kwam er nog een meisje bij met epilepsie, dus dat was wel heel individueel gericht en ik weet nog wel dat toen volgens mij vroeg J. het, dat hij aan mij vroeg van god, wil jij eens nadenken of leerling-coördinator of dat iets voor jou is, want ik merk wel zo in jouw, ik weet nog wel dat dat wel de hoofdmoot was waarom hij dat vroeg, ik vind jouw communicatieve vaardigheden, vind ik dusdanig, dat ik vind dat jij die taak uit zou kunnen voeren en toen heb ik me daar een beetje in verdiept en toen dacht ik van ja, dat komt eigenlijk best weer een beetje op het terrein van waar ik vandaan kom en ik denk dat ik daar wel een meerwaarde in kan leveren.

I: En weet je nog wat jouw reactie was op wat J. zei?

G: Ja, die was wel meteen positief van nou, daar wil ik wel over nadenken, dan verdiep ik me erin en toen zijn er gesprekken gekomen en zo ben ik er eigenlijk wel ingerold, want achteraf hebben wij wel eens gezegd. Ik weet nog wel toen, want J. ging toen weg en ik zou zijn plaats wel innemen, dat was ook de bedoeling. Toen heb ik heel lang met S. gewerkt, een paar jaar. Daarna ging S. weg en toen werd er echt een hele officiële sollicitatieprocedure opgestart met eisen en kwaliteiten en....ik weet nog wel dat G. toen solliciteerde, we hebben meer rondes gehad binnen de school en dat ik nog wel eens heb gezegd, nou dat is toch niet te geloven, dat verschil met vragen of iemand dat ziet zitten en het eisenpakket wat nu op tafel ligt. Dat was een heel groot contrast. Daar zat dan denk ik een jaar of zes tussen, maar ik heb wel erinrol-gevoel. Zo is dat gegaan eigenlijk. En toen zijn dat van lieverlee wel twee dagen geworden, want de combinatie klas en een dag IB was dat toen inmiddels echt een hele dag, die werd heel onhandig en toen uiteindelijk ben ik helemaal uitgeroosterd voor twee dagen voor IB. Ik heb ook nog een halve dag extra ondersteuning heel lang gedaan. Toen was ik twee en een halve dag eigenlijk, die vrijdag. Die heb ik toen opgegeven, want dat werkte dus voor

thuis niet fijn. Drie ochtenden in de week wat meer gehaast 's morgens en dan met name L. die naar school moest. Het was gewoon niet heel prettig. Dit is helemaal super zo.

I: Oké. Je vertelde daarna toen je ook voor de klas stond, dat je het idee had dat je die dosis ervaring miste, dat vond je een gemis zei je. Je vertelde dat je er ook wel eens naar vroeg hoe andere collega's dat ervoeren. Kun je eens een voorbeeld geven van zo'n gesprek wat je met iemand hebt gevoerd of hoe je dat hebt gevraagd?

G: Ja, dat is wel geweest in of een groepsbespreking of een leerlingbespreking, houd me ten goede, maar het is ook wel eens tijdens een cluster of omdat toch er een stuk coaching ook van je verlangd wordt als IB'er, vind ik het heel lastig om te coachen op een stuk ervaring en kennis die ik gewoon niet heb. En ook al kan ik inlezen over didactiek en de instructie en noem maar op allemaal, dan nog kan ik het zelf niet staven aan mijn eigen ervaring en dat vind ik soms heel lastig, dus als ik dan in een groepsbespreking of in een cluster of waar we het ook hebben gehad....ja misschien is het ook wel meer een angst van mij dat ik denk dat mensen een beroep op me gaan doen waarin ze hulp verwachten waarvan ik al denk ja maar die kan ik op dat gebied niet geven, dus ligt voor mij de concentratie heel erg op de manier waarop ik de vragen stel aan de mensen dan dat ik met de oplossing kom. Dat is in zijn algemeenheid wel zo, maar op dat stukje extra, omdat ik het niet heb. En omdat ik het zelf zo mis, vraag ik het wel eens rechtstreeks aan mensen, vind jij het lastig dat ik niet zelf die jaren klassenervaring heb gehad, maar mensen geven dan toch aan, ik heb dat in groep 7 gehad en in groep 6....

I: Kun je daar ook over vertellen over zo'n voorbeeld? Hoe dat je dat dan precies gevraagd hebt en hoe dat gesprek precies ging en wat collega's aangaven in dat gesprek?

G: Nou, eigenlijk was dat meer een aangeven van mij. Mensen beginnen daar zelf niet eens over, helemaal niet, dus dan denk ik misschien ook dat ze het niet missen, maar ik heb wel het gevoel dat ik ze dat moet kunnen bieden.

- I: Je vertelde, dat heb ik in groep 7 gehad en groep 6...
- G: Ja volgens mij is het vorig jaar of het jaar daarvoor geweest hoor. Het is ook al wat langer geleden. Dat het dan gaat over een stuk didactiek en instructie en dit aan deze kinderen en dit aan die kinderen en dan een verlengde instructie ook toen waren we daar al mee bezig omdat die niveauverschillen er al waren, dat ik wel eens heb gevraagd van goh, wil je nou eigenlijk een kant en klare oplossing van hoe het te doen, want die kan ik jou niet geven. Al is het maar omdat ik zelf niet die ervaring heb en ook die kennis van hoe ik nou een kant een klaar mooi model voor jou neer kan zetten en mis jij dat bij mij? Heb jij zoiets van ik wil eigenlijk een lb'er daar hebben zitten die jarenlange klassenervaring heeft en dus vanuit...en toen was het van, nee die mis ik helemaal niet, nee, nee. En aan de andere kant, dat hele directe beroep wordt er ook niet op me gedaan van ik wil dit en dit met klassenmanagement, geef jij mij even een mooi schema of een oplossing, dus het is meer een gevoel dat bij mij zit dat ik het zou moeten weten. Maar het steunt mij wel dat mensen mij bevestigen van nee, ik mis dat niet bij jou. Ik heb dat soms even nodig om te horen.
- I: Ik ben even aan het kijken ook gezien de tijd, want ik had nog een heleboel dingen opgeschreven. Misschien dat ik wat oversla.
- Je vertelde op een gegeven moment dat je je ervan bewust was dat we heel veel over kinderen babbelen, maar dat de leerkracht ermee heeft te dealen in de klas. Kun je nog een situatie beschrijven waar je je daar bewust van was?
- G: Ja, die is eigenlijk gewoon van vorige week en de weken daarvoor. Dat betreft een leerling in groep 5. Daarom heen is nu heel veel te doen. Nou, ik durf wel te zeggen dat dat voor met name de leerkracht, maar voor hoe we er op school mee omgaan, dat dat een leerling is die nou, die heeft dusdanig moeilijk gedrag dat dat ook heel moeilijk is om daarmee om te gaan. Dan heb je het daarover met ouders, met de ambulante begeleiding, er wordt nu een crisisinterventie ingezet in de tijd dat daar nog niet iets anders is want de rugzak is aangevraagd en dan nog is dat zeker niet zaligmakend. Maar na de

pauze en na het gesprek gaat die leerling weer bij die leerkracht naar binnen en ik zeg het maar even héél kort door de bocht, die zit daar dan wel weer mee. En natuurlijk zijn er plannen uitgestippeld, maar ik snap in dit geval heel goed dat **de maat een keer vol is**. En ik snap aan de andere kant ook dat ik het **gesprek aan moet blijven gaan**, van nou, ik **begrijp** jouw gevoel, maar op dit moment hebben we gewoon niks anders voor handen dan wat we nu uit de kast trekken met z'n allen. En dat vind ik lastig...of lastig...ja dat vind ik wel lastig. Ik praat erover en ik heb het kind niet. Die moeder neemt het kind mee naar huis en de leerkracht heeft het kind in de klas. Dus ik probeer me dat wel iedere keer voor ogen te houden van....nou dat dat een klus is gewoon, dat ja.

I: Oké. Je vertelde daarna over die gezamenlijkheid waar je steeds naar op zoek bent en dat je het fijn vindt om daarover te praten met elkaar en toen noemde je ook dat er zich wel eens tegenstrijdigheden aandienen en dat jij het een uitdaging vindt om daar over het gesprek aan te gaan. Kun je daar eens een voorbeeld van geven waarop je dat zo ervaren hebt of een ervaring geven waarop dat zo gebeurde?

G: Ja, nou dat is eigenlijk ook van vorige week. Dat is dan ook een stuk verbazing, nou het gesprek daarover is niet geweest, maar ik weet ook niet of dat dat een gesprek is wat gaat komen, dat is dan mijn eigen verbazing....ik vind een mooi voorbeeld vind ik dat we gezamenlijkheid willen in het hele cito-gebeuren, in het afname gebeuren in het toetsen, de rapportage, wat je meegeeft aan kinderen. Daar willen we **eenduidigheid** in. Nou daar zijn afspraken over gemaakt en dan komt er toch van enkele mensen een reactie dat het niet uitkomt om het op die manier te doen....of omdat dingen vervroegd zijn of omdat afspraken anders geïnterpreteerd zijn, dus ik doe het toch op mijn eigen manier. **En ik denk van....dat klopt voor mij niet. Je kan niet aan de ene kant roepen dat je zo voor de afspraken bent en dus houd je je daaraan, nou worden ze gemaakt en nou komen ze voor jou op dat moment toch niet helemaal uit, dus doe jij het toch op je eigen manier.** Ik heb het over dat hele cito-gebeuren en de bijlagen bij de rapportage...en dan denk ik van....

- I: En ben je daar toen ook het gesprek over aangegaan?
- G: Nee, want dat is vorige week, en toen ben ik ziek naar huis gegaan en dat is niet meer....nee, nee en ik weet ook niet zo goed, ook al zou ik niet ziek naar huis zijn gegaan en ik had nog wel een dag extra gewerkt, weet ik het.... Wat daar dan de bedoeling van geweest zou zijn hoor, want ik heb het er wel even met mijn collega over gehad. Ik weet ook niet wat mijn rol is, als ik daar het gesprek over zou aangaan. Ik weet ook niet of ik dat moet doen, maar het viel mij op in dit geval, van hé...je roept heel hard dat je eenduidigheid wil, je roept hard naar anderen dat je voor afspraken bent, maar je bent ook degene die daar nou anders mee omgaat.
- I: Ik ga een heel stukje overslaan, want je had in de tussentijd veel verteld.... Je vertelde ook dat je naar aanleiding van de gesprekken die je met mensen hebt, ook in die gezamenlijkheid, dat je het niet altijd kunt oplossen met een discussie of een gesprek. Je zei, soms moet ik het ook bij mezelf zoeken. Kun je je daar nog een voorbeeld herinneren, waarop je het besef had “dit moet ik bij mezelf zoeken” en waarop je dat hebt gedaan? Echt een concrete gebeurtenis?
- G: Ja, god, daar is mijn laatste popgesprek ook over gegaan. Dat was een gebeurtenis met mijn toenmalige directeur waarin ik verschillende keren het gevoel heb gehad dat het gras voor mijn voeten weggemaaid werd. Dus dat, laat maar zeggen, hij op mijn terrein aan het werken was en dat ik achteraf pas de revenuen voor mijn neus kreeg. Die niet altijd even prettig waren, dus waarvan ik dacht van “dat had je tegen mij moeten zeggen”. Eigenlijk zulk soort gebeurtenissen. En dan heb ik toen afgesproken van nou, ik ga hem daar rechtstreeks mee confronteren van god, dit is gebeurd, ik hoor dit, waarom zeg jij dat niet rechtstreeks tegen mij, want ik heb het gevoel dat dat mijn werkterrein is. En dat heb ik gedaan, dat werd beaamd en uiteindelijk na verschillende keren zo'n situatie tegen gekomen te zijn, veranderde dat niet, dus voor mij was dat van...ja het blijft dus zo. Maar daar ging voor mij gewoon heel veel energie in zitten, want ik ging me erover opwinden, het frustreerde me, ik werd boos en het veranderde nog steeds niet ook al kregen we bijna

ruzie daarover hè, van nou, nou heb je weer dit gedaan en dat hoort bij mij te liggen, maar ik kan wel de stront opruimen als het niet afgemaakt is, om het kort door de bocht te zeggen. En uiteindelijk ging me dat zo veel energie kosten, zo veel frustraties, dat ik in mijn popgesprek naar voren heb laten komen, of dat was eigenlijk een tip van degene waarmee ik het gesprek had, van nou, misschien moet je voor jezelf een strategie bepalen om daarmee om te leren gaan. Nou ja, dat heb ik toen wel geprobeerd door dingen ook weer terug te leggen, van nou, jij hebt dit toen aangezwengeld en dit op gang gebracht, maar nu krijg ik deze reactie...ik leg het weer terug bij jou, los jij het maar op. Ja, dat heb ik wel een paar keer gedaan...ik weet niet meer concrete voorbeeld daarvan. Ik heb geprobeerd het wat langs me heen te laten waaien. Maar goed inmiddels is het mijn directeur niet meer en kom ik die situaties met hem nu niet meer tegen, maar ik heb het wel heel vervelend gevonden dat ik het bij mezelf moest zoeken om daarmee om te leren gaan en dat ik ook letterlijk van anderen te horen kreeg van, ja denk je dat hij daar ooit in verandert? Ja, nee, nee, dus...ja, dat klopte toch eigenlijk niet in mijn gevoel.

I: Dus heb je toen geleerd van dan kan ik er beter zelf anders op reageren. Dat bedoelde je met 'in mezelf zoeken'?

G: Ja.

I: Op een gegeven moment kregen we het over....kwam je terug op dat medisch kinderdagverblijf....T.. T.. Timboektoe wou ik lezen.

G: Ja dat zeggen heel veel mensen, Timboektoe.

I: T....je vertelde dat er toen een jongen was waar je echt die klik mee had. En je vertelt dan ook dat stukje over die speelplaats. Kun je je die situatie nog voor de geest halen, hoe dat dat precies ging?

G: Ja, ja, hélemaal.

I: Kun je die eens beschrijven?

G: Het is dat ik net niet meer weet wat ik aan had die dag, maar ik kan het nog hélemaal beschrijven.

I: Vertel eens.

G: Ik weet dat die jongen bij ons weg is gegaan toen, die is naar het speciaal onderwijs gegaan en het was sowieso een heel innemend gezin hoor, die hebben ook een jonger broertje verloren toen. Ik ben ook naar de dienst en naar de begrafenis geweest toen. Vanaf dat M. bij mij in de groep zat, nou, hadden we gewoon die klik. We konden de hele wereld aan, het was fantas..., het was heel bijzonder. En toen was hij weg op T. en nou, ik kom nog wel een keertje, hij was inmiddels 7, ik kom nog een keertje kijken. En hij stond ook altijd te boek als een mannetje van, nou ja, die houdt contacten niet vast en die vergeet dingen snel en die gaat contacten niet aan en die gaat relaties niet aan en ik had met hem een heel ander gevoel. Ik denk, wij hebben toch een dusdanige klik, wij hebben dat wel. En ik denk dat al zeker een jaar, anderhalf jaar nadat hij op een andere school zat...het was zomer, het was hartstikke, ik weet dat ik nog blote benen, iedereen stond bij de zandbak, altijd gezellig daar op de speelplaats. Ik stond op de rand van de zandbak en dan een meter of, nou, 20 achter mij was de deur, het waren van die zware deuren van de speelplaats en die deur ging open en, dit hoor je niet dat hij open gaat, maar ik hoorde heel hard hoor ik achter me I. (naam)!!!!!! En ik weet nog wel dat ik omkeek en dat ik dat blonde koppie en dan die haren overeind en hij had een beetje grote tanden en het was een heel spichtig mannetje. Dat M. daar stond. En dat hij daar aan kwam rennen met die armpjes in de lucht en het was inmiddels een wat langere lummel geworden van nou ja, ruim acht en hij sprong me echt gewoon zo in mijn armen. Nou, dat is toch helemaal tranen met tuiten. Ik vond dat zó bijzonder en we hebben het daarna ook met elkaar daarover gehad. Jeetje, hoe die dat deed en hoe dat iedereen was daarvan ontdaan en ik het allermeeest. Ja dat staat me altijd bij.

I: En hij vloog jou in je armen..... en wat gebeurde er toen?

G: Hè?

I: Wat was jouw reactie?

G: Nou, even geknuffeld zo hè en ik pakte hem ook op, ach god het was een heel spichtig mannetje, hij woog ook helemaal niks en ja dat was een reactie van "god wat fijn dat jij hier bent en wat leuk om jou te zien" en hartstikke leuk. Nou helemaal blij waren we allebei. En het is sowieso een heel bijzonder kind, want hij was de oudste van drie en zijn jongste broertje F., onze speelplaats grensde aan de Sterrenlaan, van Eindhoven naar Nuenen en ik weet nog wel dat zijn moeder op klassenbezoek was bij M. en op het moment dat wij toen ook aan het buiten spelen was, het was het jaar daarvoor ook in de zomer, toen hoorde wij een ambulance heel hard achter op de Sterrenlaan rijden en toen zeiden wij met elkaar van Jezusmina, die heeft wel heel erg veel haast. Achteraf lag daar haar kind in wat met wiegendood. Dus dat was een hele, ooooh, dat was zo'n beladen situatie. Dat was heel...

I: Aan de ene kant vreugde en aan..

G: Ja, dat was dan wel daarna, maar we hebben alles meegemaakt met die mensen. Maar dat mannetje, geweldig. Ja...

I: En toen vertelde je ook nog van een andere leerling, een meisje. Die jou aan de grond kreeg zei je. Toen heb je leren relativeren, leren loslaten. Toen had je rotte weken zei je...kun je je over die periode nog iets herinneren?

G: Ja, dat waren de rotte weken, omdat ik dat toen dat echt mee naar huis nam. Dat meisje heette P.. Ze was dunner en kleiner en fijner dan nou, het was bijna zo'n meisje van de film Iep. Het was echt, oh, het was helemaal niks, een spinnetje. Dramatische thuissituatie met mishandeling en alles wat je je kunt voorstellen gebeurde daar. We zaten ook helemaal in de procedure van uithuisplaatsing, maar dat een, ze was vier toen ze bij ons binnenkwam, een kind van die leeftijd zo'n overlevingsstrategie heeft dat ze jou helemaal

leegzuigt. Het is bij drie mensen op het werk is het gebeurd hoor, die ook alle drie thuis zijn komen te zitten daardoor. Het was geen lange periode thuis, maar ik heb echt twee weken bij moeten komen. Continu aan je zuigen, letterlijk aan je hangen. We moesten ook echt op een gegeven moment heel bewust afspraken maken....jij neemt haar nu mee ik ga daar heen met de rest, echt scheiden van de situatie, maar zo drama...dat was al vrij in het begin van mijn T. periode dus toen kwam dat bij mij extra zwaar binnen, vergeleken met tien jaar later. En ik nam dat mee naar huis en ik woonde toen alleen dus ik nam dat bijna extra mee naar huis voor mijn gevoel, want ik kon het op dat moment thuis ook niet kwijt. Praten tegen de kat deed ik niet. Dus ja, ik had wel R., maar die studeerde en die woonde ook thuis, die zag het natuurlijk niet, die was niet thuis als ik thuis kwam, want hij was ook niet 's avonds daarbij, dus ik was echt kapot was ik en ik weet nog wel dat ik toen voor de grote vakantie, dat ik twee weken extra, nou ja of dat je het nou vakantie noemt om bij komen. Uiteindelijk is ze ook naar een andere groep gegaan. Was ook hoor, na een jaar werden kinderen wel doorgeplaatst, want dat hield je gewoon niet vol. En toen is er weer een leerkracht of groepsleider is ook thuis komen te zitten. Uiteindelijk, want het zijn ook ellenlange procedures, is ze uit huis geplaatst. Oh is ze naar, ze is toen intern gegaan in Vught op H., is ze intern geplaatst. Ja goed op een gegeven moment raak je haar natuurlijk ook uit beeld en zakt dat ook wel weer allemaal. Maar dat is wel voor mij wel een moment geweest dat ik dacht van ja, ik kan het wel mee naar huis nemen, maar ik help haar daar niet mee. En ja, ik weet niet eens hoe dat proces is gegaan, maar dat is een proces wat als ik nu merk, ik kan een vervelend gesprek hebben, het kan niet vervelend genoeg zijn, maar ik **neem het niet meer mee naar huis**. Ik slaap ook altijd goed.

- I: Ja vertelde ook als laatste hè, dat is ook mijn laatste vraag, dat je nu voelt dat je in balans bent. Kun je daar misschien een voorbeeld van geven waarop je dat echt merkt, dat je nu in balans bent of je balans hebt gevonden?
- G: Ja, die voel ik eigenlijk iedere dag. Ook als ik 's morgens, **ik heb nooit dat ik met tegenzin ga werken**. Ik heb altijd zoiets van ik vind het heerlijk om thuis te zijn en ik vind het ook heerlijk om naar mijn werk te gaan. Ook als ik een dag

heb gehad met lastige gesprekken of als ik een dag heb gehad met dat ik niet dat heb kunnen doen wat ik had willen doen. Ik voel altijd dat ik zin heb om naar mijn werk te gaan, dat ik zin heb om thuis te komen, dat ik thuis over mijn werk praat, dat ik hier over thuis praat, dat dat voor mij, voor mij loopt dat door. Ik ben thuis en hier ook hetzelfde. Ik maak hier graag gein en soms droge humor soms vnzige humor. Ik vind dat allemaal goed, ik vind het allemaal lachen, maar dat doe ik thuis ook. En dan merk ik van ja, ik ben gewoon overal dezelfde persoon. Ik heb nergens, dat is voor mij wel het ultieme balansgevoel. Ik vind het altijd leuk, pluk de dag, carpe diem. Ja dat is, ja. Ik ga ook graag op vakantie. Ik ga liever op vakantie dan dat ik een nieuw bankstel koop. We zijn wel levensgenieter, maar dat komt wel natuurlijk ook doordat ik heel erg in balans ben in mijn relatie en in mijn huwelijk. Dat is wel top. Ja. Ik denk dat, het draait thuis ook gewoon heerlijk. We hebben gewoon een heerlijk gezin, heerlijke kinderen. En dat neem ik mee, dat vind ik heerlijk.

I: Een gelukkig mens.

G: Ik ben wel een blij mens ja, wel een gelukkig mens ja. Ja.

I: Fijn. Nou volgens mij was het dat.

G: Ja?

I: Ja, ik heb niks meer, nou ja ik heb nog wel genoeg, maar ik heb het verhaal volgens mij wel zo ontleed. Super bedankt voor jouw verhaal.

G: Nou ja, graag gedaan. Ik vond het leuk.

Bijlage 5 Voorbereiding panelgesprekken

PowerPoint presentatie aan teamleden om de panelgesprekken voor te bereiden en uit te voeren.

Panelgesprek

Het gaat er in dit gesprek om zoveel mogelijk hypothesen op het spoor te komen over wat er in het tekstfragment aan de orde is, dus schroom niet alles te zeggen wat er in je opkomt, ook al voelt dit als bevooroordeeld of niet integer. Het gaat hier niet om de geïnterviewde te analyseren, maar om de analyse verder te helpen. Bijkomend effect is dat je meer inzicht kunt krijgen in hoe je zelf kijkt, wat je eigen waarden en opvattingen zijn. Daar zullen we straks ook nog even bij stilstaan aan het einde van het panelgesprek.

In dit gesprek let je op de volgende aandachtspunten:

- *Zet je actief in.*
- *Denk zelfstandig en geef ook de ander die ruimte, je hoeft de ander daarbij niet te overtuigen.*
- *Luister naar elkaar en laat elkaar uitspreken.*
- *Toon interesse in elkaar.*
- *Probeer vanuit een open nieuwsgierigheid te begrijpen of te achterhalen wat de ander precies bedoelt. Je best doen om de ander te willen verstaan. Dit lijkt makkelijk.....*
- *Er mogen verschillende interpretaties naast elkaar bestaan. Jouw interpretatie is immers "maar" één manier van kijken.*
- *Het gaat er niet om dat je raadt wie de geïnterviewde is. Het gaat om jullie interpretatie van het verhaal. Laat dit dus los en probeer vanuit een open blik naar de fragmenten te kijken.*

Opdracht op de volgende dia.....

Opdracht

Bekijk de zinnen op de volgende dia's één voor één.

Na elke zin beantwoorden jullie de volgende vragen:

- Wat is de betekenis hiervan? Wat gebeurt er hier?
- Kunnen we bepaalde vooronderstellingen (hypothesen) formuleren over die persoon? Dus wat zegt dit over die persoon? Zijn er misschien ook tegenhypothesen?
- Wat verwachten we op grond van deze hypothesen van wat er volgt?
- Hoe zouden we onze eerdere hypothesen/ begrip van het verhaal herzien na dit nieuwe tekstdeel?

Schrijf al jullie interpretaties, associaties, (tegen)hypothesen op! Eén persoon schrijft.

Aan het einde van het fragment maak je in enkele zinnen/woorden een "samenvatting" van deze persoon. Hoe "lees" jij deze persoon? Wat zegt dit fragment over deze persoon? Dit doe je individueel.

We doen het een keer samen.....

- Ja, dat vond ik echt iets wat heel erg opviel en dat mensen gewoon zo druk zijn, met dat Cultuuronderzoek, met die chaos die je hebt gekregen van punten waar je aan moet gaan werken.
- En toen waren er in één keer popgesprekken en beoordelingsgesprekken en mobiliteit.
- En dat was natuurlijk allemaal onrust, waardoor je gewoon merkt dat er zeg maar spanning bij kwam waardoor je je tijd zeg maar anders indeelt.
- Waardoor je werkdruk hoger wordt, waardoor je niet meer even tien minuten ontspannen door de school na school kunt lopen en even kunt vragen van hé hoe gaat het of even thee kunt drinken in de gang.
- Dat ging toen in één keer niet meer.
- Dat was er toen in één keer niet meer en daar heb ik toen heel erg last van gehad.

Op basis van alle associaties vanuit dit fragment.....wat zou je kunnen zeggen over deze persoon?

Zin voor zin verscheen in beeld.

Koppeling naar eigen waarden, opvattingen, overtuigingen.

Aan de slag...

Je verdeelt je over de volgende groepen:

Groep 1	Groep 2	Groep 3
xxxx	xxxx	xxxx

Op de server in de map PTV/ PTV 2009-2010 kun je de PowerPoints vinden.

Groep 1 neemt ppt. met nr. 1, groep 2 neemt ppt. met nr. 2 en groep 3 neemt ppt. met nr. 3.

Bijlage 6 Vragenlijsten m.b.t. het individueel en collectief leren.

De vragenlijst voor teamleden die met mij de fases van de BNIM hebben doorlopen.
Bij de keuzevakjes kon men kiezen voor: ja, nee, een beetje.

Ik was nieuwsgierig naar hoe anderen mijn verhaal hebben geïnterpreteerd.	
Ik vond het spannend hoe anderen mijn verhaal zouden interpreteren.	
Ik vond de associaties en interpretaties van de ander verrassend.	
Ik herken me in de analyses.	
Ik werd me ervan bewust dat mijn woorden verschillende associaties en interpretaties kunnen oproepen.	
Ik werd me ervan bewust dat mijn eigen associaties en interpretaties veel zeggen over mij.	
Ik heb daar later nog over nagedacht.	
Ik vond de Biografisch narratieve Interview Methode (BNIM) met de nabespreking bijdragen aan mijn bewustwording over mezelf.	
Ik vond de BNIM bijdragen aan mijn leren.	
Ik vind het fijn dat ik mocht deelnemen aan de BNIM.	
Ik vond het een waardevolle ervaring.	
<i>Wat neem je mee uit deze BNIM ervaring? Wat heb je geleerd? Wat vond je moeilijk?</i>	

Vragenlijst voor teamleden die in de panelgesprekken participeerden.

Bij de keuzevakjes kon men kiezen voor: ja, nee, een beetje.

Ik heb me actief ingezet tijdens de panelgesprekken.	
Het lukte me om vrij te associëren en te interpreteren.	
Ik toonde nieuwsgierigheid naar associaties en interpretaties van de ander.	
Ik had het idee dat anderen nieuwsgierig waren naar mijn associaties en interpretaties.	
Ik kon mijn associaties en interpretaties delen.	
Ik kon mijn associaties en interpretaties delen, zonder overtuigend te zijn.	
Ik luisterde naar anderen en liet de ander uitspreken.	
Ik wilde de ander begrijpen in zijn interpretaties en associaties en stelde daartoe verhelderingsvragen bv. "Wat bedoel je precies met....?"	
Ik heb het idee dat ik de ander kon verstaan (begrijpen).	
De ander heeft mij daarin bevestigd.	
Ik kon het accepteren wanneer anderen andere associaties en interpretaties hadden dan ik.	
Ik vond het verrassend dat anderen andere associaties en interpretaties hadden dan ik.	
Ik werd me ervan bewust dat dezelfde woorden bij anderen andere associaties en interpretaties kunnen oproepen.	
Ik werd me ervan bewust dat mijn eigen associaties en interpretaties veel zeggen over mij.	
Ik heb daar later nog over nagedacht.	
Ik vond de panelgesprekken bijdragen aan mijn bewustwording over mezelf.	
Ik vond de panelgesprekken bijdragen aan mijn leren.	
Ik vond de panelgesprekken bijdragen aan het gezamenlijk leren.	
Ik vond de kwaliteit van het gesprek tijdens de panelgesprekken goed.	
Wat neem je mee uit de panelgesprekken? Wat heb je geleerd? Wat vond je moeilijk?	

Bijlage 7 Analyse van de interviews

Geel = mijn analyse van belangrijke waarden en overtuigingen die een van belang kunnen zijn in een heroriëntatie op de visie van de Casimirschool.

Groen = Waarden die uit het panel zijn gekomen en overeenkomen met mijn interpretaties van waarden en overtuigingen.

Interview 1

Mijn analyse van waarden, overtuigingen, opvattingen	Analyse van panel
Voelt zich zeker op creatief gebied.	
Gegroeid in openheid en delen.	
Had weinig zelfkennis (hoe zien anderen mij).	
Onzeker, faalangstig.	
In het onderwijs komt je onzekerheid er snel uit.	
Ik moet wat doen aan mijn onzekerheid, teruggetrokkenheid (is niet goed, normativiteit).	
Voelt zich nu lekkerder in haar vel en vrijer in het team.	
Assertiviteitscursus heeft hierbij geholpen.	
In een klein groepje samenwerken is prettig.	
Elkaar goed kennen, nauw contact .	
Passie .	
Passie voor Basisontwikkeling.	
Fijn als iemand je komt helpen en komt kijken in de klas.	
Positieve benadering is fijn.	
Je moet terecht kunnen bij de directie.	
Zelf op moeten lossen is niet altijd fijn.	
Wij zijn een inclusieve school.	
Een inclusieve school moet aan bepaalde voorwaarden voldoen om het vorm te kunnen geven.	
Inclusief onderwijs kun je vormgeven.	
Uitdaging	
Je kunt de methodes loslaten als je de doelen duidelijk op orde hebt.	
Jezelf zijn , dat is het makkelijkste.	
De ander moet aangeven als hij last van mij heeft.	
Steun nodig.	
Waar je mee zit, waar je tegen aan loopt moet je kunnen delen.	
Je moet echt een vertrouwenspersoon hebben.	
Sturing = leiding	
Sturing krijgen is handig.	
Balans tussen zelf doen en sturing krijgen .	
Afwachtend.	
Opgeruimd	
Waarden en normen zijn ontzettend belangrijk	
Er wordt respectloos met elkaar omgegaan. Respect .	
Kinderen die gedragsmatig moeilijk zijn, gaan minder respectvol met anderen om.	
Het is een negatief teken dat mensen buiten de school de Casimir zien als een school waar een kind naar toe kan als het nergens meer terecht kan.	
De populatie kinderen is heel zwaar.	
Door de zware populatie lopen veel leerkrachten op hun tenen.	
Erg dat veel collega's op hun tenen lopen. Bezorgdheid. Medeleven .	
Als je iets extra's doet, verdient je een beloning .	
Onderwijs moet leuk blijven. Met methodes wordt het minder leuk.	
Met methodes zie je niets over het hoofd.	

Thematisch onderwijs.	
Mensen moeten persoonlijke betrokkenheid bij elkaar tonen.	
Persoonlijke betrokkenheid.	
Gezamenlijkheid.	
Rode draad = gezamenlijke dingen doen.	
Die rode draad is heel erg belangrijk.	
Kinderen (ontwikkeling) in beeld brengen. Borging.	
Emotioneel.	
Vakleerkrachten maken het onderwijs beter.	
Een directie moet respons of handvaten geven. Moet iemand verder helpen.	
Duidelijkheid krijgen door te delen.	
Openheid.	
Moeilijk als anderen niet delen.	
Onzeker bij het uitleggen van schoolse termen.	
Faalangstig.	
Fijn als mensen weten waar ik tegenaan loop.	
Kunnen voorbereiden (behoefte aan zekerheid, voorspelbaarheid)	
Er wat van maken	
Gevoelig voor indruk schoolgebouw. Sfeer.	
Nieuwsgierig.	
Visie is een moeilijke term.	
Een school moet opgeruimd zijn en licht.	
Op je gemak voelen.	
Gezelligheid	
Veiligheid	
Als je pittige kindjes hebt, heb je ondersteuning nodig.	
Moeilijk, spannend om zegje te doen.	
Intimideerbaar, beïnvloedbaar.	
Een dominante klik is bedreigend.	
Vertrouwen nodig.	
Zeggen wat je bedoelt. Uitspreken wat je denkt.	
Happy voelen	
Willen zeggen wat je vindt. Hierin gegroeid.	
Paniekerig	
Tien keer nadenken voor je wat zegt.	
Wil patronen doorbreken. Leergierig, moedig.	
Voelt zich in de klas veilig en zeker.	
Feedback vragen.	
Verwondering.	
Staat steviger in de schoenen.	
Maakt zich niet meer zo druk.	
In een klein groepje is het veilig genoeg om wat te zeggen.	
Hecht zijn, gezin, huisje, knus. Persoonlijke aandacht. Familiair.	
Ouders mogen niet alles voor het zeggen hebben. Begrenzing.	
Ouders mogen niet over andere kinderen praten.	
Je kunt wel denken wat je denkt, maar uitspreken in een grote groep is niet normaal.	
Stellig, met visie (heeft duidelijk voor ogen wat past en wat niet).	
Van elkaar leren.	
Als een kind buiten de boot valt moet je daar wat aan doen. Erbij horen.	
School en werk scheiden.	
Gehoord en gezien willen worden.	
Bevestiging, steun van anderen nodig.	
Met je eigen zaken bemoeien.	
Afstand leren houden.	
Een lesje leren....een leerschool.	
Het werken vergt best veel energie.	
Over kinderen hebben.	
Kritiek kunnen verdragen.	
Toegankelijkheid.	
Een band hebben, relatie.	
Ontspanning nodig.	

Humor.	
Tact.	
Je hebt levenservaring nodig om directeur te kunnen zijn.	
Duidelijkheid	
Als je je emoties loslaat kun je makkelijker praten.	
Laat zich belemmeren door eigen negatieve gedachten.	
De aandacht van zich afleiden.	
Gebruikt vaak 'heftig' in negatieve zin.	
Grenzen aangeven.	

Interview 2

Mijn analyse van waarden, overtuigingen, opvattingen	Analyse van panel
Kinderen nemen zoals ze zijn is grondhouding. Acceptatie.	Overdreven positief.
Veilige omgeving voor goede ontwikkeling.	Problematisch.
Relativeren.	Moeilijk loslaten.
Problemen niet mee naar huis nemen.	Sterke band met een leerling met bijzondere talenten.
Plezier voor jezelf en voor de kinderen.	Weinig afstand leerkracht-leerling.
Kinderen alles geven wat je ze kunt geven.	Hart voor de zaak.
Goed contact met kinderen was waardevol.	Geïnteresseerd in anderen/ meningen.
Hulp verlenen	Teamspirit.
Iets voor kinderen kunnen betekenen.	Positief.
Makkelijker maken voor kinderen.	Nieuwsgierig.
Veilig gevoel.	Analytisch vermogen.
Ouders meenemen.	Ziet verschillen in collega's/ visies.
Praten over gezamenlijkheid	Gedreven/ lef.
Uitdaging	Sociaal.
Gesprekken aangaan.	Ambitieuze.
Contact	Groepsleerkracht.
Je houden aan de afspraken. Rigide.	Gezamenlijkheid voor kinderen.
Zoeken naar gezamenlijkheid.	Doorgaande lijn.
Duidelijkheid, afstemming tussen de groepen.	Structuur.
Uniciteit.	Overdracht van klas naar klas niet oké.
Ruimte om jezelf te zijn (karakters behouden).	Heeft respect voor karakters.
Normen en waarden zijn persoonlijk. Eigenheid behouden.	Onvoorwaardelijke acceptatie.
Dingen uitzetten samen.	Realistisch.
Discussie is niet erg.	Niet bang voor communicatie met anderen.
Delen met elkaar.	Duidelijke mening.
Afspraken mens.	Wil duidelijke communicatie.
Geen dingen beloven die je niet waar kunt maken. Realistisch, eerlijk.	Geen leerkracht maar IB'er.
Duidelijkheid ook naar ouders toe. Verwachtingen.	
Stellig.	
Aardig gevonden worden.	
Doen wat je zegt en zeggen wat je doet.	
Humor.	
Jezelf zijn (dezelfde zijn thuis en op het werk).	
Invoelingsvermogen.	
Voorzichtigheid	
Bij jezelf zoeken als er iets niet loopt zoals je wilt. Jezelf veranderen en niet de ander.	
Communicatie. Dingen goed overbrengen.	
Flexibiliteit.	
We moeten het bij onszelf zoeken waarom we kinderen lastig vinden.	
Ontroering.	
Persoonlijke betrokkenheid bij kinderen.	
In balans zijn.	
Een kind moet onbezorgd en in een warm nest kunnen leven.	
Kinderen die niet onbezorgd en in een warm nest opgroeien, kunnen niet de reguliere weg bewandelen als het gaat om schoolontwikkeling.	

Samenvatting 1: Gedreven leerkracht. Groot hart voor acceptatie van elk individuele mens. Ziet gezamenlijkheid als heel sterk punt in ontwikkeling + onderwijs.

Samenvatting 2: Acceptatie/ respect voor de ander (collega of kind). Positief ingesteld. Behoeft aan doorgaande lijn. Communicatie.

Samenvatting 3: Positief ingestelde persoon met hart voor de kinderen. Hij/ zij vindt het belangrijk dat mensen zichzelf kunnen zijn. Hij/ zij gaat discussies zeker niet uit de weg. Is op zoek naar de gezamenlijkheid binnen

Voor jezelf opkomen. Bescherming van jezelf.	de school en vooral kijkend naar de kinderen en de klassen.
Verantwoordelijkheid nemen.	
Moreel besef.	Samenvatting 4: Een vrouw die heel geïnteresseerd is in de "individuele persoon" tegenover haar (kind, ouder, collega). Ze wil graag eenheid creëren d.m.v. communicatie met anderen. Positief en gemotiveerd om daarmee aan de slag te gaan.
Bescherming.	
Weglopen kan niet, indrukwekkend. Ongelooflijk.	Samenvatting 5: Zwak voor bijzondere kinderen. Erg individueel ingesteld. Kan heel moeilijk loslaten, op het gevaarlijke af. Heeft daar veel last van. Vindt dit van zichzelf goed dat ze deze klik heeft.
Knus.	
Acceptatie.	Samenvatting 6: Deze persoon is extreem gevoelig. Te weinig afstand tussen leerkracht en leerling. Zit erg in het verleden. Dit is een persoon die een zwak heeft voor bijzondere kinderen. Kan erg moeilijk loslaten.
We zien het wel. Afwachtend. Kan met onzekere omstandigheden omgaan.	
Opgeruimd.	Samenvatting 7: Is erg gevoelig, heeft een zwak voor bepaalde leerlingen met speciale talenten. Gaat wel erg ver in de band met leerkracht-leerlingen.
Zich bewust van (voor)oordeel.	
Beïnvloedbaar.	Samenvatting 8: Iemand met een sterke band met leerlingen. Een gevoelspersoon die moeilijk gevoelens kan loslaten. Waarschijnlijk neemt ze het ook mee naar huis. De afstand tot de leerlingen is (te) klein. Oppassen geblazen!
Wie niet waagt, wie niet wint. Ervoor gaan.	
Houdt van spanning.	
Houdt van uitdaging. Onwetendheid over wat er te wachten staat, remt respondent niet om uitdaging aan te gaan.	
Zelfkennis. Is zich bewust van kwaliteit.	
Relatie.	
Op je gemak voelen.	
Informatie doorspelen aan leerkracht. Doorpakken op problemen.	
Georiënteerd, geïnteresseerd in problemen, problematische thuissituaties van kinderen.	
Durft in het diepe te springen.	
Zelfkennis, zelfvertrouwen. Weet waar kwaliteiten liggen.	
Erin-rol- gevoel	
Afstemming met thuis is belangrijk.	
Haasten is niet fijn.	
Coachen op didactiek en instructie kan pas goed met eigen praktijkervaring.	
Angst dat mensen een beroep doen op praktijkkennis.	
Kwetsbaar opstellen.	
Openheid	
Bevestiging van anderen geeft steun.	
Bevestiging nodig van anderen.	
Grenzen aangeven. De maat is een keer vol.	
Gesprek aan blijven gaan.	
Begrip tonen.	
Eenduidigheid.	
Je houden bij je eigen werkterrein, rollen en taken.	
Geloof, vertrouwen in het kind.	
Fijn dat je er bent, welkom	
Nam vroeger dingen mee naar huis, nu niet meer.	
Plezier in werk.	
Jezelf zijn (dezelfde persoon, thuis en op het werk)	
Pluk de dag.	
Genieten. Levensgenieter.	
Blij. Gelukkig.	

Interview 3

Mijn analyse van waarden, overtuigingen, opvattingen	Analyse van panel
Voorspelbaarheid	Vindt instructie belangrijk.
Een mens zijn om bij kleuters les te geven. Typering.	Iemand die van structuur houdt.
In de bovenbouw als een vis in het water.	Alles onder controle houden.
Dingen afmaken	Moeilijk loslaten.
Borgen.	Ze voelt zich tekort schieten.
Gedegen invoeren.	Veel inzet, maar frustratie.
Niet slim om van alles aan te pakken.	Hoge werkdruk.
Het moet de kinderen ten goede komen.	Onzeker.
Eén ding tegelijk aanpakken.	Prestatiegericht/ opbrengsten belangrijk.
Stapje voor stapje.	Zelf touwtjes in handen houden.
Gestructureerd.	Het groepsgevoel is belangrijk.
Georganiseerd.	
Dingen kunnen overzien.	
Overzicht hebben (over de hele klas).	Samenvatting 1: Iemand die zich met Ontwikkelingsgericht Werken tekort heeft voelen schieten. Ze had ervaring met het werken zoals er van tevoren gewerkt is. Ze wil graag controle houden en vindt structuur belangrijk.
Veel weten van je kinderen.	
Ontwikkelingsgericht werken was negatieve ervaring. Minder structuur en organisatie, minder overzicht over de groep.	
Weinig vertrouwen in het Ontwikkelingsgericht werken.	
Met het ontwikkelingsgericht werken werd er minder aan de opbrengsten getrokken.	Samenvatting 2: deze persoon houdt van structuur, overzicht en orde. Ze wil alles onder controle hebben. Ze kan moeilijk loslaten en voelt zich tekort schieten door de hoge werkdruk.
De school is een leerinstituut.	
Waar mogelijk het optimale uit kinderen halen, niet alleen op sociaal-emotioneel niveau.	
Ontwikkelingsgericht = te individueel.	
Jezelf zijn in de klas.	
Rechtstreeks (direct).	Samenvatting 3: Deze persoon is erg onzeker. Wil graag zelf het overzicht houden, zelf de touwtjes in handen houden. Zij/hij vindt opbrengsten belangrijk. Houdt graag overzicht. Weinig vertrouwen in het leerproces van het kind.
Gedegen basis voor het onderwijs.	
Verwacht steun van MT/ IB.	
Wil graag meer voor de kinderen doen.	
Met taal kom je het verste in het leven.	
Erg fijn team om in te werken.	
Soepel en makkelijk met elkaar omgaan.	
Je prettig voelen in het team.	
Op je plekkie voelen.	
Heil zoeken (vinden op werkplek).	
Op een structurele manier aan dingen werken.	
Niet te veel tegelijk doen.	
Kunnen behappen.	
Nog meer willen bereiken (streber, vooruit willen)	
Je hebt je handen vol aan de klas.	
Gezondheid van mensen is belangrijk.	
Het kan niet dat mensen zo lang 's avonds doorwerken.	
Mist door een vertrek een bruisende, inspirerende persoonlijkheid.	
Een MT-lid moet een bruisende, inspirerende persoonlijkheid zijn.	
Mensen over een dipje heen kunnen brengen.	
Je eigen mening hebben.	
Ruimte voor de mening van een ander.	
Bestuurders moeten dicht bij de werkvloer staan.	
Kan 'het' niet halen bij een workshop.	
Alles moet de ontwikkeling van de kinderen ten goede komen.	
Duidelijkheid	
Structuur	
Methodes deels gebruiken zoals ze bedoeld zijn. Handvat.	
Kritische blik.	
Methodes zijn niet voor niks geschreven.	
Dingen op een eigen manier aanpakken als de materialen slecht zijn.	
Voor beginnende leerkrachten is het misschien moeilijk om dingen op een eigen manier aan te pakken. Eraring is nodig om dingen op een eigen manier aan te pakken.	
	Samenvatting 4: Een gestructureerd persoon met een grote inzet, die opbrengsten heel belangrijk vindt en die moeilijk kan loslaten.

Met een kleine groep mensen werken was prettig.	
Korte lijntjes met kinderen, ouders, collega's.	
Huppakee, aanpakken.	
Wij zitten met een zootje oude troep (materialen)	
Vergelijking met de ander. Zich achtergesteld voelen,	
rechtvaardigheid, niet eerlijk.	
Samenwerking.	
Typisch bovenbouwmens, indelen in hokjes.	
Snel dingen regelen.	
Eigen eilandje nu.	
Dingen delen met parallel.	
Opgeruimd.	
Opkomen voor jezelf. Ik heb recht op....assertief.	
Dreigen....want anders.	
Dominant.	
Gezellig.	
Interculturele dingen waren erg leuk.	
Wereldoriëntatie.	
Je kunt de kinderen hier rechtstreeks aanspreken, omdat ze de woorden die je gebruikt kennen. Ze hebben maar een half woord nodig.	
Touwtjes in handen hebben.	
De klas in zijn algemeenheid.	
Kinderen kregen te weinig instructie bij het Ontwikkelingsgerichte werken.	
Balans tussen klassikaal, in groepjes en individueel werken.	
Gewoon weer zo doen. Punt. Stellig. Voorschrijvend. Rigide.	
Een lijn krijgen.	
Niet opnieuw het wiel uit vinden.	
Ik zeg wat ik vind of denk. Fel.	
Mensen accepteren zoals ze zijn.	
Eigen communicatie kan mensen op afstand houden.	
Wil anderen niet monddood maken	
Wil tegengas van anderen (kinderen, collega's)	
Jammer dat mensen in hun schulp kruipen.	
Moeilijk om te reflecteren op eigen rol?	
Niet alles is zo vanzelfsprekend.	
Bewust bezig met woordenschat.	
Voorzeggen is een foute zaak.	
Kinderen materiaal geven waar ze iets mee kunnen doordat ze de woorden kennen.	
Bereidheid om anders te gaan kijken.	
Een combinatie van allerlei soorten van werken met kinderen.	
Voelt zich niet prettig bij gerommel en onvrede. Rust en vrede.	
Een lijn uitzetten.	
Helderheid.	
Volgen met zijn allen.	
Kan iets niet voorzichtig en tactisch inkleden. Kan kwetsend overkomen.	
Kleinschalige, kneuterige was prettig.	
Humor.	
Snel dingen regelen. Aanpakken.	
Behoeft aan andere referentiekaders.	
Bij elkaar vragen en dingen uitwisselen.	
Bij elkaar terecht kunnen.	

Interview 4

Mijn analyse van waarden, overtuigingen, opvattingen	Analyse van panel
Een klik hebben.	Oudere leerkracht. Iemand met onderwijservaring. Werkzaam binnen Veldvest.
Je veilig voelen.	Vrouw.
Zoekend naar wie ben ik als leerkracht?	Gestructureerd.
Sterk team. Positief.	Last van gevolgen van Cultuuronderzoek.
Gezelligheid	Kan relativeren.
Delen van persoonlijke dingen. Persoonlijk.	Kan prioriteren.
Tijd hebben voor elkaar.	Positief ingesteld
Sociaal.	Is met minder plezier blijven werken.
Rust, tijd voor elkaar.	Geen koffiedrinker.
Jezelf mogen zijn.	Sociaal ingesteld.
Sfeergevoelig.	Behoeft aan sociale contacten.
Als je parttime werkt mis je een stukje gezelligheid en sfeer.	Stressgevoelig.
Onvoorwaardelijke acceptatie.	Gezelligheid.
Onzeker.	Welbevinden belangrijk. Is persoonlijk minder geworden.
Trekt zich dingen persoonlijk aan.	Volhouder.
Cultuuronderzoek is erg negatief beladen. Omslag.	Hart voor de zaak.
Analytisch.	We gaan ervoor.
Werkdruk.	Betrokkenheid.
Mensen kunnen minder van elkaar hebben. Verdraagzaamheid.	Geen roker.
Communicatie.	Sfeergevoelig.
Elkaar wat gunnen.	Samenvatting: Een gevoelig persoon, sociaal ingesteld. Sfeer is belangrijk. Behoeft aan contact met collega's.
Kwetsbaar, onzeker.	
Afbakenen , dingen niet altijd persoonlijk aantrekken.	
Willen focussen op het goede.	
Je lekker voelen. Naar je zin hebben.	
Sfeer.	
Een link hebben met mensen, anders houdt het op, maakt dat ongelukkig.	
Agressiviteit kan niet.	
Gehoord, gezien willen worden.	
Directie moet de behoeftes van het personeel zien en daar iets mee doen.	
Mensen die op hun tenen lopen moeten hulp krijgen, ondersteund worden.	
Steun.	
Voor mensen die op hun tenen lopen is het fijn als anderen keuzes maken. Regie uit handen nemen?	
Willen helpen.	
Pedagogisch klimaat.	
Dezelfde waarden en normen , neuzen dezelfde kant op.	
Je draai eraan geven.	
Je eigen mening hebben. Autonomoos denken en handelen.	
Als beginnend leerkracht ben je op klassenniveau bezig, niet op schoolniveau.	
Persoonlijkheid is belangrijk. Authenticiteit.	
Persoonlijke aandacht hebben.	
Dingen zien gebeuren en daar alert op reageren.	
Stressgevoelig.	
Zorgzaamheid.	
School is tweede thuis.	
Veilige omgeving.	
Doen wat je zegt.	
Het goede in mensen willen zien.	
Prestatiedrang , gevoelig voor competitie.	
Gevoel het alleen uit te moeten zoeken.	
Minderwaardig.	
Betrokken.	

Enthousiast.
Gedreven.
Klas uitdagend maken.
Kritisch naar jezelf kijken.
Zelfkennis.
Dingen delen (samen doen met dingen).
Het leukst willen zijn. Het populairst willen zijn. Wilde hieraan niet meedoen, maar wel gevoelig voor.
Emotie kwijt kunnen.
Elkaar opvangen, steunen.
Met elkaar meeleven.
Nieuwe mensen moeten altijd wennen aan mij.
Flauw doen, grapje maken. Humor.
Behoeftte aan positieve bevestiging. Waardering nodig.
Je praat makkelijker met mensen die je waarderen.
Het negatieve beklijft.
Het Cultuuronderzoek heeft onrust en een stukje demotivatie gebracht.
Er gaat energie verloren als je zelf de dingen moet uitzoeken.
Vervelend. Niet zoals het moet.
Afhankelijkheid
Onbegrip gekomen omdat je zelf dingen moet uitzoeken en oplossingen moet vinden.
Cultuuronderzoek was heftig en niet leuk.
Delen en samenwerken.
Negatief oordeel op chaos. Houdt hier niet van. Ordelijk, gestructureerd?
Rust, ontspanning.
Stressgevoelig.
Popgesprekken, beoordelingsgesprekken en mobiliteit gaven onrust, spanning en een hogere werkdruk.
Behoeftte aan informeel contact met collega's.
Niet in het verleden blijven hangen. Toekomstgericht.
Vindt veranderingen soms moeilijk.
Brandjes blussen, dingen uitspreken. Openheid.
Leek niet gemeend over te komen, niet te peilen. Vindt dit jammer, onterecht.
Elkaar kennen.
Met sommige mensen moet je uitkijken wat je zegt.
Er wordt sinds het Cultuuronderzoek meer geroddeld. Valt nu wel weer mee.
Roddelen kan niet. Dat mag niet.
Mét elkaar praten en niet langs elkaar.
Eenheid, het voor elkaar opnemen.
Back-up verwachten van directie.
Doen wat je zelf wilt.
Niet gek laten maken door de ander.
Assertief.
Ik bepaal zelf hoe het met mij gaat.
Vertouwen (in directie)
Lean on me
Regels, waarden en normen kun je kinderen aanleren. Kneden.
Als kinderen de regels kennen kun je steeds meer gezelligere dingen gaan doen.
Investeren in een band met kinderen.
Mijn klas.
Trots.
Goed pedagogisch klimaat.
Ik wil niet nodig zijn in de klas. Zelfsturing, zelfstandigheid kinderen.
Uit stoeispelletjes komen conflicten voort.
Jongens zijn drukker.
Strikt. Rigide.
Fijn als anderen dingen overnemen.
Rustig klimaat.

Interview 5

Mijn analyse van waarden, overtuigingen, opvattingen	Analyse van panel
Veel geleerd van de ouderen.	Heeft een voorbeeldpersoon.
Aanvogelen.	Onzeker.
Op het gemak. Relaxed.	Onderdanig.
Samenwerking.	Weinig zelfvertrouwen.
Gezamenlijkheid.	Streber.
Enthousiasme.	Afgunst.
Betrokkenheid.	Enthousiast.
Eigen invulling kunnen geven.	Gemotiveerd.
Gestructureerd.	Positief.
Georganiseerd.	Samenwerken.
Naar eigen hand kunnen zetten.	Teamgevoel.
Acceptatie.	Onderbouw/ kleuterjuf.
Vrede nemen met dat het niet altijd kan zoals je wilt. Loslaten.	Genieten.
Gedreven.	Betrokken.
Bouwen aan de Basis was feest.	Thematisch.
Dat het niet lukte was frustrerend.	Voldaan/ voldoening.
Onzeker in groep 4	Blij.
Methodes geven houvast.	Goed lopen.
Methodes geven zicht op ontwikkelingslijnen van kinderen.	Samenvatting 1: Een betrokken leerkracht uit de onderbouw die geniet van de activiteiten en van het goed lopen daarvan. Iemand die opgaat in de reacties van kinderen, daarvan geniet en het enthousiasme wil delen met collega's. Lijkt op te kijken tegen collega. Samenvatting 2: Kleuterjuf, heeft een voorbeeldpersoon, wilde dat ook, jaloers, samen, gaan met die banen, onderbouw. Samenvatting 3: Leerkracht van de onderbouw. Thematisch werken, werkt hier met veel enthousiasme aan. Kijkt terug op het thema met veel plezier. Erg positief ingesteld persoon. Is ondernemend. Samenvatting 4: Leerkracht van de onderbouw die terug kijkt op een geslaagd thema. Een erg enthousiaste leerkracht die naast het werk bewondering heeft voor degene die dit bedacht heeft. Samenvatting 5: Enthousiaste leerkracht die graag alles eruit haalt wat erin zit. Gemotiveerd en wil graag samenwerken. Wil er samen voor gaan. Creatieve leerkracht die veel energie haalt uit positieve ervaringen in de klas. Heeft veel over voor haar werk.
Zelfverzekerd bij de kleuters.	
Zoekend naar één lijn.	
Goed overleggen met elkaar.	
Met parttimers is het een gedoe om duidelijk te krijgen wat de ander zegt.	
Grip hebben.	
Door de cursus gaat het weer te strak. Slaat door.	
Balans zoeken tussen thematisch en strak, gestructureerd.	
Op het Kanteel stond je er alleen voor. Was spannend.	
Hulpeloos.	
Doelgericht.	
Duidelijk	
Borging.	
Duidelijkheid.	
Weten waar elk kind zat.	
Mijn klas.	
Anderen enthousiast maken. Teamspirit.	
Laten zien wat je kan. Competent voelen.	
Tijd in het onderwijs willen steken.	
Hard willen werken.	
Energiek.	
Flexibiliteit.	
Je kunt elkaar energie geven, maar je kunt elkaar ook afbreken.	
Als iets is uitgesproken, is het klaar.	
Gewaardeerd voelen.	
Terecht kunnen bij de ander met vragen of problemen.	
Er voor gaan, hupsakee.	
Ervaart zelf niet de werkdruk die anderen ervaren.	
Gewoon doen.	
Analyserend.	
Duidelijkheid.	
Oudere jongens hebben meer respect voor een meester.	
Actief.	
Neemt initiatief.	
Overenthousiast.	
Vertrouwen hebben.	
Je leert veel van moeilijke kinderen.	
Regelen. Organiseren.	
Elkaar helpen.	
Van elkaar leren.	
Samen kijken naar een probleem of kind. Met meer ogen zie je meer.	

Streberig.	
Competitief	
Creativiteit.	
Elkaar op ideeën brengen. Inspireren.	
Omgeving in sfeer brengen.	
Betrokkenheid kinderen.	
Doorgaan. Niet te stoppen.	
Genieten.	
Elkaar enthousiasmeren.	
Kartrekkers nodig.	
Samen bouwen.	
Overzicht.	
Sturing.	
Diepgang, nadenken over het handelen. Reflectie.	
Je best doen.	
Motiveren	
Motivatie vasthouden	
Geen flauwekul. Hard.	
Prikkelen.	
Je moet meedoen.	
Als je in een team zit, moet je ook met een team meespelen.	
Met de hakken in het zand kan niet.	
Je mag aangeven dat je het niet fijn of moeilijk vindt.	
Neuzen dezelfde kant op. Dezelfde dingen doen.	
Helderheid.	
Doorzetter.	
Nog niet goed genoeg. Streber.	
Realistisch.	
Aankleding in sfeer.	
Toegeeflijk.	
Eerlijk.	
Korte lijnen. Direct afhandelen.	
Thuisgevoel.	
De ander moet zeggen hoe het moet. Sturing daarin nodig.	
Bevestiging.	
Je kunt een methode niet zomaar loslaten.	
Met een methode wordt het wat strakker.	
Kind centraal, niet de leerstof.	
Ik kan het niet zonder methodes.	
Houden aan de afspraken.	
Geleerd om los te laten.	
Keuzes maken.	
Andere mensen hebben andere visies.	
Overtuiging. Anderen mee willen krijgen. (Dominantie)	
Kinderen bij het thema betrekken. Betrokkenheid, actieve rol kinderen.	
Thematisch.	
Thema moet doorleefd zijn en er moet continu aan gewerkt worden.	
Duidelijke mening hebben.	
Praten over verschillen die er zijn.	
Maak je niet zo druk over de doelen.	
Weet hoe het moet. Normativiteit. Wil dat anderen daarin meegaan.	
Beginnende leerkrachten willen houvast hebben.	
Wil het graag sturen.	
Mensen pieperen over werkdruk.	
Een groep onder controle hebben.	
Kinderen moeten ontzag hebben voor de leerkracht.	
Tijd maken om te praten met kinderen.	
Tijd maken om ruzies op te lossen.	
Goed als leerkrachten sociaal zijn.	

Bijlage 8 Evaluaties m.b.t. individueel en collectief leren

Evaluatie interviews

Wat neem je mee van deze BNIM ervaring? Wat heb je geleerd? Wat vond je moeilijk?

Antwoorden:

“Ervaring opdoen met nieuwe onderzoeksmethoden is altijd interessant. Het moeilijkste voor mezelf vond ik het niet inspringen op reacties van anderen; gewoon de andere reactie accepteren voor wat ie is. Voor iedere persoon die altijd zo stellig kan reageren/ mening kan geven zal dat altijd een aandachtspunt blijven denk ik.”

“Een losse zinsnede uit een heel verhaal kan door gemis aan context en het niet kennen van de persoon die het zegt een hele andere interpretatie oproepen/geven. Het kan zomaar een ander beeld geven dan je zelf denkt. Dat was voor mij toch verrassend; nooit zo bewust bij stil gestaan eigenlijk. Ik snap het echter wel als je alleen uitgaat van de losse zinnen en de rest achterwege laat. Voor mij wel een extra bevestiging in mijn eigen "beleven" hoe belangrijk ik contact/relatie met een ander vind. Ik heb geen zaken als moeilijk ervaren. Ik vond 't zeer verhelderend en geeft voor mij altijd een bijdrage aan waar ik mee bezig ben.”

“Dat ik een gevoelig iemand ben. En dat anderen mij ook zo zien. Ik vond niets moeilijk, het was een leuke ervaring. Ik heb geleerd dat ik dacht best duidelijk te communiceren, maar toch zijn er nog veel bewoordingen die je op verschillende manieren kunt opvatten.”

“Het terug kijken op mezelf, reflectie op mezelf en mijn eigen handelen. Naar jezelf kijken, alsof iemand een spiegel voorhoudt. Dit is leuk en wel een keer fijn. Ik vond niets echt moeilijk.”

“Vooral weer de bewustwording van je eigen denkwijzen/ patronen. Dat heeft me weer even aan het denken gezet.”

Evaluatie panelgesprekken

Wat neem je mee van de panelgesprekken? Wat heb je geleerd? Wat vond je moeilijk?

Antwoorden:

“Ik heb heel duidelijk gezien dat iedereen een zin totaal anders kan interpreteren en het voor iedereen dus ook een ander boodschap heeft. Ik vond het soms moeilijk om goed naar voren te treden en mijn interpretaties aan de orde te stellen.”

“Ik merk steeds weer hoe verschillend mensen kunnen denken en iets benaderen, interpreteren, beoordelen of oordelen. Het kijken, luisteren en het zien van mensen vind ik heel persoonlijk. Heeft met jezelf te maken. Daarom is het voor mij ook helemaal niet raar dat mensen een andere kijk of visie hebben over iets of iemand. Ik vind het niet moeilijk, wel heel interessant, boeiend.”

“Leuke manier om samen naar leerkrachtgedrag te kijken en te zien dat we daar toch heel verschillend over denken. Er is dan echter geen sprake van elkaar proberen te overtuigen van het eigen gelijk. Het bewust aangaan van een open eigen luisterhouding is voor mij een goed punt geweest. Zeker voor iemand die altijd een vrij stellige mening geeft is zoiets waardevol.”

“Ik weet het eigenlijk niet. Ik heb wel geleerd dat associaties erg verschillend kunnen zijn.”

“Ik vond het toch moeilijk om vrij te denken zonder "bagage" van mijzelf. Deze houding probeer ik ook verder te ontwikkelen bij coachingsgesprekken en mijn SVIB-opleiding, maar het is soms toch moeilijk om niet in je eigen systeem te denken. Jouw concrete manier van ervaren heeft me daar weer bij stil laten staan en dus geholpen. Chapeau, Heidy!”

“Bewustwording van het feit dat je bij het lezen van een geheel een andere interpretatie/associatie kunt hebben dan bij het lezen van een gedeelte; ook al gaat dat over dezelfde persoon. Het feit dat je daar (tenminste ik....) in het dagelijks omgaan met elkaar niet continue mee bezig bent en nu heel bewust wel, vind ik leerzaam. Ik vond het niet moeilijk; niet om te vragen en niet om te delen. Leerzame activiteit.”

“Het was wel interessant om te merken hoe andere collega's dingen interpreteren. Het was leuk om een keer gedaan te hebben.”

“Ik vind het altijd goed om samen in gesprek te gaan. Het prettigste is het wanneer ook iedereen zijn of haar zegje doet. En dit op een manier die iets toevoegt. Ik vind het niet lastig om mijn eigen verhaal te doen en hoop dat dit de ingang kan zijn om het voor anderen ook makkelijker te maken.”

“Anderen zien hetzelfde als ik, maar interpreteren het anders. Dat op zich is niet nieuw of vreemd. Maar dat ik iets negatief zie, terwijl een ander datzelfde positief ziet, vond ik een aparte ervaring.”

“Iedereen pakt teksten toch weer anders op. We kunnen in ons team goed discussiëren, luisteren naar elkaar en respecteren elkaars mening. Dit vind ik belangrijk en erg prettig. Moeilijk vond ik dat je snel geneigd bent om in personen te gaan denken, heb geprobeerd dit niet te doen. Ik vind het belangrijk om veel te overleggen met elkaar en te praten over onderwijssituaties. Je praat samen over het onderwijs met meer diepgang dan dat je 'normaal' doet.”

“Het opent weer eens je ogen. Je hoort andere zienswijze waardoor je na gaat denken en door er samen over te praten leer je dat je bepaalde zaken ook anders kunt interpreteren. Als het in deze fijne sfeer kan plaatsvinden is wat mij betreft dit voor herhaling vatbaar.”

*“Dat je eerst objectief naar de woorden moet kijken.
Dat je snel dingen inkleurt.*

*Dat zo'n klein stukje al zoveel over een persoon zegt.
Ik vond het niet moeilijk, leuk om te doen."*

"Ik vond het in het begin wel moeilijk om er in te springen met te zeggen wat er in me op kwam. Naderhand lukte dit wel. Ik vond het erg leuk om te doen, zo horen hoe een ander de tekst op pakt en over denkt."

*'Het is moeilijk om uit een korte stuk tekst te begrijpen wat de ander denkt. Veel van wat mensen zeggen wordt vaak verkeerd begrepen door de ander.
verhelderingsvragen zijn heel belangrijk."*